

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

Х МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

29-30 грудня 2023 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ X МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

29-30 грудня 2023 року

**Львів
2023**

УДК 005

ББК 94.3(0)

Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 29-30 грудня 2023 року. – Львів : Львівський науковий форум, 2023. – 145 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників X Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. За повноту та цілісність яких автори безпосередньо несуть відповідальність.

ЗМІСТ

ВІЙСЬКОВІ НАУКИ7

Бенза А.М. СТІЙКЕ СПРИЙНЯТТЯ БОЙОВИХ ДІЙ, ЯК ГОЛОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ7

Войтович В.В. ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ – КЛЮЧОВИЙ МОМЕНТ ДЛЯ ПОДАЛЬШОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЖІНКИ В ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ.....9

Хорольська Е.О. ПРОБЛЕМА ОДНОЧАСНОГО ПРИТЯГНЕННЯ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....11

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ13

Марголич Р.І. ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ЩОДО РОЗВИТКУ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ13

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ16

Chekmasova I.A. VALUE-BASED MANAGEMENT OF THE INVESTMENT ACTIVITY OF THE ENTERPRISE16

Васіч В.А. ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА СТРАТЕГІЇ МАРКЕТИНГУ В2В.....18

Волковський М.А. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСІВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ20

Галан Л.В., Кердяк Я.О. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА.....23

Гевці О.І. ТЕНДЕНЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ З ЕНЕРГОЗАМІЩЕННЯ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ, ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКО-СИСТЕМУ25

Дрималовська Х.В., Петрук Є.О. РОЗВИТОК ВЕНЧУРНОГО БІЗНЕСУ: ЖІНОЧЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО30

Дуда Г.Б. Чепіль Н.В. ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ АСОРТИМЕНТУ ПІД ВПЛИВОМ СЕЗОННОСТІ.....34

Ковалишин Д.М. ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН37

Круглякова В.В., Пилат М.В. ВАЖЛИВІСТЬ КОМПЛІАСНС-КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА У ПРОЦЕСІ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ39

<i>Набок О.О.</i> ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ СТИМУЛЮВАННЯ ЗБУТУ	41
<i>Пшенична М.В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМІВ СТАТИСТИЧНО-ГРАФІЧНОГО АНАЛІЗУ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ.....	43
<i>Румянцева І.Б.</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОПИТУ НА СВІТОВОМУ РИНКУ	50
МЕДИЧНІ НАУКИ	53
<i>Гусейнова Фатіма Іл'яс, Ннані Адаобі Меріан</i> ОЦІНКА ПСИХОСОЦІАЛЬНОГО ВПЛИВУ ХРОНІЧНИХ ДЕРМАТОЛОГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ПАЦІЄНТІВ	53
<i>Гусейнова Фатіма Іл'яс кизи</i> ШКІДЛИВІСТЬ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД НАЗАЛЬНИХ СПРЕЙВ ТА МЕТОДИ ЛІКУВАННЯ	57
<i>Кобзей А.М.</i> ЛАТИНСЬКА МОВА В НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ-РЕАБІЛІТОЛОГІВ	59
МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО	61
<i>Амягіна І.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ У НАСТІЛЬНИХ ІГРАХ.....	61
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ	65
<i>Івченко М.М.</i> ВИКОРИСТАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ХІМІЇ.....	65
<i>Кваша А.С.</i> ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТОРІН БУЛІНГУ	67
<i>Лу Цзе</i> ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ІНТЕРКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: ДОСВІД КНР.....	69
<i>Ляшенко М.Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНИХ СХЕМ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ З ЕКОНОМІКИ.....	71
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	73
<i>Малахова О.А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОПІДТРИМКИ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ПСИХІЧНИЙ СТАН ЖІНОК В УМОВАХ ТРИВАЛОЇ ВІЙНИ.....	73

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ.....	75
<i>Морозова А.І., Рубан Є.К.</i> ПЛАНУВАННЯ ІТ - ПРОЕКТУ РОЗРОБКА ІНСТРУМЕНТУ ДЛЯ ПІДКЛЮЧЕННЯ БІЗНЕС ПРОДУКТІВ ДО СИСТЕМИ КЛІЄНТСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ.....	75
ТЕХНІЧНІ НАУКИ.....	78
<i>Борзенков В.І., Шендрик В.В., Івашова Н.В.</i> БАГАТОКРИТЕРІАЛЬНИЙ МЕТОД ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ПРИ ПІДБОРІ ПЕРСОНАЛУ ІТ-КОМПАНІЙ	78
<i>Варданыч К.А.</i> РОЗРОБКА КОМПОНЕНТІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ WEB СИСТЕМИ З ПОШУКУ АВТОМОБІЛЬНИХ ПОПУТНИКІВ	82
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	84
<i>Топчий О.Ю.</i> НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРАНА СПЕЦИФІКА КОЛОРАТИВНИХ СИСТЕМ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ.....	84
ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ.....	88
<i>Нефьодов Д.А.</i> ГЕНЕРАТИВНИЙ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОДИН ІЗ РІЗНОВИДІВ ФІЛОСОФСЬКОГО ЗОМБІ У ДУАЛІСТИЧНІЙ ТЕОРІЇ ПІЗНАННЯ ДЕВІДА ЧАЛМЕРСА	88
<i>Штанько В.І., Іванічев В.О.</i> ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРЕДОВИХ НЕЙРОМЕРЕЖ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ.....	90
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ.....	92
<i>Федун І.В.</i> МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ ПРИ ВИВЧЕННІ МАТЕМАТИКИ В 10-11 КЛАСАХ	92
ЮРИДИЧНІ НАУКИ.....	95
<i>Антоненко В.С.</i> ПРОБЛЕМНІСТЬ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕГЛЯДУ У ЗВ'ЯЗКУ З НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ.....	95
<i>Беспалова А.Р.</i> ПІДСУДНІСТЬ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	98
<i>Глевич М.В.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	100
<i>Дяковський О., Пороховата Є.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ.....	103

Єрьома Ж.О. ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ	105
Задорожня Р.В. ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	108
Кравченко О.Г. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ.....	110
Кривоносок Д. Л. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОБОВ'ЯЗКОВОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ЕЛЕКТРОННИХ КАБІНЕТІВ УЧАСНИКАМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	114
Куц А.В. ЩОДО ПРОБЛЕМНОСТІ УКЛАДНЕНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	117
Мавдрик Д.О. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ТА ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	120
Пічугіна Н. ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ІСТОРИКО-АРХЕОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	124
Попова Т.В., Нагорна О.О. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ГОСПОДАРСЬКІ ВІДНОСИНИ	127
Сандул Н.В. МЕДІАЦІЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ	131
Сергієнко К.В. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	134
Сніжко С.В. УМІННЯ СЛУХАТИ ДЛЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРИ ВЗАЄМОДІЇ З ГРОМАДОЮ	138
Шевченко В.С. ВОЄННИЙ ЧАС ЯК ПРИЧИНА ПРОПУСКУ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ.....	140
Шевченко В.С. ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	143

ВІЙСЬКОВІ НАУКИ

Бенза Андрій Миколайович,

слухач 6 курсу

Військово-юридичного інституту

Науковий керівник: Дубовик Семен Олександрович,

доцент кафедри загальновійськових дисциплін

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

СТІЙКЕ СПРИЙНЯТТЯ БОЙОВИХ ДІЙ, ЯК ГОЛОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Тривале виконання військовослужбовцями службових обов'язків у складних та екстремальних умовах, а саме в умовах ведення бойових дій, може призводити до виснаження організму, нервово-психічної перенапруги та виникнення в них стійких негативних психічних станів. Проте проблема формування психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням є надзвичайно важливою. Від такої готовності залежить не тільки ефективність службової діяльності військовослужбовців, але й їх особиста безпека.

Важливим елементом психологічної готовності та психологічної стійкості військовослужбовців є психологічне сприйняття бойових дій, яке полягає в поведінкових реакціях. Психологічне сприйняття бойових дій накладає відбиток на поведінкових реакціях військовослужбовців, що виникають в наслідок їхньої взаємодії зі стресом у стресових ситуаціях. Це сприйняття може бути індивідуальним і залежить від різних факторів, таких як особистий досвід бойових дій та якість морально – психологічної підготовки.

Військовослужбовці, які беруть участь у бойових діях, можуть мати різні психологічні сприйняття, які залежать від особливостей суб'єкта та його попереднього досвіду. Разом з тим, усі хто потрапляє в середовище бойових дій піддаються великому стресу, спричиненому небезпекою та екстремальними ситуаціями, що може впливати на психологічний стан. Важливим аспектом психологічного сприйняття військовослужбовцями є здатність впоратися з емоційними та психічними труднощами, що можуть виникнути під час та після бойових дій. У значної частини осіб, які пережили певну стресову ситуацію, проблеми у сфері впливу на психічне здоров'я виникають не одразу, а можуть з'явитися через якийсь час. Варто розуміти, що проблеми можуть проявлятися не лише у вигляді посттравматичного стресу, а й у вигляді інших розладів, таких як порушення контролю на собою, зловживання психотропними речовинами, депресії, тривожні розлади.

Проблему психологічної готовності стосовно її значення для ефективності діяльності в складних та екстремальних умовах у своїх працях розглядало достатньо багато науковців в Україні, такі як: Є.Михайлович, О.Тімченко та інші. Разом з тим, не достатньо приділялося уваги дослідженням форм та методів психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій. Зокрема, дослідження напрямку «кризової психології для військовослужбовців» в сучасних умовах видається дуже важливим, оскільки вивчає особливості поведінки людини в кризовій і посткризовій ситуації та направлена на формування умінь і навичок самостійної побудови програми психологічної допомоги та на те, щоб допомогти та підтримати людину, яка перебуває в кризовому стані. Ознаками кризових станів може бути високий рівень тривоги або почуття гніву, апатії, фізіологічної втоми, зниження самооцінки. Тобто, всі ті стани, які може відчувати військовослужбовець при виконанні бойового завдання, повинен вивчати та знати майбутній командир, щоб впевнено діяти та приймати своєчасні ефективні рішення.

Вивчення даного напрямку доцільно розпочинати у вищих військових навчальних закладах після засвоєння базових знань, що надають навчальні дисципліни «Військової психології», «Військова педагогіка», «Бойова система виживання воїнів», «Морально-психологічне забезпечення підготовки та застосування Збройних Сил України». Такий підхід буде спрямований на те, щоб особа, яка несе відповідальність за підлеглих, мала необхідні знання та навички. Забезпечення ефективності виконання службових обов'язків вимагає розуміння психологічних аспектів управління та взаємодії в умовах бойових дій. У воєнний час, наявність командира, який надасть правильну пораду та підтримає – є особливо важливою, оскільки з'являються умови безперервної загрози життю та здоров'ю, тривалі навантаження, які нерідко перевищують межі людських можливостей. На плечах командира лежить велика відповідальність не тільки за психічний та емоційний стан підлеглих, але ще й за їх життя.

Морально-психологічне забезпечення, як і всі види всебічного забезпечення, спрямоване на досягнення єдиної мети – виконання бойового завдання, тому ефективністю морально-психологічного забезпечення слід вважати етапом безпосереднього впливу цього виду забезпечення на результат виконання поставленого завдання.

Вивчення кризової психології на етапі підготовки офіцера повинно включати в себе розумінні та управлінні стресовими ситуаціями, з якими можуть зіткнутися військовослужбовці. Цей підхід повинен включати в себе роботу з впливом бойового стресу та інших психологічних аспектів на військових. Крім того, важливо враховувати, що кризова психологія може включати тренування в навичках керування стресом, роботи з тимчасовими та тривалими психологічними наслідками бойових дій. Загалом, мета кризова психологія має бути спрямована на забезпечення того, щоб військовослужбовці були готові ефективно впоратися з психологічними викликами, які можуть виникати в умовах бойових дій.

З огляду на вищезазначене, психологічне сприйняття бойових дій, як головний елемент психологічної підготовки військовослужбовців у цілому впливає на психологічну готовність до бойових дій. Саме від запровадження поетапної морально-психологічної підготовки офіцера буде залежить їх компетентність в цих питаннях, а отже результати виконання бойового завдання, а в цілому своєчасно врятовані життя.

ВОЙТОВИЧ ВІРА ВАСИЛІВНА,

слухач 2 курсу другого (магістерського) рівня

Військово-юридичного інституту

v.wwwise@gmail.com

Науковий керівник: Дубовик Семен Олександрович

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ – КЛЮЧОВИЙ МОМЕНТ ДЛЯ ПОДАЛЬШОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЖІНКИ В ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ

Історично склалося так, що жінки в армії виконували переважно допоміжні функції, такі як медсестринство, зв'язок, канцелярська робота та інші. Це було пов'язано з **гендерними стереотипами**, які приписували жінкам - слабкість і нездатність виконувати "чоловічу" роботу.

Хоч і ставлення суспільства до жінок у ЗСУ змінилося за останні роки, починаючи з 2014 року від початку АТО, а особливо в останній рік – після початку повномасштабного вторгнення РФ, і до всіх, хто пішов служити і взяв в руки зброю ставляться більш прихильно, проте тема дискримінації жінок-військовослужбовців є все ще актуальною до цих пір.

Україна продовжує інтегрувати стандарти НАТО у ЗСУ, зокрема у сфері гендерної рівності. Ми чітко дотримуємося принципів Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 та стратегічних плануючих документів, які гарантують рівні права жінок і чоловіків у ЗСУ.

6 вересня 2018 року було прийнято рамковий закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби в Збройних Силах України та інших військових формуваннях», на початку 2022 року усі бойові посади для жінок-військовослужбовців відкрили — певні зміни в рамковому розумінні є.

За даними Генштабу, в Збройних силах на різних посадах проходять службу понад 25 тисяч жінок. Із них понад 3 тисячі — офіцери. У цілому жінки складають 22,4% від загальної кількості військовослужбовців ЗСУ.

Згідно з даними Організації у справах жінок у 3С країн-учасниць НАТО, за останні 40 років кількість військовослужбовців-жінок зросла в 10 разів і досягла майже 290 тис. осіб.

Аналіз складу Збройних Сил держав НАТО свідчить, що до держав із найвищою абсолютною чисельністю жінок належать США, Франція та Великобританія. Серед країн-членів НАТО можна виділити кілька, у яких жінки досі не служили в армії. Так, в Італії, незважаючи на гарантовану конституцією рівність прав чоловіків і жінок, лише 1999 р. парламент схвалив законопроект, який дозволив жінкам служити в армії на добровільній основі.Жінки Німеччини отримали право служити в армії тільки в 1975 р.

У Норвегії служба чоловіків і жінок регулюється одними і тими ж правовими нормами. Разом з тим невеликий відсоток жінок-призовників прагне зробити кар'єру в

Збройних силах, зокрема, через сексуальні домагання. Станом на 2017 рік в армії країни було 12% військовослужбовців.

А перша країна по призову жінок в армію – Ізраїль. Станом на 2021 рік жінки складали 40% призовників Армії оборони Ізраїлю та обіймали 25% офіцерських посад. Кількість позицій, відкритих для ізраїльтянок, також зростає. У 80-х жінкам були доступні 55% військових посад, у 1995 — 73%, а з 2012 року — 86%.

Проаналізувавши дослідження, яке проведено 27-29 березня 2023 року на замовлення Незалежної антикорупційної комісії – НАКО, за підтримки «Українського ветеранського фонду» Міністерства у справах ветеранів України, можна спростувати деякі негативні стандарти щодо жінок-військовослужбовців. Наприклад жінки, які служать у бойових підрозділах і тим самим відволікають чоловіків від виконання завдань- пояснення зі слів учасниць проведеного опитування, - «Це не правда, на бойовому завданні люди занадто зосередженні», або ж упередження щодо виконання жінками небойових задач ,«Є чоловіки яким краще займатися небойовими завданнями, це від людини залежить». На жаль люди мислять через призму застарілих упереджень, створених в суспільстві, особливо командири з «радянського минулого» і тому дана проблема все ще існує , хоча більшість негативних стандартів поступово зникають.

Результати національного опитування показали, що ті, хто підтримують загальні стереотипні установки та вважають, що жінки зазнають дискримінацій в ЗСУ, частіше мають упереджене уявлення щодо служби жінок в армії. Більше половини опитаних погоджуються з тим, що жінки можуть командувати бойовими підрозділами та їм важче робити кар'єру, ніж чоловікам. Разом із цим у суспільстві все ще лишаються упереджені погляди щодо жінок в ЗСУ: більше половини погодились з тим, що жінкам краще займатися небойовими задачами, ще 40% поділяють думку про більші проблеми у сім'ях жінок-військовослужбовців порівняно із цивільними жінками.

Вирішити цю проблему можна лише шляхом комплексних заходів, таких як: проведення освітніх кампаній, спрямовані на підвищення обізнаності суспільства про роль жінок у суспільстві та військовій службі (це сприятиме зміні гендерних стереотипів у суспільстві), інтеграція жінок в ЗСУ, яка вимагає проведення реформ, а саме: внесення змін до законодавчої бази, які передбачатимуть повне викорінення нерівноправності жінок і чоловіків у ЗСУ та гарануватимуть рівні умови оплати праці та соціальні гарантії для жінок-військовослужбовців;

ХОРОЛЬСЬКА ЕЛИЗАВЕТА ОЛЕКСАНДРІВНА,

слухач 2 курсу другого (магістерського) рівня

Військово-юридичного інституту

horolskaya20@gmail.com

Науковий керівник: Дубовик Семен Олександрович

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМА ОДНОЧАСНОГО ПРИТЯГНЕННЯ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Військовослужбовці Збройних Сил України притягуються до юридичної відповідальності, яка встановлена для громадян України, на загальних підставах, але з урахуванням їх правового статусу. На жаль, досі актуальною є тема недосконалості законодавства у військовій сфері, зокрема стосовно розмежування дисциплінарної та адміністративної відповідальності. Відповідно до статті 26 Закону України «Про Статут Внутрішньої служби Збройних Сил України» військовослужбовці у залежності від характеру вчиненого правопорушення або провини несуть цивільно-правову дисциплінарну, адміністративну, матеріальну та кримінальну відповідальність згідно із чинним законодавством. У статті 27 Статуту зазначено, що військовослужбовці, на яких накладається дисциплінарне стягнення, не звільняються від матеріальної і цивільно-правової відповідальності. Оскільки військова дисципліна - це неухильне дотримання всіма військовослужбовцями порядку та правил, встановлених статутами Збройних Сил України та іншим законодавством України, то будь-яке недотримання вищевказаних норм вважається порушенням військової дисципліни. Це сформувало практику одночасного застосування двох видів юридичної відповідальності, одним з яких часто виступає дисциплінарна.

Чітке розмежування відповідальності на дисциплінарні проступки та адміністративні правопорушення містить стаття 45 ЗУ "Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України", відповідно до якої за вчинення адміністративних правопорушень військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність за цим Статутом, за винятком випадків, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення. Відповідно до положень ч. 1, 5 ст. 15 КУпАП військовослужбовці несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. За вчинення військових адміністративних правопорушень військовослужбовці несуть відповідальність, передбачену главою 13-Б цього Кодексу, за умови, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

Також слід звернути увагу на п. 31.5 Інструкції про порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам,

затвердженої наказом Міністра оборони України від 11.06.2008 № 260, що містить положення щодо часткового позбавлення військовослужбовців премії у разі накладання дисциплінарних стягнень за дисциплінарні проступки. Водночас відповідно до абз. 5 п. 31.6 цієї Інструкції передбачає повне позбавлення військовослужбовців премії у разі винесення судом постанови про накладення адміністративного стягнення за вчинення військового адміністративного правопорушення або адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією. Тобто законодавець при нарахуванні премії враховує наявність дисциплінарних стягнень та окремо виділив групу військових адміністративних правопорушень. На практиці при одночасному застосуванні адміністративної і дисциплінарної відповідальності перетинаються стягнення з грошового забезпечення військовослужбовця, який одночасно за дисциплінарний проступок у відсотковому співвідношенні частково позбавляється премії та повністю лишається без неї за вчинення військового адміністративного правопорушення. Водночас, наприклад, при здійсненні дрібного викрадення чужого майна передбаченого ст.51 КУпАП законодавством прямо передбачене лише накладення дисциплінарного стягнення.

З усього вищевказаного вбачається, що притягнення до того чи іншого виду юридичної відповідальності (дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної) військовослужбовця має відбуватись в залежності від обставин правопорушення, де враховується також тяжкість правопорушення та «достатність дисциплінарної влади».

Загальною метою дисциплінарного провадження (стягнення за порушення військової дисципліни та заохочення) є забезпечення військової дисципліни. Відсутність прямої норми, яка б вказувала про розмежування підстав для притягнення військовослужбовців до дисциплінарної чи адміністративної відповідальності (щодо правопорушень, передбачених главою 13-Б цього Кодексу) створює передумови до непропорційності застосованого до особи примусу із вчиненими діями. При цьому, цілі, які мали б бути досягнуті застосованими до особи процедурами, не є такими, що доповнюють одна одну, а є аналогічними.

Також, «подвійне» притягнення особи до відповідальності за обставин відсутності відмінностей в об'єктивних сторонах таких дій та цілковитій схожості цілей обох проваджень дають підстави для висновку про несправедливість такого притягнення до відповідальності.

Підтвердженням даної правової позиції є сформована судовою практикою в 2020-2023 роках, а саме: постанова Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 07.05.2020 по справі № 373/564/20, постанова Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 03.06.21 по справі № 589/1994/21, постанова Новомосковського міськрайонного суду від 13.02.2023 по справі № 183/1523/2

Отже, для вирішення даної проблеми необхідно усунення ряду недоліків шляхом вжиття заходів, а саме: доцільно створити на підставі вище наведених аргументів прямої норми розмежування двох видів відповідальності, внести зміни до Інструкції про порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам, затвердженої наказом Міністра оборони України від 11.06.2008 № 260 в частині, що стосується преміювання, видати роз'яснення компетентним органом військового управління, щодо одночасного застосування дисциплінарної та адміністративної відповідальності до військовослужбовців.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

*Марголич Р.І.,
аспірант кафедри адміністративного та
фінансового менеджменту
Навчально-наукового інституту адміністрування,
державного управління та професійного розвитку
Національного університету «Львівська політехніка»*

ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ЩОДО РОЗВИТКУ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ

Індустріальні парки (ІП) вже тривалий час розглядаються як інноваційний та комплексний інструмент, який сприяє динамічному промислому розвитку країн [1, с. 5]. Однак динаміка їх планування, створення, вимоги до функціонування значно розрізняються в різних країнах. Спочатку беззаперечними лідерами у реалізації програм розвитку ІП виступали розвинуті країни Європи та Північної Америки. Наприкінці XX і особливо у XXI ст. пальму першості перехопили азійські країни, насамперед Китай, Тайвань, Південна Корея, Японія тощо. Сьогодні в КНР функціонує понад 4500 ІП, що складає понад 20% загальної кількості у світі [2]. У Південній Кореї запровадження ІП почалося у 1964 р., а у 2020 р. їх нараховувалося 1238, які розташовувалися на площі 1431 кв. км. і забезпечували робочими місцями понад 2,2 млн. осіб [3]. Це тільки окремі приклади бурхливого розвитку ІП у світі

Не менш важливі зсуви відбулися і в теоретичному обґрунтуванні та удосконаленні моделей функціонування ІП. Кількість публікацій з проблематики діяльності ІП почала різко зростати з 2004 р. і у 2018 загальна кількість щорічних статей у виданнях, що відносяться до наукометричної бази WoS перевищила 100. За підрахунками фахівців з 1996 до 2019 р. включно китайськими дослідниками було оприлюднено близько 900 статей, тайванськими – 350, американськими – майже 160. Найпродуктивнішими закладами за цей період виявилися Університет Китайської академії наук, Університет Цінхуа, Далянський університет технології, Університет Де Ла Саль, Національний університет Чао Дун, Національний університет Тайваню [4, с. 4].

Значної еволюції зазнав зміст наукових публікацій. Якщо наприкінці XX ст. головна увага зосереджувалася на концепціях індустріальної екології та екосистем, то згодом дослідники почали розглядати питання біологічного симбіозу для опису обміну матеріалами та енергією між компаніями. Револьюційними виявилися праці американської вченої Єльського університету М. Чертоу, які стосувалися аналізу розвитку еко-індустріальних парків (ЕІП), їх систематизації та пошуку дієвих шляхів розвитку [5]. І не даремно вона була призначена як запрошений професор у Національному університеті Сінгапуру та Університеті Нанкай у Тяньцзіні (Китай).

Потім актуальності набули проблеми зв'язків між організаціями, які посилювали їх індустріальний потенціал, удосконалення системної теорії розвитку екосистем, моделювання індустріального симбіозу, запровадження ЕП в контексті Industry 4.0. Останнім часом особливо популярним стало звернення дослідників до питань формування моделі «розумного» ЕП, запровадження комбінованої бізнес-модель екопарків тощо [6].

Сьогодні можна говорити про три найбільш розповсюджені підходи до планування та розвитку ІП. Перший з них можна назвати як технократичний. В його основі лежить орієнтація на досягнення максимальної ефективності з огляду на міжгалузеві обміни, де центральну роль відіграють матеріали та енергія. При цьому головний фокус уваги зосереджується на використанні відходів як ресурсу для отримання нової продукції або послуг. Пріоритетне значення надається ідентифікації, вибору та використанню перероблених матеріалів, які виступають початком нового промислового виробничого циклу. Не менш важливими чинниками постають композиційна замкнутість виробництва, зменшення відходів і низький вплив на навколишнє середовище. Економічна доцільність позначається на розмежуванні матеріальних потоків, які несуть найменші економічні витрати на рівні процесу.

Другим дієвим підходом є антропоцентричний. Для свого конститування у спільноті ІП повинен відповідати законодавчим і правовим міжнародним та національним вимогам. Зокрема, постає питання про відповідність розташування й функціонування ІП відповідно до житлової забудови. Не менш вагомим чинником є збільшенні можливостей щодо розширення обміну за межі території ЕП в регіональному і навіть національному масштабі з точки зору більшого споживчого ринку та бази зайнятості для більшої кількості людей громади. Як слушно зазначає А. Шарма, будь-яка взаємодія між ЕП і людською спільнотою призводить до кумулятивних і важливих впливів. Позитивний вплив такого співіснування можна виміряти в термінах зайнятості та економіки. Однак існують вагомі негативні наслідки, які продовжують зберігатися: небезпека просідання землі; повені або заболочування; зменшення біорізноманіття; виснаження ресурсів та порушення місцевих екологічних потоків [7, с. 5].

Велике значення мають і питання залучення громади до процесів взаємодії зацікавлених сторін, соціокультурна структура суспільства та порядок денний місцевого органу планування політики, доступність споживчих товарів, можливості працевлаштування для населення тощо. При цьому кількість можливих створених робочих місць, як свідчать соціологічні дослідження у багатьох країнах, виступає пріоритетом.

Третій підхід отримав назву екоцентричного, оскільки в ньому акцент робиться на захисті чутливих екосистем, відновленні природних ресурсів, будівництві ставків для утримання зливної води та обмеженні кількості водонепроникних поверхонь, уже впроваджуються екологічно свідомими керівниками ЕП. Тому значна увага приділяється меліорації води, більш широкому й ефективному використанню сонячної та відновлюваної енергії пошуку інших альтернативних джерел.

ЛІТЕРАТУРА

1. UNIDO. International Guidelines for Industrial Parks. United Nations Industrial Development Organization. Vienna International Centre, 2019. 128 p.
2. YuX., Zheng H., Sun L., Shan Y. An emissions accounting framework for industrial parks in China. *Journal of Cleaner Production*. 2019. Vol. 244. 118712. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.118712>
3. Korea Industrial Complex Corporation, 2020. National industrial park statistics: 4th quarter of 2020. URL: https://www.femis.go.kr/femispo/complexInfo/frequent_stat_view_new.jsp.
4. Barrera G.A.F., Durany X.G. Pons J.R., Erazo J.G.G. Trends in global research on industrial parks: A bibliometric analysis from 1996–2019. *Heliyon*. 2021. Vol. 7. e07778. 14 p. URL: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e07778>
5. Chertow M.R. Industrial Symbiosis: literature and Taxonomy. *Annual Review Energy Environment*. 2000. Vol. 25. P. 313–337.
6. Le TellierM., Berrah L., Stutz B., Audy J.F., Barnabe S. Mix-use Ecopark business model (MUE). Towards sustainable business parks: a literature review and a systemic model. *Journal of Cleaner Production*. 2019. Vol. 216. P. 129–138.
7. Sharma A. The Landscape of Industry: The Transformation of (Eco) Industrial Parks through History. *Journal of Arts and Humanities (JAH)*. October, 2013. Vol. 2, No. 9. P. 1–9.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Chekmasova I.A.,

*Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"*

VALUE-BASED MANAGEMENT OF THE INVESTMENT ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

Nowadays the investment activity of an enterprise is an integral part of its successful performance. This is due, first of all, to the fact that investment activity through the implementation of capital investment projects creates the basis for the development of the operating activities of the enterprise. Thus, a close connection is formed between the possibility of achieving the planned results of operating activities in the future and the efficiency of the implementation of investment projects in the present.

Investments lead to the changes in the value of certain qualitative and quantitative characteristics of the enterprise's performance, which, in turn, influence the value of financial and economic indicators. Based on these indicators, stakeholders make a conclusion related to the change of the enterprise value. At the same time, the impact of investment activity can be both positive and negative. Therefore, the grounding for the efficient areas of investment activity is certainly the primary task for making an investment decision by the company's management, after which it is advisable to choose the areas of capital investment from the perspective of the impact of this decision on increasing the value of the enterprise for stakeholders.

The consequences of the implementation of the investment project related to an expansion of the company's product range are considered below as a value chain formation.

For consumers, the increase in assortment indicates consumer loyalty, which positively effects the recognition of the brand or trademark. After all, such value indicators as the demand for products, the positive income dynamics, and the volume of the company's assets are growing.

For suppliers the expansion of product range means an increase in purchase volumes and the development of business relations with the enterprise. As a result the image of the enterprise as a business partner strengthens.

For the company's employees, the increase in assortment is usually associated with an increase in the team as well as an expansion of opportunities for additional earnings and promotion.

For the state and government, it means ensuring the satisfaction of certain society needs, contributing to the growth of the country's total added value. Also, the growth of production, sales volumes, and the number of personnel ensures an increase in the amount of tax payments by the enterprise.

As a result the owners of the enterprise can observe changes in such value characteristics as asset growth, image improvement, and therefore, the value of the business increases. Thus, the expansion of the product range simultaneously forms value characteristics for various groups of stakeholders. So, from the standpoint of value-based management, the purpose of the enterprise's investment activity, along with ensuring the increase in profitability of the capital invested in the enterprise, is to ensure an increase in the value of the enterprise.

REFERENCES:

1. Arnold G., Davies M. Value-Based Management: Context and Application. John Wiley & Sons.: Chichester, UK, 2000. 384 p.
2. Отливанська Г. А. Управління інвестиційною діяльністю підприємства на основі цінності. Бізнес-інформ. 2017. № 3. С. 159–163.

В.А. Васіч,
*Університет імені Альфреда Нобеля,
м. Дніпро*

ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА СТРАТЕГІЇ МАРКЕТИНГУ В2В

Теоретики довго вважали маркетинг єдиним дослідженням, основою якого був споживчий маркетинг, і його практично застосовували до багатьох видів товарів, коли він з'явився та був визнаний окремою галуззю економічних досліджень. Однак широке використання маркетингових технологій у реальній діяльності показало, що існує помітна різниця між маркетингом промислових і споживчих товарів через низку причин і ознак. Стів Мінетт вперше визначив загальні теоретичні та філософські основи промислового маркетингу. Він виявив, що промисловий і споживчий маркетинг принципово відрізняються [1].

Маркетинг В2С, який часто називають споживчим маркетингом, описує процеси, пов'язані з виробництвом і розповсюдженням товарів, які використовуються людьми та родинами для задоволення власних потреб. Продаж продуктів і послуг компаніям і організаціям відомий як В2В маркетинг. Державні установи, промислові підприємства, підприємства для суспільного блага, заклади охорони здоров'я та освіти, оптові та роздрібні підприємства, а також торгівля В2В-маркетинг відноситься до складної мережі ділових обмінів між кількома компаніями.

Однією з основних відмінностей між маркетингом «бізнес-бізнес» (В2В) і «бізнес-споживач» (В2С) є те, що в першому рішенні про покупку приймає комітет або група осіб, а не одна особа. У цьому сенсі компанії, які займаються міжбізнес-маркетингом, повинні брати до уваги вимоги та переваги багатьох зацікавлених сторін, які впливають на процес купівлі. Однією з відмінностей є те, що В2В маркетинг часто передбачає довгострокове партнерство з діловими партнерами. У цьому контексті бізнес повинен гарантувати високий рівень довіри в партнерстві, бізнесі та гарантувати відмінне обслуговування та підтримку клієнтів [2].

Той факт, що процес продажу зазвичай триває довше і вимагає більше роботи від продавця, є ще одним важливим аспектом В2В маркетингу. Це пояснюється тим, що рішення про покупку було прийнято після більш ретельного вивчення та порівняння доступних можливостей. Компанії, які використовують В2В маркетинг, повинні бути готові до довгострокового партнерства, яке будується на взаємній довірі та співпраці з їхніми клієнтами. Вирішальним компонентом маркетингу «бізнес-бізнес» (В2В) є використання багатьох каналів зв'язку для взаємодії з клієнтами. Вони можуть включати соціальні медіа, веб-сайти, вебінари та інші інструменти онлайн-комунікації на додаток до більш звичайних каналів, таких як телефонні розмови та електронні листи. Маркетологи В2В повинні бути готові використовувати важелі комунікації зі своїми клієнтами.

Унікальні характеристики B2B маркетингу та відносин з клієнтами також можна пов'язати з важливістю особистих зв'язків. Клієнти в секторі «бізнес-бізнес» (B2B) зазвичай займаються складнішими та масштабними проектами, тому вони очікують від продавця не лише кращого продукту чи послуги, але й індивідуального підходу та експертної підтримки протягом усього проекту.

У результаті B2B-маркетинг є складною темою, яка вимагає унікальної стратегії та розуміння галузі. Що стосується B2B маркетингу, компанії повинні добре знати як запити своїх клієнтів, так і власний бізнес. Вони також повинні бути готові працювати разом у довгостроковій перспективі та використовувати різноманітні методи спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ефективний B2B-маркетинг у 2023 році: стратегії, тренди та інсайти. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://blog.depositphotos.com/ua/b2b-marketing.html>\
2. Бойчук І.В. B2B маркетинг як сучасний напрям розвитку підприємств. Економіка і суспільство. / Інна Бойчук р.2018. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/38.pdf

Волковський Микола Андрійович,

здобувач освіти

Науковий керівник: д.е.н., проф. Коваленко Юлія Олександрівна

Донецький національний технічний університет, Луцьк

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСІВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Мета. Розкриття поняття діджиталізація, наведення переліку переваг і недоліків феномену діджиталізації, викладення авторського бачення процесів діджиталізації в Україні.

Вступ. Цифрові технології проникають у всі можливі сфери діяльності людства. Вони повністю змінюють розуміння виробництва, споживання, управління і навіть конкурентоспроможності країни на міжнародній арені. Також з кожним роком діджиталізації набуває небачених обертів, але даний феномен залишається малодослідженим, і одночасно з цим актуальним.

Дослідженням питання процесу діджиталізації в Україні вивчали такі вітчизняні вчені, як: О. Гудзь, М. Дубина, К. Єфремова, Г. Разумей, М. Разумей, Н. Атаманова, Ю. Коваленко, А. Тодощук, М. Петришина, С. Веретюк та інші.

Виклад основного матеріалу. Термін “діджиталізація” є іншомовним і перекладається як оцифрування, тобто процес перенесення інформації у цифровий вигляд [1, с. 193-194].

В Оксфордському словнику англійської мови термін діджиталізація описується двома визначеннями. В першому визначенні «діджиталізація - це дія або процес з оцифрування; перетворення аналогових даних (зображень, відео- та текстових матеріалів) у цифрову форму». В другому визначенні «діджиталізація - це запровадження або збільшення використання організаціями, в певній галузі, країні, тощо цифрових і комп'ютерних технологій» [2, с. 61].

Сучасний словник української мови та сленгу «Мислово» надає наступне визначення цього терміну: «діджиталізація — це реорганізація будь-чого за допомогою цифрової комунікації і автоматизації» [3].

Словник Merriam-Webster, надає наступне визначення: «діджиталізація – це процес перетворення чогось у цифрову форму» [4].

Отже, з наведених визначень можна зробити висновок, що не має єдиного підходу до терміну діджиталізація, але всі вони описують так або інакше процес перетворення даних у цифровий формат.

Сьогодні таке явище як «діджиталізація» є частиною неоекономіки, яка являє собою новий тип соціально-економічного строю, який поступово формується в постіндустріальному періоду розвитку економіки, завдяки впровадженню науково-технічного прогресу, інноваційних методів господарювання, прискоренню розвитку наукомістких галузей економіки, інтелектуалізації людського капіталу [5, с. 23].

Виходячи з аналізованих визначень можна стверджувати, що діджиталізація – це процес перетворення даних, продуктів, послуг тощо у цифровий формат, який своєю чергу дозволяє їх зберігати, передавати, аналізувати, покращувати та інтегрувати їх в інші цифрові сфери.

Діджиталізація як і будь-яке явище за собою має переваги і недоліки.

До головних переваг можна віднести:

- підвищення швидкості та якості обробки даних;
- покращенню планування процесів, особливо у бізнес сфері;
- зменшення кількості помилок у розрахунках.

До головних недоліків можна віднести такі:

- постійна потреба у технічній підтримці;
- постійність оновлення даних;
- потреба у якісному технічному оснащенні [6, с. 43].

Отже, діджиталізація є актуальним явищем, яке потребує адекватного регулювання на різних рівнях.

Якщо говорити про Україну, то інституційне-правове регулювання цифрової економіки почалося у 2013 році. В цьому році було видано розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні». У 2015 році Україна приєдналась до Декларації першого засідання міністрів «Східного партнерства ЄС» з питань цифрової економіки. У 2018 році уряд прийняв концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства на наступні два роки [2, с. 61].

У 2019 році в Україні для здійснення політики діджиталізації (цифровізації) було створено профільне міністерство - Міністерство цифрової трансформації України. Постанова про створення сталась 18 вересня 2019 році [7, с. 107].

Документ визнав, що Міністерство цифрової трансформації України забезпечує формування та реалізацію державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, робототехніки та роботизації, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації; у сфері впровадження електронного документообігу; у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян та інше [8].

З 2019-2022 роки в Україні було реалізовано безліч успішних проєктів по діджиталізації. Одним із найбільших проєктів – це додаток для смартфонів Дія. Нині, цим додатком користуються 18,7 млн українців. За 3 роки роботи було запущено 14 цифрових документів та понад 25 послуг.

Важливою послугою стала «Підтримка, оскільки вона змінила уявлення про виплати від держави. З виплат 1000 гривень за вакцинацію від COVID-19 – вона перетворилась на універсальну систему для зручних та швидких державних виплат.

Навіть під час війни діджиталізація стала в пригоді. Через воєнні дії, була створена послуга «Ворог». Ця послуга стала потужним інструментом народної розвідки. Понад 455 тисяч людей передали інформацію про окупантів та колаборантів [9].

До 2024 року Міністерство цифрової трансформації України планувало оцифрувати 100% всіх держав послуг. При цьому ці послуги не тільки перейдуть в онлайн, а й відбудеться їх реінжиніринг [9]. Потрібно зазначити, що оцифрування даних це доволі довгий процес, а реалізація цифрової послуги може займати навіть більше часу, а ніж оцифрування.

Висновки. Отже, не існує єдиного визначення терміні діджиталізації, але всі вони мають спільне те, що діджиталізацію слід розуміти як процес перетворення даних у цифровий формат. Діджиталізація стала необхідною частиною сучасності, вона підвищує ефективність обробки інформації, зменшує кількість витрат, зменшує кількість помилок у роботі, але як і будь-яке явище воно має недоліки. Діджиталізація застосовується як на рівні підприємств, так і на рівні держав. Особливо важливою вона є на рівні країни. В Україні діджиталізація набула значних обертів з 2019 року. Цьому сприяла появою профільного міністерства. Нині мета Міністерства цифрової трансформації України – це оцифрування всіх послуг, які може надати держава та їх реінжиніринг.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Паращич М., Ноджак Л. Діджиталізація та її роль у діяльності українських підприємств. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2022. № 2 (8). С. 192-200.
2. Коваленко Ю.О. Процеси діджиталізації економіки та їх оцінка: регіональний аспект// Науковий вісник Донецького національного технічного університету. Покровськ.: №1 (2) – 2 (3), 2020 р. - С.60-68 URL:// <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1198067.pdf>
3. Дефініція визначення слова діджиталізація. myslovo.com. URL: <https://myslovo.com/?dictionary=диджиталізація> (дата звернення: 10.12.2023).
4. Definition of DIGITALIZATION. Merriam-Webster: America's Most Trusted Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/digitalization> (дата звернення: 09.10.2023).
5. Дубина М., Козлянченко О. Концептуальні аспекти дослідження сутності діджиталізації та її ролі в розвитку сучасного суспільства. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2019. № 3(19). С. 21–32.
6. Петришина М., Петришина М., Гриньов, С. . Діджиталізація як напрям державної політики України. Молодий вчений. 2019 № 11 (75), С. 106-109. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-24>
7. Веретенникова Г. Б. Устименко О. С. Діджиталізація, як інструмент управління підприємством. Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ 22 квіт. 2021 р. Київ. 2021. С. 42-43.
8. Питання Міністерства цифрової трансформації: Постанова Каб. Міністрів України від 18.09.2019 р. № 856 : станом на 15 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-п#Text> (дата звернення: 24.12.2023).
9. Економічна правда. Дії 3 роки. Як Україна отримала місце у світовій історії цифровізації?. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/02/14/697034/> (дата звернення: 24.12.2023).

Галан Л.В.,

к. е. н., доцент,

доцент кафедри менеджменту та маркетингу

Кердяк Я.О.,

здобувач вищої освіти

факультету бізнесу та соціальних комунікацій

Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Сучасні зміни та інноваційні процеси у діяльності будь-якого підприємства, зумовили виникнення загальних тенденцій щодо формування стратегій управління ризиками, що і формує актуальність даної теми.

Питання управління ризиками розглядалося різними науковцями, а саме: В. Вітлінським, В. Гранатуровим, С. Ілляшенко, Т. Клебановою, В. Лук'яною, О. Устенко, В. Черкасовим та іншими.

Метою даної роботи є формування стратегій управління ризиком сучасного підприємства.

Стратегія управління ризиком - це мистецтво управління діяльністю підприємством у невизначеній ситуації, засноване на прогнозуванні ризику і прийомах його зниження [1].

Для підприємства дуже важливо розробити стратегію управління економічним ризиком, для чого необхідно дати конкретні відповіді на такі питання: 1. Які саме види комерційних ризиків підприємство зобов'язане враховувати у своїй діяльності; 2. Які способи й інструменти дають можливість управляти цими ризиками; 3. Який обсяг комерційного ризику підприємство може взяти на себе [1].

Однак тільки формулювання стратегії для управління економічним ризиком недостатньо, потрібно ще мати механізм її реалізації — систему управління економічними ризиками, що, в свою чергу, припускає: створення ефективної системи оцінювання і контролю прийнятих рішень; виділення в організації спеціального підрозділу, якому буде доручене управління ризиками; виділення коштів і формування спеціальних резервів для страхування ризиків, покриття збитків і витрат.

При виборі стратегії і прийомів управління ризиком часто використовується якийсь певний стереотип, який складається з досвіду і знань фінансового менеджера в процесі його роботи і є основою навичок у роботі. Наявність стереотипних дій дає менеджеру можливість у визначених типових ситуаціях діяти оперативно і найбільш оптимально. За відсутності типових ситуацій фінансовий менеджер повинен переходити від стереотипних рішень до пошуків оптимальних для себе ризикових рішень [1].

Можна виділити стратегічні напрями управління ризиками в сучасних умовах для будь-якого підприємства а саме: попередження ризику, уникнення ризику, зниження ризику, прийняття ризику [2].

Також доцільним стає питання виділення стратегій управління ризиками підприємства в сучасних умовах. Рекомендуються до використання наступні стратегії управління ризиками підприємства: стратегія інформаційної атаки; стратегія пасивного уникнення; стратегія страхового розподілу; стратегія диверсифікації; стратегія активного та пасивного прийняття.

Отже, запропоновані стратегії управління ризиками підприємства необхідні для забезпечення ефективної роботи сучасного підприємства в майбутні перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Приймак І. Управління ризиком втрати фінансової стійкості підприємства в умовах невизначеності зовнішнього середовища / І. Приймак // Формування ринкової економіки в Україні. – К., 2009. – Вип. 19. – С. 413-419.
2. Формування стратегії управління ризиком [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/52.pdf

Гевці О.І.,
аспірант II курсу,
наукового рівня PhD з економіки
ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ
E-mail: ohevtsi@e-u.edu.ua
ORCID 0009-0000-5341-4854

ТЕНДЕНЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ З ЕНЕРГОЗАМІЩЕННЯ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ, ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКО-СИСТЕМУ

Постановка проблеми. Європейський Союз вже кілька років співпрацює з різними державними та приватними організаціями з метою покращення умов життя, якості повітря, яким дихають мешканці, та впровадження на промислових підприємствах палива, отриманого з відходів та відновлюваних джерел енергії, наприклад таких як Refuse Derived Fuels (RDF) (паливо, отримане з побутових відходів). Адже, очевидні наслідки глобального потепління перестали бути останнім пунктом політичного порядку денного і поступово відіграють важливу роль у політичному ландшафті не лише Європи, а й усього світу.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз структурних змін на промислових підприємствах Європейського Союзу, в питанні енергозаміщення викопних видів палива на перероблене RDF паливо з побутових відходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. 2020 рік, в якому було зафіксовано історичне підвищення температури більш ніж на один градус за Цельсієм, став роком рекордних температур за даними Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (МГЕЗК), є свідченням того, що боротьба зі зміною клімату не є другорядним рішенням, а навпаки – першочерговим. Сьогодні вживаються конкретні заходи щодо скорочення викидів парникових газів. За оцінками ЄС, основна мета – це зменшення викидів до 2030 року, щонайменше на 55 % порівняно з 1990-2000 роками.[1]

Незважаючи на зусилля національних урядів ЄС та місцевої промисловості, низка країн, наприклад Португалія, Румунія, Угорщина та Іспанія продовжують відставати у використанні альтернативних видів палива. У порівнянні з іншими країнами Союзу наприклад, Іспанія значно відстає у виробництві цього виду палива, а якщо додати до цього економічні/медичні проблеми, спричинені COVID-2019, то впровадження цього виду палива в національну промисловість не видається пріоритетним. Реальність така, що багато компаній хочуть все менше покладатися на викопне паливо і приєднатися до цього тренду відновлюваної енергетики. За даними Fundación Laboral del Cemento y Medio Ambiente, відсоток альтернативних відходів, використаних на цементних заводах

в Іспанії в період з 2018 по 2020 рік, становив 30,9 %. Це набагато менше, ніж в інших країнах, таких як Франція та Німеччина, де цей показник становить 43 % та 68,9 % відповідно, або далеко від 81 % в Австрії, яка є країною з найвищою часткою заміщення викопного палива на паливо з RDF в регіоні.[2]

Паливо з відходів RDF відіграє все більш важливу роль у галузі відновлюваної енергетики. Але що таке RDF і для чого воно потрібне? В основному це паливо, вироблене з безпечних побутових відходів для отримання енергії шляхом подрібненої переробки, яке слугує доповненням до викопних видів палива.

Цементна промисловість працює над використанням RDF-палив, отриманих з відходів, для відновлення енергії та максимального уникнення залежності від викопних видів палива, які в довгостроковій перспективі є більш шкідливими для навколишнього середовища та озонового шару.

RDF є найбільш ефективним, економічним і стійким рішенням для використання енергії та сировини, що містяться у відходах, які можуть бути належним чином оброблені і використані як паливо для виробництва в цементній промисловості.

Методи:

Одним з основних методів утилізації відходів є використання їх як джерела енергії. Відходи придатні для використання як паливо лише тоді, коли вони мають хімічну енергію. Цей вміст енергії найбільше залежить від розміру (органічної) горючої фракції та вмісту вологи. Для кращого використання хімічної енергії, що міститься у відходах, були розроблені альтернативні види палива, які являють собою суміші різних відходів. Паливо з відходів (RDF) або тверде відновлене паливо/специфічне відновлене паливо (SRF) - це паливо, що виробляється шляхом подрібнення та змішування твердих побутових відходів (ТПВ) промислових відходів. RDF можна використовувати різними способами для виробництва електроенергії. Його можна використовувати поряд з традиційними джерелами палива на вугільних електростанціях. RDF можна спалювати в цементних печах, де дотримуються суворих стандартів директиви про спалювання відходів. Тобто прагнення знизити загальні витрати на паливо шляхом заміни RDF звичайного викопного палива, в першу чергу вугілля, що використовується на цих об'єктах. На міжнародному рівні RDF відповідає всім заходам Кіотського протоколу і вважається відновлюваним паливом. Сучасне обладнання дає змогу утилізувати тверді побутові відходи та водночас виготовляти альтернативне й дешевше порівняно з традиційним паливо, яке підходить для використання в котельнях, на цементних і металургійних заводах, підприємствах, що виробляють будівельні матеріали (включаючи гіпс), теплоенергостанціях.[3]

Переробка твердих побутових відходів у паливо відбувається таким чином, - обладнання для виробництва RDF-палива включає бункер-конвеєр. Завантажені до нього побутові відходи автоматизовано звільняються від поліетиленового пакування, діляться на фракції та транспортуються на подальше перероблення. Далі йдуть ручне сортування та магнітна сепарація. На цьому етапі зі сміття виокремлюють всі металеві предмети, каміння та скло. Потім дробарки поетапно подрібнюють відходи: спочатку до фракції 100-400 мм, потім до фракції 3-30 мм. Відбувається сушіння подрібнених відходів. Обладнання для переробки відходів оснащено сушильним барабаном, який потребує підключення до теплового агента. Молоткова дробарка подрібнює сировину до фракції

5-10 мм. На виході отримуємо RDF-паливо, готове до використання (спалювання) або подальшої переробки (наприклад, пресування).

Головні переваги такого обладнання:

- можливість регулювання параметрів під конкретний вид сировини; висока продуктивність; мінімум залучених працівників та ручної праці; дистанційне керування;
- простота обслуговування.

Піролізне обладнання для переробки відходів досить швидко окупається. RDF-паливо можна продавати споживачам (заводам, підприємствам тощо) або використовувати у своїх цілях — отримувати недорогу теплову енергію. Інші очевидні плюси: скорочується стаття видатків на утилізацію побутових відходів, а метал і скло, що залишаються після сортування сміття, можна вигідно збувати.[4]

3 червня 2021 року до Верховної ради України ("ВРУ") подано Проект Закону № 5611 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо енергетичної утилізації відходів" Нині цей Законопроект наданий для ознайомлення та перебуває на етапі опрацювання в профільних комітетах ВРУ.

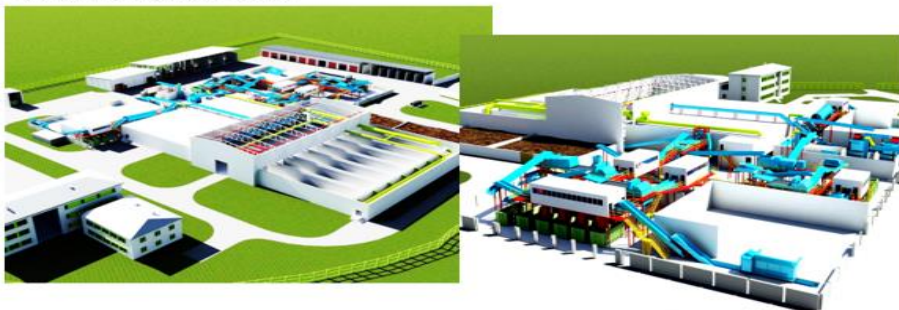
Мета Законопроекту — запровадити в Україні виробництво альтернативного палива — відновлювального палива з відходів. Прикладами такого відновлювального палива з відходів є так звані SRF та RDF:

SRF (solid recovered fuel) — це тверде відновлювальне паливо, що складається переважно з біологічних відходів, і має низький вміст небажаних домішок, придатний для складування та використання споживачами.[5]

RDF (refuse derived fuel) — це паливо, отримане із залишків подрібнених та спресованих в брикети чи гранули твердих побутових відходів.

У зв'язку із активним просуванням екологічної реформи в Україні, зокрема зміни підходів до поводження з відходами, ініціатори Законопроекту вважають його одним із провідних у питанні вирішення нагальних екологічних проблем, зокрема засмічення території України. Ініціатори стверджують, що прийняття Законопроекту сприятиме зменшенню викидів у повітря, захисту води та ґрунтів, скорочення викидів CO₂ та економії первинних енергоносіїв. Наразі використання такого палива в Україні не регулюється.

Технологічна схема сміттєпереробних комплексів, потужністю до 150 тис. тонн ТПВ на рік, для підготовки сировини для виготовлення альтернативного палива (RDF) в містах Івано-Франківську, Тернополі, Львові

Варіанти технологічних схем транспортування сировини для виготовлення альтернативного палива (RDF):
 Використання прес-компакторів, які забезпечують автоматичне завантаження в спеціальні контейнери, ємністю 30-35 м³ з коефіцієнтом ущільнення від 3,5 до 6,0 при середній масі 120-180 кг/м³.
 Заповнені контейнери встановлюються на автомобілі з причепом, обладнані спеціальними гаківими пристроями типу «мультиліфт», для їх навантаження-розвантаження. Середня маса автопоїзда становить 25-30

Технологічна схема виготовлення альтернативного палива (RDF) на спеціалізованому комплексі потужністю до 200 тис. тонн на рік на території ПАТ «Івано-Франківськцемент» включає лінії додаткового сортування і повітряного сепарування з металовідділенням, шредери подрібнення з сушилками, а також систему подачі палива для спалювання в печах комбінату

Результати:

Дослідження ефективності використання палива зі вторинної переробки (Refuse Derived Fuels, RDF) на промислових підприємствах свідчать про його значущий внесок у відновлювальну енергетику та сталість виробництва. Оцінка впровадження та використання RDF-палива підтверджує його позитивний вплив на різні аспекти виробництва та довкілля.

Підвищення енергетичної ефективності:

Використання RDF-палива призвело до значного підвищення енергетичної ефективності на промислових підприємствах. Оптимізація технологій переробки дозволила використовувати побутові відходи як цінне джерело енергії, забезпечуючи стабільне постачання енергії для виробничих потреб.

Зменшення емісій парникових газів:

Впровадження RDF-палива сприяло зменшенню викидів парникових газів, що має ключове значення для зниження впливу на зміну клімату. Порівняно з традиційними джерелами палива, використання RDF-палива дозволило значно знизити кількість парникових газів, що потрапляють в атмосферу.

Зменшення використання викопних видів палива:

Дослідження вказують на те, що впровадження RDF-палива допомагає зменшити залежність від викопних видів палива, таких як вугілля, що мають негативний вплив на довкілля. Це сприяє створенню більш стійких та екологічно чистих виробничих процесів.

Ефективне використання вторинних ресурсів:

Однією з головних переваг використання RDF-палива є ефективне використання вторинних ресурсів, зокрема побутових відходів. Це дозволяє використовувати відходи, які раніше були б небезпечними для довкілля, для виробництва енергії, що впливає на зменшення відходів та сприяє їхньому ефективному використанню.

Заключення:

Дослідження демонструють, що використання RDF-палива має значний позитивний вплив на розвиток та промислові підприємства. Впровадження цього палива допомагає підвищити енергетичну ефективність, знизити викиди парникових газів, зменшити залежність від викопних видів палива та ефективно використовувати вторинні ресурси. Це важливий крок у напрямку створення стійких та екологічно чистих виробничих процесів на промислових підприємствах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Municipal_waste_statistics, last visited 2019-04-30
2. Grosso, M., Torresan, S., & Ragazzi, M. (2018). An overview of RDF production in Europe: Comparison of environmental performances. Waste Management.
3. Hiete, M., Hamhaber, J., & Wallbaum, H. (2018). Life cycle assessment of refuse-derived fuel production and utilisation in cement plants. Resources, Conservation and Recycling.
4. Arena, U., Di Gregorio, F., & Padovani, M. (2014). Life cycle assessment of RDF production from municipal solid waste: A case study. Waste Management.
5. Al Seadi, T., & Mönch-Tegeder, M. (2019). The use of refuse-derived fuel (RDF) in solid oxide fuel cells (SOFCs): A review. Fuel.
6. Tchobanoglous, G., Theisen, H., & Vigil, S. (1993). Integrated solid waste management: Engineering principles and management issues. McGraw-Hill Education.
7. Berg, M., Fuchs, M., Hinterberger, F., Lederer, J., Maier, P., Polzin, C., ... & Zeschmar-Lahl, B. (2016). Energy from waste: Clean, efficient, renewable: Transitions in combustion efficiency and NOx abatement. Waste Management.
8. EPA, 2017. National Overview: Facts and Figures on Materials, Wastes and Recycling
9. (<https://www.epa.gov/facts-and-figures-about-materials-waste-and-recycling>).
10. Huber-Humer, M., Bauer, A., Schönberger, H., & Pomberger, R. (2016). Refuse-Derived Fuel (RDF) as a renewable energy source—A review of mechanical treatment methods. Waste Management
11. <https://everlegal.ua/utylizatsiya-energetychnykh-vidkhodiv-v-ukrayini-buty-chy-ne-buty>
12. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо енергетичної утилізації відходів»

Дрималовська Христина Василівна,
*к.е.н., старший викладач кафедри
менеджменту і міжнародного підприємництва*
Петрук Єлизавета Олександрівна,
*студентка 4-го курсу
НУ «Львівська політехніка»*

РОЗВИТОК ВЕНЧУРНОГО БІЗНЕСУ: ЖІНОЧЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО

Венчурне інвестування – це спосіб фінансування, який надає можливість інвесторам підтримувати новостворені компанії, які відзначаються значним потенціалом зростання та успіху. Цей інструмент допомагає мобілізувати фінансові ресурси, необхідні для розвитку інновацій. Крім того, венчурне інвестування допомагає узгодити потреби компаній на початкових етапах їхнього розвитку з вимогами інституційних та/або стратегічних інвесторів [6].

Необхідно відзначати важливу роль жінок у забезпеченні розвитку венчурного бізнесу. Вони стають все більш успішними підприємницями, інвесторами та лідерами стартапів. Жінки значно сприяють прогресу в інноваціях та економічному зростанні. Однак вони також стикаються з певними викликами, такими як гендерна нерівність, обмежений доступ до фінансування та недостатнє представництво жінок на вищих керівних посадах [2].

Гендерна рівність є важливою складовою демократичного суспільства. Уряди різних країн шукають ефективні способи стимулювати підприємництво, і одним із таких способів є залучення більшої кількості жінок до підприємництва. Жінки мають такий же підприємницький потенціал, як і чоловіки, і їхнє залучення може призвести до значного зростання економіки. Залучення жінок до бізнесу разом із чоловіками може зумовити зростання світового ВВП приблизно на 3–6 %, а для глобальної економіки – від 2,5 трлн. до 5 трлн. дол. [1].

Вікторія Репа, співзасновниця стартапу BetterMe, який розробляє серію додатків для здорового способу життя, всього за чотири роки перетворила невелику компанію з трьох осіб в успішний бізнес зі 170 працівниками та 100 мільйонами завантажень додатків. У 2020 році Репа увійшла в європейський список Forbes 30 до 30.

В інтерв'ю для «Forbes Україна» Репа розповіла про своє бачення жіночого лідерства в технологічних компаніях. Вона вважає, що жінки мають такі ж можливості для успіху в цій галузі, як і чоловіки. Але жінкам часто приходится долати додаткові бар'єри, такі як усталені уявлення та нерівність у доступі до фінансування. Репа також відзначила важливість підтримки жінок-підприємців з боку інших жінок. Вона поділилася своїми враженнями від участі в проєктах, які допомагають жінкам-підприємцям у технологічних галузях. «Найбільше мене вразив Apple Entrepreneur Camp. Це ком'юніті для жінок у Купертіно, головному офісі Apple. Там ти працюєш з людьми, які роблять щорічну

презентацію Apple, наприклад. Це дуже мотивує та допомагає побачити, що все можливо», - сказала Репа. «Нещодавно я виступала на Google Lab. Це місце, де багато стартапів, тому запрошують тих, хто може допомогти їх засновникам. Я побачила, що ті стартапи, які спілкуються з гігантами, швидко зростають. Нам не вистачає таких проактивних ком'юніті», - додала вона. Репа вважає, що жінки-підприємці можуть значно покращити ситуацію у розвитку технологічних галузей. Вона закликає жінок не боятися брати на себе відповідальність та реалізовувати свої ідеї [3,4].

Вікторія Тігіпко - успішна українка, яка вже понад 10 років займається венчурним бізнесом. У 2010 році вона заснувала фонд TA Ventures, який інвестує в технологічні стартапи на ранніх стадіях розвитку в Європі та США. Фонд керується колективом кваліфікованих експертів з досвідом роботи у сфері венчурного інвестування та підприємництва. Команда складається з 16 осіб зі спеціалізацією в різних галузях, таких як технології, маркетинг, продажі та фінанси. TA Ventures активно співпрацює з іншими венчурними фондами з усього світу. Це дозволяє фонду отримувати доступ до більших інвестиційних можливостей і підтримувати свої портфельні компанії на міжнародному ринку. Також активно підтримує своїх портфельних компаній у створенні R&D центрів в Україні та Європі. Це допомагає компаніям залишатися конкурентоспроможними і розвивати інноваційні технології. З моменту заснування фонд TA Ventures здійснив інвестиції у 158 компаній, з яких 56 вже успішно вийшли на ринок. У портфелі інвестицій фонду TA Ventures знаходяться декілька відомих компаній, таких як Liki24, Mate academy, InVision, AuroraLabs, Pixonic та інші. Вікторія Тігіпко є однією з найвпливовіших жінок України. Вона є членом наглядової ради Українського фонду стартапів і активно підтримує розвиток підприємництва в Україні [5].

В Україні є багато успішних жінок, які досягли визнання своєю працею, керівництвом, творчістю. Ці жінки є прикладом для наслідування та натхнення для інших [8]. Вони показують, що жінки можуть досягти успіху в будь-якій галузі. Ось деякі з них:

- Стелла Станкевич - українська майстриня ділового одягу, яка керує підприємством "Трембіта" з 1984 року і є головою ради підприємств міста Чернівці; [8]
- Людмила Небожак - засновниця та керівниця fashion-додатку для організації гардеробу Cluis;
- Олена Полікарчик - підприємниця, співзасновниця компанії INSPE, яка є організатором наймасштабнішого в Україні заходу для стоматологів Inspe Open Air;
- Лідія Білас - фундаторка ТМ "Моршинська", відома українська підприємниця, яка також керує Креативною міжнародною дитячою школою;
- Тетяна Абрамова - власниця компанії із пошиття одягу торгової марки "RITO".

Інші жінки, які досягли успіху в різних галузях:

- Софія Опацька - проректорка з науково-педагогічної роботи Українського католицького університету, деканка Львівської бізнес-школи УКУ;
- Іветта Делікатна - експертка з бізнес-комунікацій, засновниця та лідерка корпоративного університету Talentari, співзасновниця філіалу Університету Сингулярності (США) в Києві;
- Мар'яна Савка - головна редакторка і співзасновниця "Видавництва Старого Лева", поетеса, перекладачка;
- Соломія Марчук - адвокатка, співзасновниця та виконавча директорка Юридичної компанії "Main Business Partner";

- Марина Авдєєва - керуюча акціонерка CDO Страхова компанія "Арсенал Страхування";
- Наталя Єремєєва - співвласниця та генеральна директорка компанії Stekloplast, співзасновниця та член Ради директорів Спільки Українських Підприємців;
- Наталія Колодницька (Нетовкіна) - президентка ГО "Ділові Українські Жінки", засновниця та власниця Ювелірного Дому ZARINA;
- Наталя Кваша - генеральна директорка компанії "ORION Україна";
- Руслана Римарська - власниця сімейної пекарні "Будьмо здорові" (печиво "Смакулі");
- Ольга Просянюк - адвокатка, керуюча партнерка АО "AVER LEX" [8].

Існує ряд організацій та програм, які спрямовані на підтримку жінок у розвитку українського бізнесу. Зокрема, ЄС, уряд Канади, Швеції та міжнародні організації надають фінансову допомогу українським підприємцям [7].

Різноманітність робочої сили сприяє творчості та інноваціям. Робота з людьми з різним досвідом, культурою та поглядами може призвести до появи нових ідей та рішень. Це може допомогти організаціям краще розуміти потреби своїх клієнтів, краще вирішувати проблеми та бути більш інноваційними. Жінки також мають переваги в навичках спілкування, необхідних для лідерства в бізнесі. Вони добре вміють слухати, розуміти та співпереживати іншим. Ці навички важливі для лідерства, оскільки вони дозволяють ефективно взаємодіяти з людьми та вирішувати конфлікти.

Жінки також є ключовими споживачами, і їхні потреби та бажання повинні враховуватися при розробці продуктів та послуг. За підрахунками, щороку споживчі витрати жінок становлять понад 20 трильйонів доларів, що представляє ринок, що розвивається більше, ніж Китай та Індія разом узяті. Рекламodawці та інші компанії, які орієнтуються на жінок, можуть отримати конкурентну перевагу, якщо будуть залучати жінок до процесів розробки продуктів та послуг [10,11].

Зростаюче представництво жінок у венчурному бізнесі означає, що все більше жінок створюють стартапи та отримують венчурне фінансування. Це створює нові можливості для інновацій у різних сферах, включаючи технології, біологію, медицину та інші. Жіночі стартапи часто спеціалізуються на продуктах та послугах, які вирішують проблеми, пов'язані з жіночим здоров'ям, материнством, сімейними потребами та іншими жіночими аспектами, створюючи нові ринки та можливості для підприємництва [12].

Фінансування є однією з найбільших перешкод для жінок у венчурному бізнесі. Існують стереотипи та обмеження, які ускладнюють жінкам отримати венчурне фінансування. Однак існують організації та ініціативи, які працюють над підвищенням доступу жінок до капіталу.

Мережевий зв'язок і підтримка також є важливими для жінок у венчурному бізнесі. Жіночі венчурні об'єднання та мережі надають можливість для обміну досвідом та підтримки. Вони допомагають жінкам побудувати контакти та знайти наставників у венчурній галузі.

Успішні жінки-підприємці є натхненням для інших жінок та молодих дівчат, які розглядають кар'єру в венчурному бізнесі. Їхні історії успіху показують, що жінки можуть досягти успіху в цій галузі [9].

У майбутньому важливо продовжувати підтримувати та розвивати жіноче представництво у венчурному бізнесі, оскільки різноманітність учасників на ринку венчурного капіталу сприяє появі нових ідей, підходів та рішень, створюючи більш різноманітні та інклюзивні екосистеми для інновацій та підприємництва [13].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гендерне питання в підприємницькій діяльності. URL: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2020/10/210-42-52.pdf>
2. Зростання ролі жінок у агросфері. URL: <https://thegrant.net/%D0%B7%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%96-%D0%B6%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BA-%D1%83%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%84%D0%B5%D1%80%D1%96-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%83%D1%94%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B4/>
3. Журнал Forbes Ukraine. URL: <https://forbes.ua/leadership/zhinka-ne-mozhe-keruvati-durnitsi-a-sumnivi-mozhna-rozviyati-uspishnimi-keysami-rozмова-viktorii-tigipko-ta-ventures-ta-viktorii-repi-betterme-19082021-2292>
4. Журнал Forbes Ukraine. URL: <https://forbes.ua/news/mayzhe-polovina-evropeyskikh-startapiv-ne-mayut-zhinok-sered-chleniv-pravlinnya-28062023-14473>
5. Успішний венчурний інвестор – Вікторія Тігіпко. URL: <https://ucluster.org/blog/2020/10/usp%D1%96shnij-venchurnij-%D1%96investor-v%D1%96ktor%D1%96yat%D1%96g%D1%96pko/>
6. Венчурне інвестування як фактор економічного розвитку. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/91291e3c-19a9-4c95-a38a-3beff7214b99/content>
7. Українське ком'юніті для жінок. URL: <https://cases.media/news/ukrayinske-komyuniti-dlya-zhinok-u-tech-industriyi-wtech-vidkrilo-predstavnictva-u-23-krayinakh>
8. Українські жінки в бізнесі. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%B6%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8_%D0%B2_%D0%B1%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%96
9. Women in business statistics. URL: <https://www.luisazhou.com/blog/women-in-business-statistics/>
10. Women of influences. URL: <https://www.infrastructureinvestor.com/women-of-influence-2023-venture-capital/>
11. Women`s empowerment by the numbers. URL: https://villageenterprise.org/what-we-do/who-we-serve/women-and-gender-equity/?gclid=Cj0KCQjw4vKpBhCZARIsAOKHoWRzOyYRUHhy3o5eGp3O6gQySRQtwEnpC-SaO4sWbkK3gK_-BX_zRQAaAmnpEALw_wcB
12. Women in business. URL: <https://www.hult.edu/blog/women-in-business-advantages-challenges-and-opportunities/>
13. Венчурні інвестори майбутнього. URL: <https://speka.media/vencurni-investori-maibutnyogo-xto-voni-doslidzennya-vc-lab-2023-9qq8y9>

Дуда Галина Богданівна,

доцент

Чепіль Назарій Володимирович,

здобувач освітнього ступеня «магістр».

*Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу*

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ АСОРТИМЕНТУ ПІД ВПЛИВОМ СЕЗОННОСТІ

Кондитерська галузь має коливальний попит, адже споживання солодоців часто залежить від багатьох факторів, зокрема сезонності. У зв'язку із цим здійснено прогнозування обсягів продажу продукції ТОВ «ТД «Бойчак» з урахуванням сезонної хвилі на прикладі ТМ"Really ENJOY".

ТМ"Really ENJOY" представлена таким асортиментом кондитерських виробів: Е1 (39) – Печиво, Е2 (25) – Тістечка, Е3 (4) – Кекси, Е4(3) - Східні Солодоці, Е5 (1) - Сухі сніданки.

ТОВ «ТД «Бойчак» забезпечує безперерйні поставки продукції, також гарантує якість свого продукту. Здійснивши аналіз товарного асортименту ТОВ«ТД «Бойчак» встановлено залежність від сезону, як важливого чинника, що негативно впливає на ефективність діяльності підприємства.

Динамічні сезонні коливання потрібно вимірювати та аналізувати для прийняття відповідних рішень з мінімізації негативного впливу коливань [1]. Тому пропонується надати оцінку коливальним процесам, які в значній мірі впливають на економічний стан ТОВ «ТД «Бойчак». Для проведення оцінки сезонних коливань, визначено щомісячні показники обсягів реалізації продукції підприємства, які чітко показали залежність обсягів збуту від сезону ТОВ «ТД «Бойчак».

Другим кроком було визначено індекси сезонності для кожної асортиментної групи кондитерських виробів ТМ"Really ENJOY".

Третім кроком здійснено графічне виконання прогнозу за допомогою поліноміальної лінії тренду, яка ілюструє зростання й зменшення обсягів продажів та максимально їх описує [2]. За виконаними розрахунками встановлено, що Е2 (25) має найнижчу залежність від сезону, індекси сезонності мають незначні відхилення. На основі виконаних розрахунків індексів сезонності спрогнозовано обсяги продукції ТОВ «ТД «Бойчак» на наступні періоди.

Використання поліноміальної лінії тренду дає можливість прогнозувати майбутні обсяги продажів на визначений часовий період. За результатами прогнозування отримано такі результати за асортиментом кондитерських виробів: $E1(39) = 0,1536x^2 - 3,0466x + 19,817$, $E2(25) = 0,1999x^2 - 3,4517x + 19,942$, $E3(4) = 0,1462x^2 - 2,2499x + 15,036$, $E4(3) = 0,3334x^2 - 4,8818x + 22,007$, $E5(1) = 0,1472x^2 - 2,1476x + 14,318$.

Так у отриманні рівняння кожної еталонної групи замість величини X потрібно підставити величину періоду. Результати розрахунків сезонних коливань продукції підприємства ТОВ «ТД «Бойчак» використано при формуванні асортиментної політики.

На основі виконаного аналізу товарного асортименту продукції ТОВ «ТД «Бойчак» визначимо компенсаторні інструментами, для продукції, що залежить від сезонних коливань. Для цього використано метод ABC- аналізу за еталонними групами товарів.

Товари групи А повинні жорстко контролюватися, чітко прогнозуватися обсяги продажів, проводити постійний моніторинг, бути максимально конкурентоспроможними і не втрачати своїх сильних сторін. На цю групу ресурсів повинні бути виділені максимальні інвестиції, кращі ресурси. Успіхи групи А повинні бути проаналізовані і максимально трансливатися на інші категорії. До даної групи за результати аналізу увійшло 26 позицій групи Печиво, 17 позицій групи Тістечка, 3 позицій групи Кекси, 2 позиції Східні солодоші.

Група В – група ресурсів, які забезпечують хороші стабільні продажі і такий же стабільний прибуток кампанії. Ці ресурси також важливі для ТОВ «ТД «Бойчак», але можуть модернуватися спокійнішими і помірними темпами. Ці ресурси зазвичай є відносно стабільними в короткостроковій перспективі. Інвестиції в цю групу товарів кампанії незначні і необхідні тільки для підтримки наявного рівня. До даної групи за результатами аналізу увійшло 9 позицій групи Печиво, 6 позицій групи Тістечко.

Група С – найменш важлива група в ТОВ «ТД «Бойчак». До такої групи можуть належати: товари, від яких необхідно позбавлятися, які необхідно змінювати, покращувати, удосконалювати [3]. До даної групи увійшло 4 позиції групи Печиво, 2 позиції Тістечко та по 1 позиції з групи Східні солодоші та Сухі сніданки.

За результатами виконаного ABC-аналізу ТОВ «ТД «Бойчак», запропоновано підбір практичних рекомендацій щодо структури асортименту.

Для групи товарів А - оптимізація співвідношення між витратами та ефектом від використання; збереження або зміна переліку стратегічних номенклатурних груп.

Для групи товарів В - оптимізація співвідношення між витратами та ефектом від використання; збереження або зміна пропорцій товарних груп у загальному обсязі випуску; збереження або зміна складу стратегічних ринкових зон господарювання; збереження або зміна пропорцій оперування на різних секторах ринку

Для групи товарів С - контролінг та регулювання виробничої програми і товарної номенклатури; зміна обсягу виробництва; зміна складу стратегічних ринкових зон господарювання; зміна пропорцій оперування на різних секторах ринку

На основі рекомендацій та встановлення відповідності до груп товарів за ABC-аналізом розроблено заходи до зміни структури асортименту ТОВ «ТД «Бойчак» в розрізі ТМ «Really ENJOY».

Для групи товарів А: Е1(39) - сертифікат якості всієї групи, збільшення обсягу "Bagel Pati" на 6%; Е2 (25) - введення індивідуальної упаковки, збільшення обсягу "Солодкі викрутасики" на 5%.

Для групи товарів В: Е1(39) - введення індивідуальної упаковки, зменшення обсягу виробництва "Солодкі пірамідки" на 7%; Е2(25) - введення індивідуальної упаковки, збереження пропорцій оперування на різних секторах ринку, зменшення обсягу виробництва на "Тірамісіки" на 4%.

Для групи товарів С:Е1 (39) - введення індивідуальної упаковки, зменшення обсягу виробництва "Маківничок" на 7%.

У результаті виконаного дослідження можна спостерігати, що оптимізація структури асортименту дає можливість підприємству покращувати свої комерційні показники і мати стійке конкурентне положення на ринку через зменшення сезонної хвилі. Тому підприємству ТОВ «ТД «Бойчак» рекомендується щоквартально виконувати ABC-аналіз асортименту продукції, який виробляється та розробляти рішення, використовуючи інструменти, які ґрунтуються на зменшенні сезонної хвилі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Корягіна С. В. Прогнозування обсягів продажу енергетичних напоїв з урахуванням сезонної специфіки їх реалізації. *Львівська політехніка*. 2010. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11944/1/108.pdf>
2. Шпеник Т. К. Вплив чинника сезонності на діяльність підприємств сільського (зеленого) туризму. Методи розрахунку показників сезонності. *Науковий вісник Чернівецького університету Економіка*. 2012. С. 376 - 381.
3. Говоруха В. Б. Математичні методи і методи прогнозування в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Питання прикладної математики і математичного моделювання: навч. посіб. 2017. С. 54 - 61.

Ковалишин Д.М.,
здобувач ступеня доктора філософії,
Європейський Університет

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНОЛОГІЙ БЛОКЧЕЙН

Сучасні виклики у сфері освіти та підготовки фахівців у галузі економіки стикаються з рядом складних питань. Застарілість методів навчання, недостатність практичного досвіду та відсутність глобальної стандартизації кваліфікацій - це лише деякі з труднощів, які перешкоджають випускникам адекватно впоратися з вимогами сучасного ринку праці.

1. Проблема недостатньої достовірності документів. Однією з найактуальніших проблем у сфері освіти є недостовірність документів та дипломів. Підrobка кваліфікаційних документів стає все більшою та важливою проблемою, зокрема у сучасній цифровій епохі. За допомогою технології блокчейн можна створити надійну систему збереження документів, яка гарантує їхню непідrobність та достовірність. Кожен документ або диплом може бути закріплений у блокчейні, що робить неможливим їхнє фальшування.

2. Нестача практичного досвіду. Брак можливостей для студентів отримати реальний практичний досвід у сфері економіки та фінансів є ще однією важливою проблемою. Традиційні методи навчання не завжди забезпечують достатньо практичного взаємодії з реальними економічними завданнями. Використання технології блокчейн дозволяє створити електронні портфелі, які включають дані про академічні досягнення та практичний досвід. Це дозволить студентам не лише демонструвати свої знання, але й надавати конкретні приклади їх застосування.

3. Глобальна стандартизація. Відсутність загальноприйнятих міжнародних стандартів кваліфікацій у сфері економіки ускладнює оцінку рівня підготовки економістів на світовому ринку праці. Технологія блокчейн може стати основою для глобальної стандартизації кваліфікацій. Зафіксовані в блокчейні дані про навчання та кваліфікації можуть стати універсальною мовою для роботодавців з усього світу.

4. Децентралізовані системи атестації. Прозорість та об'єктивність процесів атестації та реєстрації досягнень є важливими чинниками в оцінці студентського успіху. Використання технології блокчейн дозволяє створити децентралізовані системи, які надають гарантії щодо чесності та точності в процесі визначення результатів студентів.

Як висновок, можна сказати, що впровадження технології блокчейн в сферу підготовки економістів може стати кроком уперед у розв'язанні численних проблем, що існують у сучасній освітній системі. Забезпечення непідrobності документів, створення децентралізованих систем атестації та взаємодії з ринком праці — це лише кілька аспектів, де блокчейн може забезпечити важливі покращення. Зрозуміло, що застосування цієї технології вимагає співпраці між університетами, бізнесом та галузевими експертами, але воно може виявитися ключовим елементом для забезпечення високоякісної підготовки економістів у XXI столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міністерство цифрової трансформації України. (2023). "Стратегія розвитку цифрової економіки і суспільства України на 2023-2025 роки."
2. PwC. (2023). "Time for Trust: The Economic Impact of Blockchain."
3. Swan, M.(2015). Blockchain:Blueprint for a new economy.O'Reilly Media,Inc.
4. Tapscott, D., & Tapscott, A. (2016). Blockchain revolution: how the technology behind bitcoin is changing money, business, and the world. Penguin.
5. Ukrainian Startup Fund. (2022). "Ukrainian Startup Ecosystem Overview."

Круглякова Віра Володимирівна,
к.е.н., доцент кафедри фінансового менеджменту,
Пилат Марта Віталіївна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Львівський національний університет
імені Івана Франка

ВАЖЛИВІСТЬ КОМПЛАЄНС-КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА У ПРОЦЕСІ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Фінансовий комплаєнс є надзвичайно важливою складовою успішної та стійкої діяльності будь-якого підприємства. Він охоплює всі аспекти фінансової діяльності компанії та забезпечує відповідність юридичним та регуляторним вимогам.

Є безліч різних нормативних актів, які регулюють поведінку та організацію бізнесу в Україні. У такому середовищі, як бізнес або організація, місія компанії визначає цінності, які потім перетворюються в етичні стандарти. Коли члени організації дотримуються своєї етики, вони, по суті, дотримуються й стандартів. Проте комплаєнс – це щось більше, ніж просто виконання вимог законодавства [1].

Комплаєнс-контроль розглядається, як принцип ведення бізнесу фінансової установи відповідно до чинних законів, правил, кодексів та стандартів, які встановлені компетентним керівництвом, професійними асоціаціями та внутрішніми документами банківської установи, фінансової організації. Таке формулювання вказує на особливе його значення як принципу ведення справ, а також конкретизує ті документи, дотримання яких фінансова установа вважає для себе важливим у своїй діяльності. «Комплаєнс-контроль» досить широка галузь і вона характеризується такими специфічними сферами, як:

- протидія легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню терористичної діяльності та зброї масового знищення;
- розробка інструментів і процедур, які забезпечують дотримання чинного законодавства;
- захист у сфері інформаційних потоків, протидія шахрайству, корупції;
- встановлення етичних норм поведінки співробітників компанії [2].

Основними перевагами запровадження системи комплаєнс-контролю в банках: вчасна ідентифікація комплаєнс-ризиків та протидія йому; забезпечення контролю та прозорості взаємодії банку з клієнтами; поява в банківській установі механізму інформування про порушення працівниками законодавчих норм і внутрішніх процедур; швидке та успішне врегулювання конфлікту інтересів; розроблення системи контролю за появою нових нормативних вимог та відповідності їм роботи банку [3].

Служба з комплаєнс-контролю в організації відповідає за визначення, впровадження та моніторинг стратегій та процедур, спрямованих на забезпечення дотримання

компанією всіх відповідних законодавчих та регуляторних вимог. Розглянемо основні функції служби з комплаєнс-контролю (табл. 1).

Таблиця 1

Функції служби з комплаєнс-контролю

Функція	Зміст функції
Моніторинг законодавчих змін	Відстежувати всі зміни в законодавчих нормативних документах, контролювати відповідність внутрішньобанківських положень чинному законодавству
Протидія шахрайству	Попереджувати будь-які дії, пов'язані з внутрішнім та зовнішнім шахрайством, протидіяти легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму.
Протидія корупції	Зменшувати корупційні ризики, забезпечувати дотримання вимог антикорупційного законодавства, формувати у працівників банку нетерпимість до корупції.
Моніторинг виконання податкового законодавства	Перевіряти клієнтів банку щодо дотримання ними податкового законодавства
Протидія конфліктам інтересів	Запобігати виникненню конфліктів інтересів у банку, а також сприяти їх врегулюванню.
Дотримання політики інформаційної безпеки.	Не допускати витоку інсайдерської інформації та інформації, яка є банківською таємницею.
Консультація персоналу банку	Здійснювати консультування підрозділів банку з питань застосування нормативних документів, проводити тренінги для співробітників щодо дотримання політики комплаєнсу.

Джерело: складено авторами на основі [3].

Отже, основна мета комплаєнс-контролю полягає в тому, щоб мінімізувати ризик залучення банків, фінансових організацій у процеси, що призводять до фінансових втрат та втрати довіри як регулюючих органів, так і партнерів, інвесторів і клієнтів. Загалом, комплаєнс-контроль є ключовим елементом для забезпечення стабільності, надійності та успіху як підприємств, так і банків. Це допомагає уникнути правових проблем, фінансових втрат та зберегти довіру зацікавлених сторін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковальчук, О. В., Моренченко, К. Г., & Бібік, Д. В. Сутність і характеристика комплаєнсу: визначення, функції, цілі, етичні основи, місце в організаційній структурі підприємства. *Economics. Finances. Law*. 2023. С.18-22.
2. Москаленко, Н. В. (2018). Теоретичні аспекти запровадження комплаєнс-контролю в Україні. *Економічний вісник. Серія: Фінанси, облік, оподаткування*. 2018. №(2). С. 106-112.
3. Сівкова, К. О., & Сивкова, Е. А. Міжнародні стандарти організації комплаєнс-контролю в банках. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. №(17), С.582-586.

Набок О.О.,

студент факультету економіки

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ СТИМУЛЮВАННЯ ЗБУТУ

В умовах зростаючої конкуренції як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках, важливо, щоб керівництво компанії приділяло значну увагу оцінці збутової діяльності, оскільки це має суттєвий вплив на фінансову стійкість та ефективність бізнесу. Вирішення проблем, пов'язаних з організацією діяльності промислових підприємств, стає особливо актуальним, і в цьому контексті виникає необхідність створення ефективної системи збуту, що ґрунтується на сучасних принципах і методах логістичного менеджменту.

Основною метою будь-якого підприємства є ефективний збут своєї продукції за помірними цінами. За своєю суттю він є головним сегментом в маркетинговому середовищі, який визначає конкурентоспроможність самого підприємства на ринку. Ефективність організації збуту визначається загальною оцінкою організаційних результатів і може бути оцінена в контексті всього обсягу продажів компанії.

Оцінка ефективності заходів стимулювання збуту є важливим етапом у стратегічному управлінні бізнесом і дозволяє визначити, наскільки успішно впроваджуються заходи для підвищення обсягів продажу товарів чи послуг [2].

Для оцінки ефективності можна використовувати різноманітні підходи та методи, зокрема:

Визначення метрик ефективності:

- обсяг продажів: потрібно визначити, наскільки зросли обсяги продажів після впровадження заходів стимулювання. Це дасть розуміння, чи були ефективні ваші дії;
- динаміка прибутковості: проаналізувавши зміни валового та чистого прибутку, ви зможете оцінити вплив на фінансові показники компанії.

Маркетинговий Аналіз:

- ринкова частка: аналіз змін ринкових часток дозволяє визначити, наскільки підприємство змогло підвищити свою конкурентоспроможність;
- зміни у свідомості бренду: якщо стимулюючі заходи спрямовані на підвищення визнання бренду, слід виміряти зміни у свідомості споживачів.

- Клієнтські аспекти:

- залучення нових клієнтів: Прибуття нових клієнтів може свідчити про успішність заходів.
- збереження клієнтів: Аналізуйте, чи покращилася лояльність клієнтів та частота повторних покупок. Зниження кількості втрат клієнтів може бути показником ефективності.

Фінансові показники:

- витрати на маркетинг: порівняння витрат на маркетинг до та після впровадження заходів допомагає визначити ефективність витрат;

- відношення ціна-якість: оцінка, наскільки велика вартість заходів в порівнянні з отриманим результатом.

Соціальні аспекти:

- задоволеність клієнтів: збільшення рівня задоволеності клієнтів може вказувати на успішність стимулюючих заходів;
- імідж бренду: на підвищення іміджу може вказувати краща впізнаваність бренду після стимулюючих заходів.

Аналіз конкурентів:

- реакція конкурентів: моніторинг за тим, як реагують конкуренти на запропоновані заходи та адаптації стратегії відповідно до реакції.

Часові показники:

- тривалість реакції ринку: спостереження за тим, як швидко ринок реагує на нові пропозиції.

SWOT-аналіз:

- оцінка сильних та слабких сторін, загроз та можливостей: використання SWOT-аналізу для ідентифікації ключових факторів впливу на ефективність стимулюючих заходів.

Такий комплексний підхід допомагає підприємству отримати повний обсяг інформації щодо ефективності заходів стимулювання збуту і вчасно реагувати на зміни в бізнес-середовищі. Оцінка повинна бути систематичною та проводитися на регулярній основі для постійного вдосконалення стратегії стимулювання збуту [3].

Система управління збутовою діяльністю являє собою єдність взаємозалежних елементів, які спрямовані на досягнення однієї основної цілі. Оцінка ефективності управління збутовою діяльністю підприємства забезпечує взаємозв'язок між економічними потоками системи управління запасами та стратегією розвитку підприємства [1].

Організація збутової діяльності повинна інтегруватися у стратегію управління компанією і формуватися в ході створення виробничого плану підприємства.

Отже, в сучасних умовах підприємствам належить приділяти особливу увагу детальному плануванню та ефективному управлінню збутовою діяльністю. Аналіз внутрішніх процесів підприємства дозволяє встановити конкурентну перевагу та утримувати лідируючі позиції на ринку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Притиченко Т.І. Комерційна діяльність підприємств. Харків : Харківський нац. економічний ун-т, 2010. 320 с
2. Зінченко О.А. Адаптивні стратегії підприємств у цифровому середовищі. *Проблеми економіки*. 2021. № 3. С. 110–116.
3. Сенишин О. С., Кривешко О. В. Маркетинг : навч. посібник. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. 347 с

Пшенична Марія Володимирівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та обліку
Інституту економіки та менеджменту
ЗВО Університет «Україна»

ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМІВ СТАТИСТИЧНО-ГРАФІЧНОГО АНАЛІЗУ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Невпинний технологічний прогрес і глобальна діджиталізація операційних циклів діяльності суб'єктів господарювання в Україні і світі висувають нові вимоги щодо використовуваного інструментарію в аналітичних процедурах здійснюваних фінансово-економічних досліджень. Так, цифровізація бізнес-процесів все більше сприяє інтенсифікації використання методів наочного представлення результатів діагностики об'єкта.

Статистично-графічний аналіз є методом наукового пізнання, що використовує як числові показники, так і графічні зображення для вивчення та розуміння розподілу та зв'язків між змінними у наборі даних. Окреслений прийом може включати в себе різноманітні статистичні показники, графіки та діаграми для аналізу даних (гістограми, діаграми розсіювання, Q-Q графіки, кореляційні матриці, контрольні таблиці, криві нормалізації тощо), що є вкрай важливим для прийняття обґрунтованих рішень в управлінні окремими економічними системами.

Так, з метою проведення порівняльного аналізу та представлення результатів дослідження діяльності лідерів державних банків та банків іноземної частини банківського ринку України у 2021-2023 рр., найбільш релевантним є застосування статистично-графічного аналізу. Останній дозволяє оцінити зміну структури депозитного портфеля та портфеля активних операцій банків України у передвоєнний (2021 р.) та воєнні роки (2022-2023 рр.) в контексті результативної діяльності банків в умовах невизначеності і викликів військової доби, а також зміни відношення населення до банківських структур.

Особливістю спільного аналізу динаміки депозитного портфеля та портфеля активних операцій банків України у 2021 – 01.09.2023 рр. є порівняння діяльності лідера групи державних банків АТ КБ «Приватбанк» та лідера групи банків іноземної частини ринку АТ «Райффайзен Банк» в рамках розподілу депозитів та активів.

Станом на 01.09.2023 року ці 2 банки мають наступні порівняльні характеристики з найвищим рівнем показників в АТ КБ «Приватбанк»:

- а) в банку АТ КБ «Приватбанк» основні характеристики:
 - обсяг депозитного портфелю 340,64 млрд грн (2021) та 513,43 млрд грн (2023);
 - обсяг чистих активів балансу 407,25 млрд грн (2021) та 593,00 млрд грн (2023);
 - рівень відношення чистого прибутку до чистих активів балансу становить 8,61%

(2021 р.) та 9,92% (приведено на рівень 2023 р.).

б) в банку АТ «Райффайзен Банк» (Австрія) основні характеристики:

- обсяг депозитного портфелю 116,15 млрд грн (2021) та 156,92 млрд грн (2023);
- обсяг чистих активів балансу 133,65 млрд грн (2021) та 193,92 млрд грн (2023);
- рівень відношення чистого прибутку до чистих активів балансу становить 3,70% (2021 р.) та 3,64% (приведено на рівень 2023 р.).

На рис. 1-8 приведені результати статистично-графічного аналізу динаміки обсягів структурних портфелів АТ КБ «Приватбанк» та АТ «Райффайзен Банк»:

а) в портфелі активів балансу АТ КБ «Приватбанк» має:

- кредити, видані банкам, юридичним та фізичним особам в обсягах 23,59% у 2021 році та 28,86% на 01.09.2023 р.;
- придбані всі види цінних паперів та фінансових активів НБУ в обсягах 61,03% у 2021 році та 53,10% на 01.09.2023 р.;

б) в портфелі активів балансу АТ «Райффайзен Банк» має:

- кредити, видані банкам, юридичним та фізичним особам в обсягах 63,07% у 2021 році та 40,21% на 01.09.2023 р.;
- придбані всі види цінних паперів та фінансових активів НБУ в обсягах 12,92% у 2021 році та 43,44% на 01.09.2023 р.;

в) в депозитному портфелі АТ КБ «Приватбанк» має:

- поточні кошти депозитів складають 64,39 % у 2021 р. та 79,55 % на 01.09.2023р.;
- строкові кошти депозитів складають 30,04 % у 2021 р. та 14,88 % на 01.09.2023р.;

г) в депозитному портфелі АТ «Райффайзен Банк» має:

- поточні кошти депозитів складають 83,47 % у 2021 р. та 72,78 % на 01.09.2023р.;
- строкові кошти депозитів складають 8,53 % у 2021 р. та 22,68 % на 01.09.2023р.

Таким чином, проведений порівняльний аналіз динаміки депозитних портфелів в АТ КБ «Приватбанк» та АТ «Райффайзен Банк» у 2021 – 2023 рр. показали:

- загальні обсяги депозитних портфелів в обох банках за рахунок поточних та строкових коштів юридичних та фізичних осіб займають рівні 92,0 – 95,5 %;
- станом на 01.09.2023 р. АТ «Райффайзен Банк» має найвищий рівень строкових коштів юридичних та фізичних осіб у 22,68 % при наявності рівня 14,68 % у АТ КБ «Приватбанк».

Проведений порівняльний аналіз динаміки портфелів активів в АТ КБ «Приватбанк» та АТ «Райффайзен Банк» у 2021 – 2023 рр. показали:

- кредитний портфель в АТ КБ «Приватбанк» займає частку 23,50 - 28,8% в портфелі активів балансу;
- портфель всіх видів цінних паперів в АТ КБ «Приватбанк» займає частку 61,0 – 53,1% портфелі активів балансу;
- кредитний портфель в АТ «Райффайзен Банк» займає частку 63,1 - 40,2% в портфелі активів балансу;
- портфель всіх видів цінних паперів в АТ «Райффайзен Банк» займає частку 12,9 – 43,4% портфелі активів балансу.

Відповідно, в АТ «Райффайзен Банк» кредитний портфель займає найбільш значну частину портфелю активів балансу ніж в банку АТ КБ «Приватбанк».

Структура коштів в зобов'язаннях АТ "Райффайзен Банк" станом за 2021 рік, %

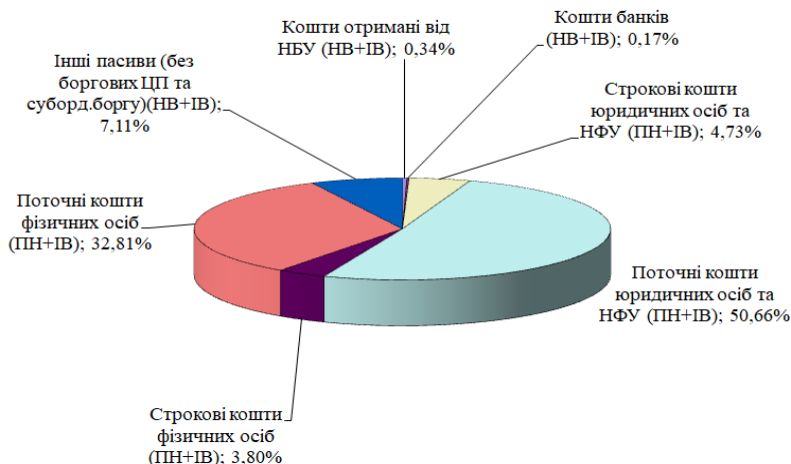

Рис.1 Структура коштів в зобов'язаннях АТ «Райффайзен Банк» станом за 2021 рік, %

Джерело: побудовано за даними [1]

Структура депозитного портфеля АТ КБ "Приватбанк" станом за 2021 рік

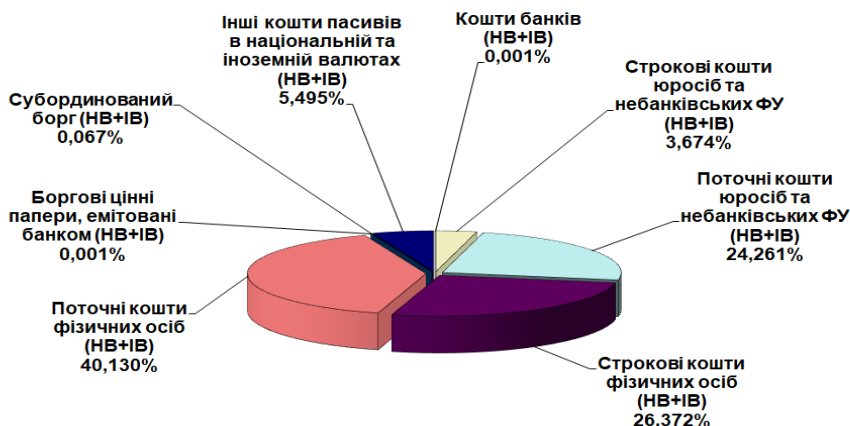

Рис.2. Структура коштів в зобов'язаннях АТ КБ «Приватбанк» станом за 2021 рік, %

Джерело: побудовано за даними [1]

Розподіл активів балансу АТ "Райффайзен Банк" за 01.09.2023 рік

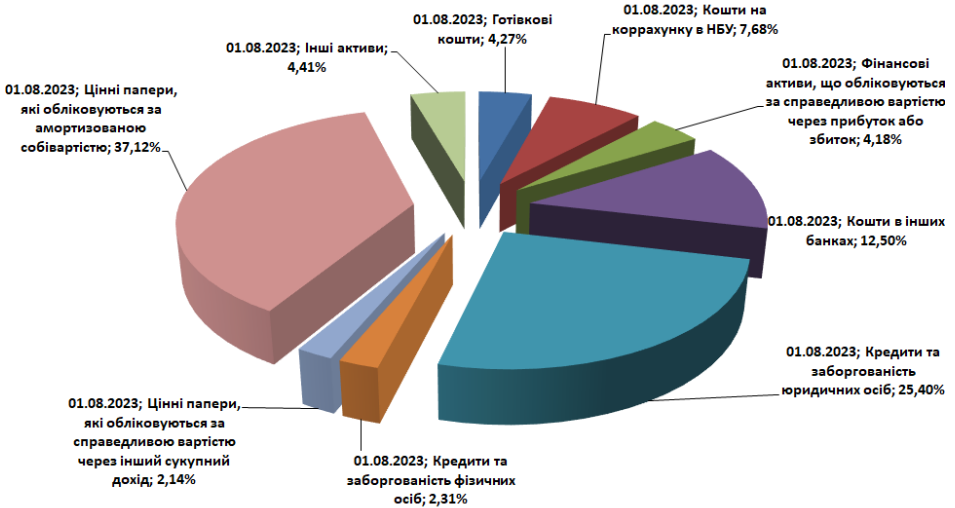

Рис.3. Структура коштів в активах АТ «Райффайзен Банк» станом за 8 місяців 2023 року, %

Джерело: побудовано за даними [1]

Структура основних активів балансу АТ АБ "Приватбанк" на 01.09.2023 року

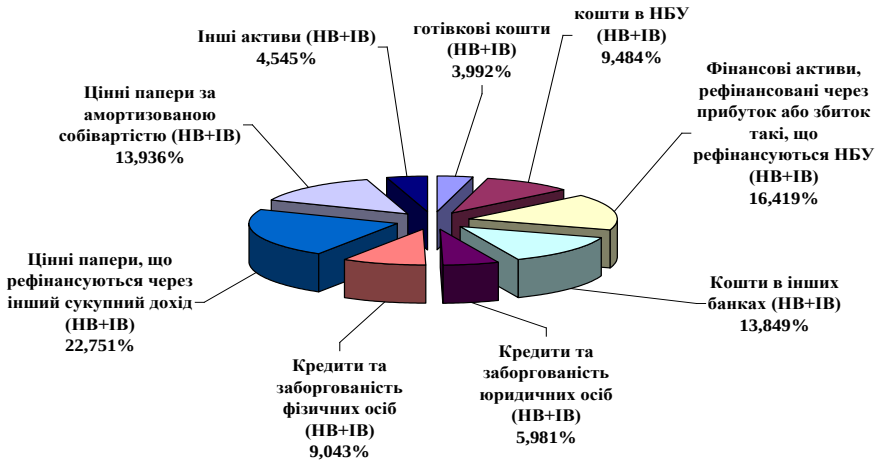

Рис.4 Структура коштів в активах АТ КБ «Приватбанк» станом за 8 місяців 2023 року, %

Джерело: побудовано за даними [1]

Структура коштів в зобов'язаннях АТ "Райффайзен Банк" станом за 7 місяців 2023 року, %

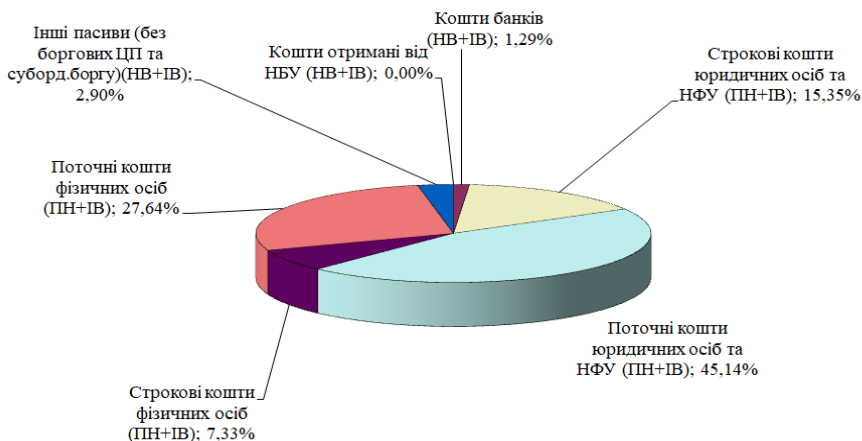

Рис.5 Структура коштів в зобов'язаннях АТ «Райффайзен Банк» станом за 8 місяців 2023 року, %

Джерело: побудовано за даними [1]

Структура депозитного портфеля АТ КБ "Приватбанк" станом на 01.09.2023

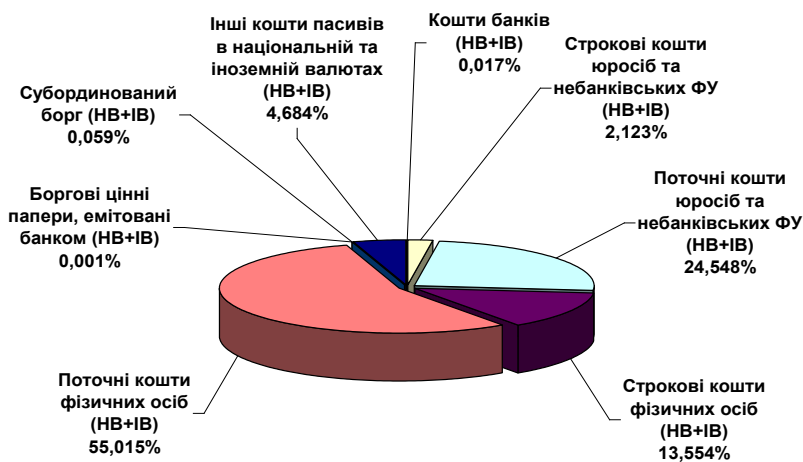

Рис.6. Структура коштів в зобов'язаннях АТ КБ «Приватбанк» станом за 8 місяців 2023 року, %

Джерело: побудовано за даними [1]

Розподіл активів балансу АТ "Райффайзен Банк" за 01.09.2023 рік

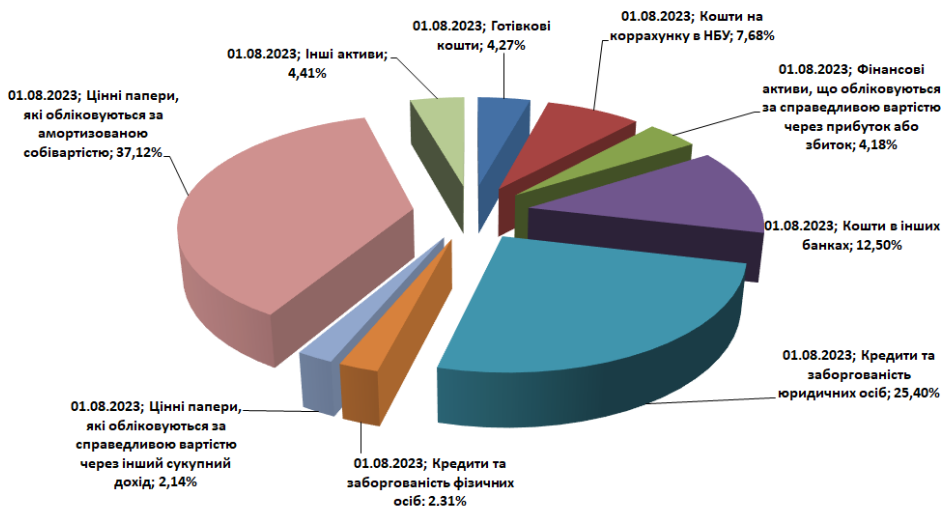

Рис.7. Структура коштів в активах АТ «Райффайзен Банк» станом за 8 місяців 2023 року, %

Джерело: побудовано за даними [1]

Структура основних активів балансу АТ АБ "Приватбанк" на 01.09.2023 року

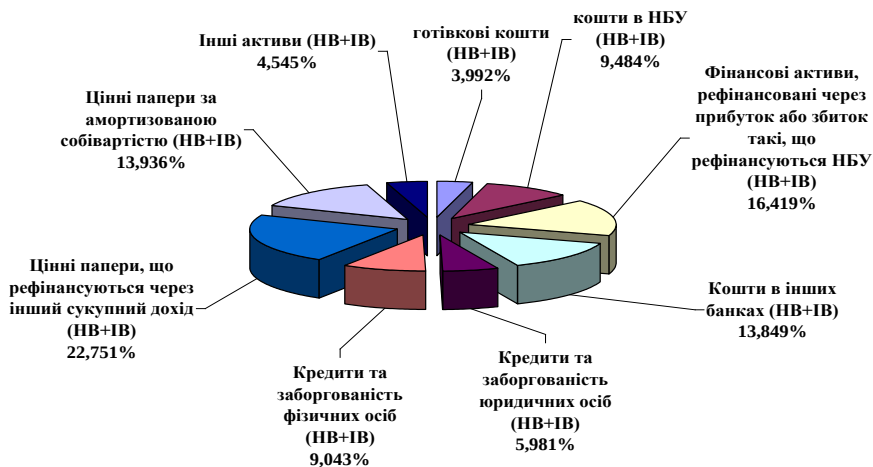

Рис.8. Структура коштів в активах АТ КБ «Приватбанк» станом за 8 місяців 2023 року, %

Джерело: побудовано за даними [1]

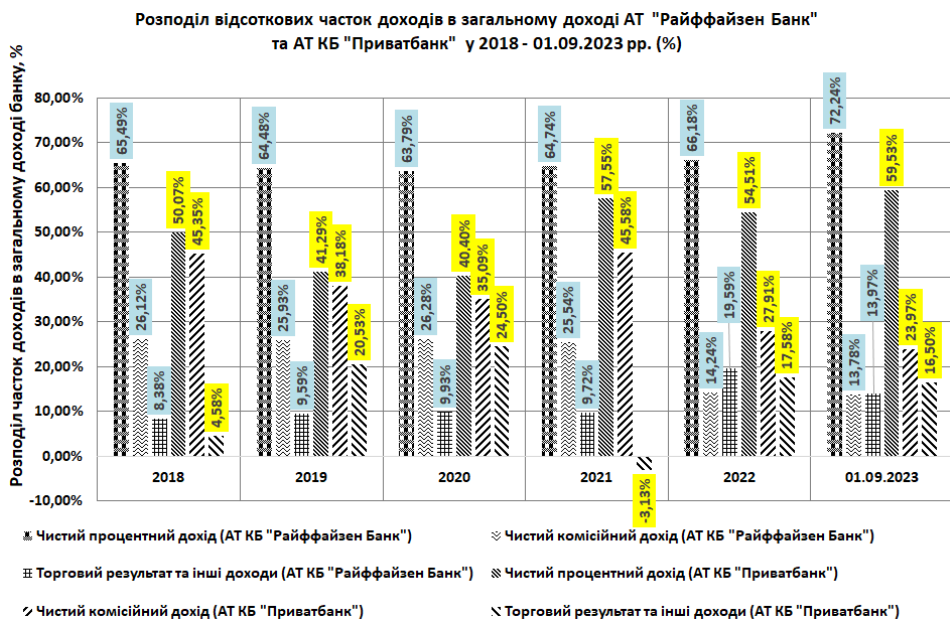

Рис. 9. Розподіли структур доходів в сумарному доході АТ «Райффайзен Банк» та АТ КБ «Приватбанк» за 2018 – 01.09.2023 рр., %

Джерело: побудовано за даними [1]

Як видно з результатів порівняльного структурного аналізу розподілу часток доходів в сумарному доході є певний розподіл доходів кредитного портфелю (рис. 9):

- структурна частина чистих процентних доходів в АТ «Райффайзен Банк» становить з 64,0 % (2018) до 72,3 % (2023 р.), а структурна частина чистих процентних доходів в АТ КБ «Приватбанк» зросла з 40,0 % (2018) до 59,5 % (2023);

- структурна частина чистих комісійних доходів в АТ КБ «Приватбанк» знизилась з 45,3 % до 27,9 % у 2023 р., а структурна частина чистих процентних доходів в АТ «Райффайзен Банк» знизилась з 26,1 % до 13,8 % у 2023 р.

Таким чином, стає зрозуміло, що прийоми статистично-графічного аналізу допомагають не лише описати основні характеристики набору даних, але й виявляти закономірності, тенденції та аномалії розвитку об'єктів дослідження, що є вкрай важливим в контексті прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний Інтернет – сайт Національного банку України.– URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 12.12.2023)

Румянцева Ірина Богданівна
*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОПИТУ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

Розвиток туристичного попиту на глобальному ринку сильно залежить від різноманітних національних і міжнародних соціально-економічних, політичних, культурних і технічних факторів. Більшість з цих чинників недостатньо оцінюється з точки зору їх значення та взаємозв'язків і використовується для проведення прогнозів. Таким чином, прогнози на середньо- і довгострокову перспективу часто виявляються відносно невірогідними, і лишається лише припускати щодо майбутнього розвитку туристичного попиту. З цієї причини важливо оцінювати тільки загальні фактори попиту, які можуть впливати на подальший розвиток туризму.

Серед найавторитетніших джерел статистичної інформації про стан розвитку туризму в світі слід відзначити публікації ЮНВТО [1], зокрема UNWTO World Tourism Barometer і UNWTO Tourism Highlights, а також доповіді Всесвітньої ради подорожей та туризму (WTTC) [2], Європейської туристичної комісії (ETC) [3], Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) [4], Міжнародної асоціації повітряного транспорту (IATA) [5] та інших.

До чинників, які сприяють збільшенню попиту на світовому туристичному ринку, включають:

1. Соціально-демографічні зміни: У багатьох країнах світу спостерігається процес старіння населення, що призводить до збільшення кількості активних пенсіонерів, які активно подорожують. Також зростає кількість бездітних сімей і самотніх осіб, що збільшує їхню мобільність і можливість подорожей. Вищий рівень освіти також впливає на відпочинок людей, розширюючи спектр активностей під час подорожей.

2. Зміна суспільних цінностей: Збільшення вільного часу та тривалості оплачуваних відпусток може призвести до зростання туристичного попиту. Можливість дроблення річної відпустки впливає на вибір короткотермінових подорожей на невеликій відстані. Зростає інтерес до отримання вражень та самореалізації під час подорожей.

3. Зміна поведінки споживачів: Подорожі під час відпустки стають загальнопоширеним явищем у «мобільних суспільствах». Зменшується час на прийняття рішень про подорожі, і люди все частіше бронюють тури в останній момент. Зростає популярність нетрадиційних засобів розміщення, таких як мисливські будинки та бунгало. Формула «три S» (море-сонце-пляж) витісняється формулою «три L» (національні традиції-пейзажі-дозвілля).

4. Виникнення нових ринків виїзного туризму обумовлене відкриттям кордонів і підвищенням рівня життя. Туризм стає важливим показником престижу, особливо для тих, хто обирає подорожі за кордон, особливо на великі відстані.

5. Зростання досвіду подорожуючих призводить до розширення географічного радіусу подорожей, зумовлюючи частіші, але короткотривалі відпочинки у віддалених

місцях та підвищення вимог до цін та якості туристичних послуг.

6. Зміни у пропозиції туристичних послуг обумовлені зростанням концентрації на міжнародному туристичному ринку, що призводить до загальної цінової конкуренції. Зменшення цін на туристичні послуги розширило участь різних соціальних шарів населення у міжнародному туризмі, які раніше обирали обмежені напрямки. Нові форми пропозицій та концепції туризму, що враховують соціальні та екологічні аспекти, привертають нові цільові групи.

7. Використання передових технологій активно впроваджується в сфері туризму. Туристи активно користуються соціальними мережами та мобільними технологіями для інтерактивного бронювання, що призводить до збільшення попиту через постійний доступ до туристичних продуктів та використання мобільних туристичних путівників.

8. Поява нового соціального явища LONAS (Lifestyles of Health and Sustainability) визначається приділенням уваги та підтримкою здорового способу життя. Споживачі виявляють інтерес до туристичних товарів і послуг, які спрямовані на підтримку здоров'я та життєздатності, що робить активний відпочинок і медичний туризм особливо популярними.

9. Глобалізація зумовлює зростання міжнародної мобільності економічних чинників, так як економіка стає все більше глобальною. Це призводить до збільшення кількості службових поїздок і може сприяти зростанню кількості подорожей для особистих цілей, таких як відвідання друзів, родичів, знайомих та ділових партнерів, які проживають за кордоном.

До чинників, що гальмують попит на світовому туристичному ринку, можна віднести:

1. Збільшення витрат на транспорт через підвищення цін на паливе може негативно сказатися на розвитку туризму, особливо серед середнього та низького соціальних класів.

2. Можливе зниження доходів населення, що може виникнути через зростання витрат на електроенергію чи введення високих податків на екологічні заходи, може обмежити вільні кошти для подорожей серед середнього та нижнього населення.

3. Політичні конфлікти, екологічні катастрофи чи порушення прав людини в цільових місцях можуть негативно вплинути на розвиток туризму.

4. Спротив місцевого населення розвитку туризму, обумовлене усвідомленням негативного впливу на природу та соціокультурні аспекти, може зменшити попит на туризм.

5. Зростаюча екологічна свідомість може призвести до уникнення подорожей до місць з очевидними проблемами у сфері охорони навколишнього середовища.

6. Хвороби, такі як епідемії або пандемії, можуть обмежити туристичний попит у певних країнах та регіонах.

7. Насиченість подорожами у деяких категорій туристів може призвести до відмови від подорожей.

Розглядаючи вищезазначене, можна прийти до висновку, що туристичний попит у світі виявляється дуже динамічним і підданим впливу різноманітних факторів. Низька передбачуваність наслідків криз (економічних, політичних, епідеміологічних) та інших негативних впливів змушує туристичні підприємства активно шукати нові шляхи розвитку. Ці пошуки, у свою чергу, стають основою для інноваційних перетворень як ключового елементу ринкових змін, а також для розробки нових форм і методів управління відомчими підприємствами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. World Tourism Organization (UNWTO) URL: <https://www.unwto.org>
2. World Travel & Tourism Council (WTTC) URL: <https://wttc.org>
3. The European Travel Commission (ETC) URL: <https://etc-corporate.org>
4. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) URL: <https://www.oecd.org>
5. The International Air Transport Association (IATA) URL: <https://www.iata.org>

МЕДИЧНІ НАУКИ

*Гусейнова Фатіма Іл'яс,
Ннані Адаобі Меріан,
здобувачі вищої освіти І медичного факультету.
Науковий керівник : Біловол Алла Миколаївна,
д.мед.н., професор
кафедри дерматології, венерології та
медичної косметології
Харківський національний медичний університет*

ОЦІНКА ПСИХОСОЦІАЛЬНОГО ВПЛИВУ ХРОНІЧНИХ ДЕРМАТОЛОГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ПАЦІЄНТІВ

Актуальність. Хронічні шкірні захворювання, які досить розповсюджені в наш час, має суттєвий вплив як на фізичний, так і психічно-соціальний добробут пацієнтів. Період виникнення захворювання, його локалізація, розповсюдження, вплив на візуальний та естетичний вигляд людини, наявність фізичних подразнень і болю, та деякі інші фактори можуть діяти на емоційний стан пацієнтів, викликаючи депресію, тривожність і зниження якості життя. Загалом вивчення впливу хронічних дерматологічних захворювань на психосоціальні аспекти життя пацієнтів має не лише наукове, а й практичне значення, яке сприяє розробці ефективних методів лікування та підтримки для покращення якості життя цієї групи пацієнтів.

Мета. Дослідити вплив загальних хронічних дерматологічних захворювань на психічний стан пацієнта, та оцінити зміни в якості соціальної складової життя хворих.

Матеріали та методи. Використаний метод пошуку та аналізу і систематизації даних з літератури по темі дослідження, та узагальнення необхідної інформації щодо характеру проявів перелічених хронічних дерматологічних захворювань.

Результати. Шкірні хвороби, такі як вітіліго, псоріаз, екзема, червоний лишай або серйозні акне, які мають явне відображення на зовнішньому вигляді, можуть призвести до почуття стресу, тривоги, гніву, депресії, соціальної ізоляції, низької самооцінки, сорому та збентеження. Варто зазначити, що у сучасні дні, соціальні мережі мають неабияку роль у поширенні хибних та нереалістичних стандартів зовнішнього вигляду, що негативно впливає на сприйняття пацієнтами власного. Проблеми зі шкірою можуть бути серйозним джерелом занепокоєння. Навіть якщо такі захворювання не є небезпечними для життя в біологічному сенсі, вони можуть змусити людину триматися подалі від життя в соціальному сенсі. Однак, якщо цей стан прогресує, це може

спричинити такі психіатричні захворювання, як депресія та соціальна фобія, які мають серйозні наслідки.

Вітіліго — це тип захворювання шкіри, при якому виникають світлі ділянки через втрату пігменту на шкірі. На частинах шкіри, які страждають від цього захворювання, починають з'являтися світлі або білі плями. Зазвичай зміна кольору спочатку з'являється на відкритих ділянках, які більше піддаються впливу сонця, наприклад на кінцівках, обличчі та губах. Інші симптоми вітіліго, окрім втрати кольору шкіри, включають завчасно побілілі волосся на різних частинах тіла, втрату кольору слизових оболонок рота та носа, а також втрату або зміну кольору очей та сітківки. Пацієнти можуть відчувати себе некомфортно через зміни зовнішнього вигляду, які не відповідають загальноприйнятим нормам. Згідно з результатами дослідження К. Бібо та Х. Еззедіна «Психічне здоров'я та тягар якості життя серед пацієнтів з вітіліго(2023)», близька 42% пацієнтів повідомили, що вітіліго впливає на різні аспекти їх емоційного благополуччя, включаючи самооцінку або стигму, відносини та кар'єру. Поділивши пацієнтів на категорії за величиною площини ураження шкіри, дослідження звернуло увагу на суттєву різницю у частоті діагностування психічних порушень в групі з більш ніж 5% ураженої шкіри (в 73,8% з них діагностовані розлади), у порівнянні з частотою появи порушень у групі з площиною ураження шкіри від 1 до 5%(діагностовані розлади лише в 52% пацієнтів). Також, більш половини пацієнтів повідомили про такі стани психічного здоров'я, як, найчастіше, депресію (24,5%) і тривожний розлад (28,8%).

Псоріаз — це аутоімунне захворювання шкіри, при якому клітини шкіри розмножуються в кілька разів швидше та характеризуються наявністю горбистих червоних плям, вкритих білими лусочками, що з'являються будь-де на шкірі, але найчастіше на шкірі голови, ліктів, колін та спини. Червоні плями і бляшки вкриті сріблястими лусочками викликають свербіж, біль, можуть тріскатися та кровоточити. Існують десятки досліджень, що окремо проаналізували частоту появи у пацієнтів хворіючих на псоріаз таких розладів психологічного здоров'я, як алкогольна залежність, суїцидальна ідеяція, тривожність і депресія, і, як результат останнього-тривалі епізоди інсомнії. Дерматолог Емілія А. Дуулатшахі, що вивчала поширеність депресивних симптомів в пацієнтів з псоріазом визначила, що хворі страждають від депресії у 1,5 рази частіше, ніж не хворі на патологію люди. “Міжсекційне багаточентрове дослідження серед дерматологічних пацієнтів у 13 країнах Європи”, проведене Флоренс Дж. Далгард у 2015-му році довело, що пацієнти з псоріазом стають жертвами суїцидальної ідеяції більш ніж вдвічі частіше, за загальне населення(17,3% проти 8,2%, відповідно). Відомий американський письменник Джон Апдайк гостро описав особистий ефект цього захворювання, підтверджуючі також залежність від алкоголю та сигарет, що дійсно є більш поширеною між пацієнтами з псоріазом.

Акне — це поширене захворювання шкіри, яке призводить до закупорки волосяних фолікулів і сальних залоз, що призводить до появи прищів. Типовий прищ має форму маленьких червоних пухирців із запаленням або без нього з жовтими кінчиками. Спостерігаються відкриті, закриті камедони, а іноді й більших кістоподібних структур. Часто запалення прищів викликає загальне почервоніння та чутливість. У міру прогресування акне додатковими симптомами можуть бути темні плями та шрами. Психологічні ефекти акне також є дуже унікальними для кожного пацієнта. Дослідження

Е. Уленхейк затверджує, що депресія була майже втричі більш поширеною у пацієнтів з акне, ніж у загальній популяції. При цьому повідомлялося, що 8,8% пацієнтів з акне мають клінічну депресію, яку асоціюють з загальним почуттям неповноцінності, яка має своє відображення в особистому житті пацієнтів. Приблизно 65,2% з вибірки пацієнтів з акне були жінками, які при тому в два рази більше за чоловіків мали діагностовану депресію (10,6% жінок проти 5,3% чоловіків).

Екзема, або atopічний дерматит- це хронічне захворювання шкіри, яке викликає сухі, лускаті плями на шкірі та сильний свербіж. Симптоми екземи різняться у людей, наприклад, ураження у немовлят і маленьких дітей зазвичай з'являються на ліктях, колінах, шкірі голови та обличчі. У більш старших дітей і дорослих кисті, стопи, внутрішня частина рук і за колінами - області, де ураження зустрічаються частіше. Інші прояви екземи можуть включати: утворення везикул, відчуття лущення і печіння, потовщення шкіри, накопичення рідини під шкірою, почервоніння та набряк шкіри, зміни кольору шкіри, чутливість шкіри, пошкодження шкіри внаслідок подряпин та ін. В літературі мають місце певні розбіжності стосовно індукованих екземою психіатричних симптомів. Складність їх визначення пов'язана з тим, що сам по собі психо-емоційний стан хворого нерідко стає основним тригером загострення хвороби. Тим не менш, міжсекційні дослідження, такі як аналіз проведений у Данії в 2017-му році Дж. Тіссеном та С. Р. Хаманн підтверджують, що має місце значний зв'язок між atopічним дерматитом і депресією з тривожними розладами. Пацієнти з екземою значно частіше спостерігали симптоми депресії, а суїцидальні думки частіше зустрічаються у пацієнтів з екземою, ніж у загальної популяції (3,4 % проти 1,7 %). Проте, важливо зазначити, що рівень госпіталізації хворих через психічний розлад не збільшився порівняно із загальною популяцією.

Червоний плоский лишай (ЧПЛ)- захворювання, яке викликається імунною системою, і характеризується наявністю набряку, висипання і подразнення шкіри, волосся, статевих органів, нігтів і слизових оболонок. При зараженні з'являються багряні, сверблячі плоскі папули переважно на внутрішній стороні передпліччя, зап'ястя, кісточки, які розвиваються протягом кількох тижнів. Плоский лишай, який спостерігається в роті, піхві та інших частинах тіла, вкритих слизовою оболонкою, у деяких випадках утворює бахромчасті білі плями з болючими виразками. Крім того зустрічається зміна кольору шкіри голови, утворення кірки, випадання волосся, пошкодження або випадання нігтів. Було проведено безліч досліджень для оцінки взаємозв'язку між психічними розладами і ЧПЛ. Тавіл М. і Седікі Н. описали основні порушення психічного добробуту пацієнтів у роботі "Психобіологічні аспекти пацієнтів із плоским лишаєм". В роботі зазначено що приблизно 63,6% пацієнтів з ЧПЛ мають психіатричні розлади, з яких найчастіше зустрічаються тривожно-депресивний розлад (15,7%), соціальна фобія (12,9%), напади паніки (11,4%), obsесивно - компульсивний розлад (10%) і дистимія (5,7%).

Висновки. Отже, як ми зазначили вище, хронічні дерматологічні захворювання мають певний вплив як на психосоціальний статус, так і на спосіб життя хворих. Такі проблемні захворювання як акне, вітіліго та псоріаз, які проявляються зовнішньо, можуть бути джерелом додаткових занепокоєнь щодо думок оточуючих людей. Дослідження описує вплив найтипівіших дерматологічних захворювань на психічну складову добробуту пацієнта, та звертає вашу увагу на кореляцію між зовнішнім виглядом людини, та її сприйняттям себе як гідної одиниці соціуму.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Kristen Bibeau, PhD, MSPH; Khaled Ezzedine, MD, PhD; John E. Harris, MD, PhD; “Mental Health and Psychosocial Quality-of-Life Burden Among Patients With Vitiligo”/JAMA Dermatol. 2023;159(10):1124-1128.
2. Dowlathshahi EA, Wakkee M, Arends LR, et al. “The prevalence and odds of depressive symptoms and clinical depression in psoriasis patients: a systematic review and meta-analysis.” J Invest Dermatol. 2014;134(6):1542–1551.
3. Tawil M, Sediki N, Hassan H. Psychobiological aspects of patients with lichen planus. Curr Psychiatr. 2009;16:370–80.
4. Bagatin E, Timpano DL, Ramos dos Santos Guadanhim L. Acne vulgaris: prevalence and clinical forms in adolescents from Sao Paulo, Brazil. An Bras Dermatol. 2014;89(3):428-435.
5. Florence J. Dalgard, Uwe Giel, Lucia Tomas-Aragones, Lars Lie, Francoise Poot “The Psychological Burden of Skin Diseases: A Cross-Sectional Multicenter Study among Dermatological Out-Patients in 13 European Countries”/2015

*Гусейнова Фатіма Іл'яс кизи,
здобувачка вищої освіти І медичного факультету.
Науковий керівник: Дзиза Алла Василівна,
асистент кафедри оториноларингології
Харківський національний медичний університет*

ШКІДЛИВІСТЬ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД НАЗАЛЬНИХ СПРЕІВ ТА МЕТОДИ ЛІКУВАННЯ

Актуальність. Закладеність носа, як сезонна, так і внаслідок алергії, знижує якість життя, оскільки заважає комфортно дихати. Цей стан може виникнути з багатьох причин і часто може бути неприємним симптомом. Незначні захворювання, такі як грип, застуда, віруси та синусит призводять до закупорки носа та негативно впливають на повсякденне життя як дітей так і дорослих. Для усунення закладеності носа та полегшення дихання часто використовують назальні спреї. Однак тривале та надмірне використання може спричинити ризик вазоконстрикції і звикання. Вивчення шкідливого впливу назальних спреїв має не лише наукове, але й практичне значення при якому можна запобігти негативних наслідків і розробити профілактичні заходи та методи лікування закладеності носа.

Мета. Дослідити шкідливий вплив назальних спреїв на здоров'я пацієнтів та розглянути ефективні методи лікування.

Матеріали та методи. Для дослідження розглянули відповідну літературу за темою та узагальнили інформацію щодо залежності від назальних спреїв та методи лікування.

Результати. Дихання через рот, сон з відкритим ротом вночі, хропіння, накопичення слизу, нежить і набряк тканин носа є поширеними симптомами закладеності носа. Також може виникнути чхання, головний біль, сухість і свербіж в області носа. І для того, щоб позбутися цих симптомів людина йде легшим шляхом до вирішення питання, тобто застосування назальних спреїв. Допустимий термін використання цих спреїв максимум 5 днів під наглядом лікаря. Але постійне їх використання може мати кілька негативних наслідків у довгостроковій перспективі. Це стан, який повністю порушує фізіологію носа і дуже ускладнює процес лікування та навіть збільшує відсоток невдалих результатів. Такі спреї часто містять протинабрякові засоби, і постійне та надмірне вживання цих речовин може викликати певні проблеми зі здоров'ям.

По-перше, як відомо, в носі є слизова секреція. Цей секрет має велике життєве значення. Часте розбризкування назального спрею в ніс викликає пошкодження цієї слизової оболонки. При пошкодженні слизової оболонки повітря, яким дихає людина, не піддається фільтрації та зволоженню, а потрапляє безпосередньо в організм. Постійне пошкодження слизової може призвести до пошкодження хрящів у носі при довгостроковому використанні[1].

По-друге, використання судинозвужувальних спреїв може призвести до фізіологічної залежності, коли носові судини втрачають здатність самостійно звужуватися без використання препаратів. Може розвинути так званий "феномен відскоку". Після

позитивного результату пацієнти далі використовують спреї кілька разів на день, але стан закладеного носу погіршується. Офіційна назва захворювання — медикаментозний риніт, і воно має одну причину: надмірне використання протизапальних назальних спреїв. Ці спреї містять хімічні речовини, які швидко звужують застійні кровоносні судини. Оскільки вони наносяться безпосередньо на ніс, вони дають пацієнтам швидке полегшення. Таким чином відновлюється нормальне носове дихання. Однак через кілька днів кровоносні судини більше не реагують на ліки. При подальшому використанні вони вже не діють, але проблема носового дихання погіршується. Цей цикл може тривати місяцями, роками і навіть десятиліттями[2].

Залежність від назального спрею та закладеність носа потрібно лікувати разом. Тому що, якщо не усунути причини, люди продовжуватимуть свою залежність від назального спрею. Якщо проблеми з закладеністю носа стали хронічними, назальний спрей не буде ефективним, бо це тимчасовий метод лікування. З цієї причини, якщо проблема не зникає, слід знайти основну причину та лікувати відповідним чином. Є лише одне постійне рішення - припинити використовувати назальний спрей. Ймовірно, це займе кілька тижнів, і перший тиждень буде найважчим. Іноді лікарі призначають короткий курс пероральних стероїдів, щоб допомогти пацієнтам подолати початкову сильну закладеність, яка виникає під час спроби відмовитися від назальних протинабрякових засобів. Також можна рекомендувати інші методи лікування, такі як препарати для контролю алергії, назальні емоменти або альтернативні методи лікування. Людям із тривалими проблемами закладеності носа може знадобитися хірургічне втручання.

Висновок. Отже, як ми зазначили вище, залежність від постійного використання назальних спреїв має шкідливий вплив на верхні дихальні шляхи людини. Незалежно від причини появи, закладеність носа порушує повсякденний комфорт і якість життя. Природні методи, які можна застосовувати індивідуально вдома, ефективні для запобігання цій закладеності. Тому можливий розвиток як пошкодження слизової оболонки носа так і медикаментозного риніту при зловживанні назальними спреями. Наведені деякі методи лікування, які сприяють позбавленню лікарської залежності та покращенню якості життя. Головним методом є припинення використання допоміжних засобів. При виникненні складності лікар може призначити препарати для полегшення періоду лікування або альтернативні методи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. National Library of Medicine. (2023). *Anatomy, Head and Neck, Nasal Cavity*. Вилучено з <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK544232/>
2. National Library of Medicine. (2023). *Rhinitis Medicamentosa*. Вилучено з [https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK538318/#:~:text=Rhinitis%20medicamentosa%20\(RM\)%2C%20also,subset%20of%20drug%2Dinduced%20rhinitis](https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK538318/#:~:text=Rhinitis%20medicamentosa%20(RM)%2C%20also,subset%20of%20drug%2Dinduced%20rhinitis)

Кобзей Антон Миколайович,
*студент спеціальності 227 «Терапія та реабілітація»
Івано-Франківського національного медичного університету*

ЛАТИНСЬКА МОВА В НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ- РЕАБІЛІТОЛОГІВ

Світові катаклізми, численні хвороби і віруси, а ще більше жорстока війна в Україні показали, що людське життя щоденно знаходиться в небезпеці. Часто після оперативного втручання потрібна довготривала реабілітація під пильним наглядом обізнаних фахівців. Майже десять років російської агресії в нашій країні зміцнили її міждержавні зв'язки в галузі реабілітології, вивели на новий рівень сучасну медичну науку і міжнародне співробітництво, а також зумовили значне підвищення вимог до рівня підготовки фахівців у цій сфері.

Для вирішення професійних завдань висококваліфікованому реабілітологові необхідне добре знання не лише англійської мови, а й особливо латинської. Остання вважається мертвою мовою, адже не використовується сьогодні в розмовній мові жодної країни світу. Однак її важливо та необхідно вивчати у кожному медичному навчальному закладі, адже вона є основою профільних наукових термінів та понять. Студенти-реабілітологи, так само, як і медики, починають вивчати латинську мову на першому курсі. З цього часу без неї неможливо обійтися в повсякденному навчанні і роботі будь-кому, хто причетний до лікування і відновлення людського організму. Латинською названі хвороби, анатомічні та клінічні терміни, фармацевтичні сировини, міжнародно прийняті назви хімічних сполук і рецептурні препарати. Викладання предмету має на меті сформувати навички читання та перекладу латинської термінології, розширення лінгвістичного кругозору студентів, підвищення їх загальної мовної культури тощо.

У рамках вивчення латинської мови майбутні реабілітологи освоюють її лексичні та граматичні особливості, необхідні для розуміння фахової термінології. Крім визначення латинських коренів в українських термінах, студенти засвоюють лексичні мінімуми з анатомічної, клінічної та фармацевтичної термінології. Це сприяє формуванню професійно-орієнтованого словникового запасу. Скажімо, анатомічні терміни *costa*, ae, f (ребро), *ligamentum*, i, n (зв'язка), *os*, *ossis*, n (кістка), *corpus*, *oris*, n (тіло), *processus*, us, m (відросток), *facies*, ei, f (поверхня); клінічні – *thoracotomia*, ae, f (розсічення грудної клітки), *necrosis*, is, f (омертвіння), *hypertonia*, ae, f (підвищений тонус); фармацевтичні – *tabuletta*, ae, f (таблетка), *solutio*, onis, f (розчин), *pulvis*, eris, m (порошок) тощо.

Під час навчання важливо вимовляти латиномовні терміни з правильним наголосом. Основним способом досягнення хорошого результату є запам'ятовування слів із орієнтацією на надрядкові знаки. Крім того, великий словниковий запас та знання елементів латинської граматики сприятиме якісній роботі студентів з навчальною та науковою літературою.

Мало не щодня ми стикаємося з тим, що наукова термінологія змінюється: з'являються нові поняття, старі отримують нові відтінки значень, уніфікуються та

стандартизуються. Вивчення медико-біологічного аспекту мови завжди має ґрунтуватися на вивченні основних граматичних понять і форм латинської мови. Саме так відбувається процес навчання реабілітологів на першому курсі – латинська мова вивчається паралельно з анатомією та хімією. Звичайно, цей процес не надто легкий. Хоча в умовах сьогодення, я переконаний, в медичних вузах навчаються лише високо вмотивовані студенти, які знали, що буде важко. Засвоєння значень і моделей кореневих морфем латинської мови допомагає легко виявляти словотвірні елементи, розкривати значень термінів і їх конструювання. Отримані під час навчання навички мають на меті забезпечити майбутнім фахівцям розуміння навчальної та наукової літератури медичних дисциплін, а також сприятимуть ефективному взаємопорозумінню медиків будь-якого профілю.

Отже, вивчення латинської мови та основ наукової медичної термінології є обов'язковою умовою навчання майбутніх спеціалістів-реабілітологів у надзвичайно мінливому та фахоорієнтованому світі.

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

*Амьагіна Інеса,
здобувачка другого (магістерського) вищого рівня освіти
Науковий керівник – кандидат мистецтвознавства,
доцент О.М. Омельченко
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ У НАСТІЛЬНИХ ІГРАХ

Анотація: у статті розглядається художні засоби передачі інформації у пізнавальних настільних іграх, як допоміжний матеріал у сучасній освіті. Розглядаються настільні ігри як ігровий формат подачі та закріплення інформації.

Настільні ігри – це захоплюючий та доступний метод пізнання світу, людей та власних здібностей. Основними чинниками настільної гри як засобу для пізнання світу є те, що гра забезпечує адаптований перехід зовнішнього світу у внутрішні складні розумові операції, що формують точні зліпки художніх образів самої дійсності, які відображаються у свідомості людини.

Через візуальні художні образи у ігровій формі, людина здатна більше та якісніше засвоїти нову інформацію.

Ключові слова: сучасна освіта, освіта, розробка настільних ігор, розвиваючі ігри, настільна гра, візуальні художні образи.

Abstract: the article examines the artistic ways of transmitting information in educational board games, as additional material in modern education. Board games are seen as a gaming format for presenting and consolidating information.

Board games are a fun and accessible method of learning about the world, people and power. The main officials of the desktop game, as a means of understanding the light, are those that the game ensures the adaptation of the transition of external light to the internal complex mental operations that form the exact details of artistic images itself. And the activities that appear in people's knowledge.

Through visual artistic images in the game form, people can more clearly grasp new information.

Key words: daily lighting, lighting, development of board games, educational games, board game, visual artistic images.

Актуальність: Історичні дані кажуть про те, що настільні ігри з'явилися щонайменше п'ять із половиною тисяч років тому, супроводжуючи з того часу всі відомі нам людські цивілізації. Сучасні дизайнери продовжують пошуки засобів візуалізації і це є актуальним. Наприклад настільні ігри можуть бути у вигляді гральних карток з назвами предметів іноземною мовою, або мапа на тему економіки та її особливостей, з

фігурками, паперовими грошима та кубиками у наборі, картки з відомостями про персоналії, історичні постаті, предмети, явища та їхні особливості, тощо.

Виклад основного матеріалу: Відомо що візуальна інформація засвоюється людиною за допомогою асоціативного сприйняття. Багато вчителів сучасної школи вже тривалий час досить активно практикують використання настільних ігор для засвоєння матеріалу під час уроків з економіки, хімії, фізики, англійської мови та багато інших предметів шкільної програми. На відміну від традиційного підходу до навчання, у сучасній школі учень бере пряму участь у активному процесі навчання. Візуальна інформація допомагає краще запам'ятати нове та засвоїти термінологію, правила тощо.

Застосування методів навчання за допомогою візуальної інформації не лише здатне заохотити учнів до креативного мислення, запам'ятовування чогось абсолютно для себе нового, але й допомогти педагогові покращити навички говоріння та сприйняття учнями усного мовлення.

Візуалізацією називають створення графічного образу, який представлятиме суть текстової інформації, зробивши її таким чином наочною, а значить, більш зручною для її осмислення, запам'ятовування та аналізу.

На сьогодні ті технології викладання, які раніше використовувалися в освіті, перестали задовольняти ті потреби та задачі, які були актуальні раніше. Напружена робота мозку, викликана необхідністю переробки значного обсягу інформації з величезною швидкістю, і обмеження часу на її якісне засвоєння, призводить до порушень, стресового стану учнів. Це змушує педагогів та психологів переглянути старі методи навчання та розробляти нові методи засвоєння інформації, наприклад – ігрові.

Для навчальної інформації метод візуалізації дозволяє успішно виконати цілу низку педагогічних задач, а саме забезпечення посилення продуктивності навчання, активізації у учнів навчальної та пізнавальної діяльності, формування і розвиток критичного і візуального мислення, розвиток зорового сприйняття інформації та кращого запам'ятовування. Візуалізація інформації також сприяє підвищенню рівня візуальної культури, формуючі в голові більш цілісні образи.

До візуалізації інформації у загальному уявленні цього поняття відносяться кругові діаграми або гістограми, креслення, інфографіка, зображення, які систематизовано відображають надану інформацію. Для розробки настільних ігор спочатку необхідно ретельно опрацювати контекст інформації, що буде візуалізовано, і потім трансформувати його у вигляді загального образу або символів, що будуть нести основну її суть.

Може здаватися, що в настільних іграх важливими є лише правила цієї гри та її механіка загалом, але ця думка, насправді, є хибною. Так, правила, їх доступність для розуміння та зручність гри мають значну роль, проте дизайн візуалізації інформації у грі, особливо у настільних іграх навчального та розвиваючого характеру, відіграють надважливу роль у формуванні сприйняття гри загалом. Варто розглянути те, як візуальні аспекти впливають на досвід гри та чому якість візуалізації так важлива для успішного застосування настільних ігор у навчанні. Цю тему розглядали Наталія Пархоменко, [1], [2] тощо.

Пакування настільної гри, від дизайну карток до зовнішнього вигляду письмової інструкції з правилами – всі ці елементи викликають емоційний зв'язок з предметами гри та загальним досвідом у користуванні нею. Візуальні елементи здатні викликати певну емоційну реакцію у гравців. В деяких дизайнах настільних ігор використовують гумористичний та карикатурний стилі для візуалізації, це робить гру більш розважливою

та веселою для людини, яка в неї грає. Також настільні ігри можуть бути більш серйозні та виважені в плані візуалізації образів, щоб передати більш вишукану атмосферу та додати драматизму процесу гри. «Емоційний зв'язок з грою може посилити задоволення від гри і зглибити взаємодію гравців.» [2]

Метод стилізації сьогодні займає одне з головних місць у професійній художньо-естетичній діяльності. Споживач вимагає нових підходів та бачення, зростають вимоги до послуг, товарів, їхньої якості та зовнішнього вигляду. Метод стилізації – це перехідний процес від реалістичного зображення до декоративного, такий метод є найефективнішим засобом розкриття для художнього візуального образу. Для цього використовується переробка пластики зображення вже реально існуючих предметів, явищ або персоналії та наділення об'єкта візуалізації більш символічним змістовим навантаженням, завдяки якому відбувається розкриття образу.

Існує безліч стилів, здатних перетворити візуальні образи на більш зрозумілі та такі, які легко запам'ятовуються. Це може бути як мінімалізм, так і абстракція, декоративізм. Вибір стилізації прямо залежить від поставленої задачі та настрою самої гри. Для дитячих навчальних настільних ігор доцільно використати стилізацію більш наближену до казкової ілюстрації, для настільних ігор наукового характеру – мінімалізм, а для ігор спрямованих на вивчення історії або відомих постатей – більш декоративний, драматичний стиль, задля кращої передачі настрою у процесі гри.

Стилізацію можемо поділити на два види, перший – зовнішня поверхнева стилізація, яка не має індивідуального характеру, проте передбачає наявність готового зразка для наслідування або елементів вже створеного стилю, як то стилізація під творчість конкретного художника чи стилю в мистецтві, наприклад конструктивістські композиції Василя Ермилова. Другий вид – це декоративна стилізація, цей вид характерний тим, що всі елементи композиції підпорядковані умовам вже наявного художнього авторського стилю. Художня трансформація образів та об'єктів для візуалізації інформації має головну мету, а саме перетворення реальних форм на стилізовані та більш деформовані, навіть наділені емоційною експресивністю.

Настрій та загальний образ також часто допомагають візуалізувати за допомогою лише кольорів, одного чи декількох, для навчальних настільних ігор це можуть бути картки для вивчення абетки, слів іноземною мовою. Це допомагає візуально «прив'язати» увагу людини до літери або слова з вже існуючим в уяві зрозумілим образом, коли колір предмету та слова чи літери на картці, що його означають, співпадають. Можна також побачити і те, як в карткових іграх колір часто використовується для позначення типу картки, її масті приналежності до певної групи карток тощо, «особливі» картки часто різко відрізняються за кольором від інших у колоді.

Висновок: Отже використання засобів художньої візуалізації навчальної інформації у вигляді стилізованих образів у інтелектуальних настільних іграх, має вагомий вплив на сприйняття та якісне запам'ятовування нової інформації. Існує багато методів та видів стилізації візуальних образів, кожен з яких має свої особливості та візуальні асоціації, які мають безпосереднє значення та вплив на загальний досвід гри. При створенні візуалізації інформації варто враховувати безліч чинників: інформацію якого характеру необхідно донести, якою є цільова аудиторія цієї гри та її інтереси. Також не варто забувати про те, що обрана стилізація для візуалізації, ба навіть її колірне рішення, створюватимуть загальне враження про настільну гру, впливатимуть на досвід її користування та запам'ятовуваність поданої у ній інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ігроманія на уроці: як квести та рольові настільні ігри сприяють засвоєнню іноземних мов [Електронний ресурс] URL: ecoland.ua/2021/05/05/ihromaniya-na-urotsi-yak-kvesty-ta-rolov/ (дата звернення 17.12.2023)
2. Мистецтво та дизайн у настільних іграх: як візуальні аспекти впливають на сприйняття гри [Електронний ресурс] URL: nastolka.com.ua/uk/news/art-i-dizajn-v-nastolnyh-igrah-kak-vizualnye-aspekty-vliayut-na-voSPriyatIE-igry (дата звернення 17.12.2023)
3. Наталія Пархоменко. Метод стилізації як спосіб формування візуальної грамотності та образного мислення у художника, дизайнера. /ȘTIINȚELE PEDAGOGICE: INOVAȚIE ȘI MODERNIZARE, UNIVERS PEDAGOGIC Nr. 3 (75) 2022, с. 22-27/
4. Перебора О. Ігрові педагогічні технології [Електронний ресурс] URL: sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/102-innovatsiyni-osvitni-tekhnologiiyi-v-ukrayini-teoriya-ta-praktyka/670-igrovi-pedagogichni-tehnologiji (дата звернення 17.12.2023)
5. Яковлев М. Стилiзацiя та абстрагування – основа моделювання образної виразностi. /Українська академiя мистецтва. Дослiдницькi та науково-методичнi працi, Киiв, 2011. Вип. 18., с. 188–197./

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Івченко М.М.,

здобувач вищої освіти

IV курсу ОС «Бакалавр» ОП Середня освіта (Хімія)

e-mail: maxym9290@gmail.com

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

ВИКОРИСТАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ХІМІЇ

Використання дослідницького методу навчання на уроках хімії може сприяти глибшому розумінню матеріалу, розвитку критичного мислення та підвищенню інтересу учнів до предмету [1].

Перед учителем завжди постає проблема пошуку більш ефективних форм і методів навчальної діяльності учнів, які не тільки дозволяють їм брати участь у дослідницькій роботі, а й сприяють навчанню в цій діяльності. Необхідно так організувати пізнавальну діяльність школярів, щоб вони засвоїли як процес навчального дослідження, так і його зміст. Дослідницька діяльність є формою творчої діяльності, тому її слід вважати невід'ємною частиною виховання творчих здібностей учнів. Уміння робити загальні висновки сприяє формуванню наукового матеріалізму у школярів [2].

Розвиток дослідницьких здібностей учнів відбувається з підвищенням ступеня їх самостійності у здійсненні навчально-дослідницької діяльності. Види навчально-дослідницької діяльності студентів професійної хімічної освіти ми класифікували за п'ятьма ознаками:

- 1) За змістом діяльності: тип аналізу інформації (пошук, аналіз та обробка інформації), тип теоретичного синтезу (моделювання), дослідницький експеримент (Хімічний експеримент);
- 2) За кількістю учасників: індивідууми, пари, групи;
- 3) За типом дослідження: теоретичне, емпіричне, комбінований тип (поєднання теорії та емпіричного дослідження);
- 4) За часом. споживання: короткострокові (протягом 35 хвилин), очні (35-45 хвилин) та довгострокові (до 1 семестру)
- 5) За організаційною формою: очні та заочні [3].

Впроваджувати дослідницький метод на уроках хімії можна за допомогою наступних кроків:

1. Експериментальні роботи:

- Проведення простих хімічних експериментів, які допомагають учням спостерігати хімічні явища та реакції.

- Запропонувати учням розробити свій власний експеримент, ставлячи конкретні запитання та визначаючи очікувані результати.

2. Проекти та дослідження:

- Запропонувати теми для дослідницьких проектів, де учні зможуть застосувати теоретичні знання до практичних завдань.

- Дозволити учням обирати теми дослідження, що стосуються їхніх інтересів.

- Заохочувати учнів самостійно досліджувати та вивчати теми за межами навчального плану, дозволяючи розширити свої знання.

- Вирішувати практичні вправи, які вимагають від учнів застосування хімічних концепцій у реальних ситуаціях.

3. Використання новітніх технологій:

- Використання комп'ютерних програм для моделювання хімічних процесів.

- Залучення інтерактивних віртуальних лабораторій для дослідження хімічних реакцій.

4. Робота в команді:

- Формування груп для спільного вирішення завдань та досліджень.

- Заохочення обміну думками та дослідницькими висновками між учнями.

5. Практичні завдання:

- Проведення практичних вправ, які вимагають від учнів застосування хімічних концепцій у реальних ситуаціях.

Важливо стежити за тим, щоб дослідницькі завдання були належним чином підготовлені, безпечні та відповідали рівню знань учнів. Дослідницький підхід може покращити якість навчання та сприяти розвитку креативності та самостійності учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пустовіт Г. П. Дослідницька діяльність дітей та учнівської молоді / Г. П. Пустовіт // Енциклопедія освіти / Головний редактор В. Г. Кремень ; Акад. пед. наук України. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 234-236.

2. Л. Йосипенко Хімічний експеримент: формування в учнів системного аналітичного мислення // Хімія. – 2010. – № 9 /621/. – С.11-22.

3. Белякова, Н. В. Організація дослідницької діяльності учнів при навчанні хімії / Н. В. Белякова. Режим доступу: krh-shk1.narod/uroki/issled.doc (дата звернення 15.12.2023)

Кваша А.С.,

*аспірант кафедри початкової і професійної освіти
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди,*

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТОРІН БУЛІНГУ

Булінг у школі є поширеним явищем, що зустрічається в різних проявах уже в початкових класах. Він існує не лише серед здобувачів освіти, але й вчиняється вчителями стосовно учнів і навпаки. Проблема цькування в шкільному середовищі активно дискутується в суспільстві та аналізується в наукових працях упродовж останніх десятиліть. Однак і на тепер багато аспектів булінгу залишаються недостатньо вивченими.

Одним із найпоширеніших способів дослідження участі школярів у булінгу є виокремлення двох сторін: кривдник (булер, агресор) і потерпілий (жертва булінгу). Незважаючи на те, що такий підхід однотайно визначає суб'єкта та об'єкта цькування, він має два критичні обмеження: по-перше, дихотомічна класифікація «кривдник – потерпілий» не враховує інших учасників, наприклад, осіб, які були свідками булінгу, намагалися захистити потерпілого чи навіть спровокували вчинення булінгу; по-друге, підхід не враховує можливий рольовий дуалізм, коли залежно від конкретної ситуації жертва може стати агресором, а спостерігачі – провокаторами. Між тим, з'ясування ролі учасників цькування має вирішальне значення для розуміння сутності інциденту і зазначені обмеження вимагають подальшого вивчення з акцентом на осіб, які були свідками.

Нещодавні результати досліджень показали, що в булінгових ситуаціях люди насправді відіграють декілька ролей у різних ситуаціях і контекстах [1]. Так, спостерігачі можуть бути захисниками жертви в один момент і заохочувати кривдника до булінгу в інший. Це може детермінуватися різними обставинами, включаючи налаштування сторін цькування в конкретний момент. Крім того, не завжди вдається розрізнити сутність події, бо реакцією на знущання може бути як активний захист, так і пасивне підкорення, що не завжди підпадає під критерії булінгу.

Затверджений Порядок реагування на випадки булінгу (цькування) чітко визначає хто саме є сторонами булінгу – «безпосередні учасники випадку: кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності)» [2]. Конкретизовано й розуміння учасників булінгу: «кривдник (булер) – учасник освітнього процесу, у тому числі малолітня чи неповнолітня особа, яка вчиняє булінг (цькування) щодо іншого учасника освітнього процесу; потерпілий (жертва булінгу) – учасник освітнього процесу, у тому числі малолітня чи неповнолітня особа, щодо якої було вчинено булінг (цькування); спостерігачі – свідки та (або) безпосередні очевидці випадку булінгу (цькування)» [2]. На цьому перелік учасників булінгу вичерпано. Тобто нормативний акт теж обмежує коло учасників та не порушує питання щодо їхніх ролей.

Опишемо детальніше сторони булінгу. У першу чергу розглянемо об'єкт цькування – потерпілого. Ним може стати будь-яка дитина, але зазвичай можна виділити кілька передумов, які є каталізаторами цькування: будь-які відмінні риси або особливості

дитини, що не вписуються в умовні рамки, які поділяє більшість учнів або антисоціальна поведінка дитини. Остання може спричинитися дефіцитом уваги в сім'ї, неможливістю виразити власні думки, ігноруванням батьками інтересів дитини й подібне.

Наступним проаналізуємо суб'єкта булінгу – кривдника. У підлітковому віці діти гостро вимагають визнання з боку оточуючих. Необхідність показати себе лідером чи заводієм задля привернення уваги до себе, часом переходить межі етики й моралі. Обираючи жертву (переважно слабшу), агресори втрачають почуття емпатії та співчуття до оточуючих. Бажання підвищити свій статус і авторитет серед однолітків спонукає агресора принизити слабшого, тобто піти шляхом найменшого спротиву.

Важливою є й роль спостерігачів подібних інцидентів. Саме цим учасникам булінгу хочемо приділити більше уваги. Здебільшого спостерігачів розглядають як випадкових свідків цькування. Проте з'ясування ролей самовидців може пролити світло на істинність випадку. Адже інколи спостерігачі можуть підбурювати агресора знущатися над жертвою. У такому випадку ініціатором виступає не кривдник, а особа з числа свідків чи навіть не одна особа. Булінг може бути й обоюдною ініціативою агресора й свідків. За таких умов спостерігачі виконують роль помічників та беруть участь у цькуванні. На противагу такій позиції, спостерігачі можуть виявити бажання втрутитися в процес та захистити жертву. Можливий інший варіант – пасивне спостереження, нейтральна позиція та небажання втручатися. Він породжує цілу низку питань, які ми розглянемо в іншій розвідці.

Наостанок зазначимо, що суттєвою небезпекою булінгу є можливість трансформації жертви в агресора. У особи, яка зазнала знущань існує вірогідність виникнення бажання помститися за скоєне, компенсувати приниження, несправедливість, безпорадність і власну провину. Отже, булінг у школі є багатосторонньою проблемою, яка потребує подальшого вивчення й розробки ефективних стратегій запобігання та протидії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Lovegrove P. J., Henry K. L., Slater M. D. Examination of the predictors of latent class typologies of bullying involvement among middle school students. *Journal of School Violence*. 2012. Vol. 11(1). P. 75–93.
2. Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти : наказ МОН України освіти від 28.12.2019 р. № 1646. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5e7/8e4/cc3/5e78e4cc3b23f799218058.pdf> (дата звернення: 28.12.2023).

Лу Цзе,

аспірантка кафедри освітології та інноваційної педагогіки

Харківського національного педагогічного університету

імені Г. С. Сковороди,

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ІНТЕРКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: ДОСВІД КНР

Використання інтеркультурного підходу під час вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти КНР використовується задля покращення рівня інтеркультурної комунікативної компетентності у студентів. Такий підхід дозволяє не лише формувати навички іншомовної комунікації, а й здобувати знання про країни, де розмовляють цією мовою, комплексно розвивати навички комунікативної взаємодії, знайомить з культурними відмінностями. У КНР ідею вивчення культурних відмінностей розуміють як через поняття «інтеркультурної комунікативної компетентності», так і через поняття «інтеркультурності» – взаємодія людей у різних культурних просторах або контекстах, набуття спільного досвіду, обговорення різних точок зору. З точки зору педагогіки використання інтеркультурного підходу в освітньому процесі передбачає розробку дидактичних матеріалів таким чином, щоб студенти мали можливість ознайомитися з культурними відмінності різних народів і обміркувати наслідки цих відмінностей для себе та інших [1; 4].

Викладачі англійської мови як іноземної у КНР виявляють щораз більший інтерес до розгляду інтеркультурних аспектів комунікації в програмах своїх навчальних дисциплін, особливо це стосується вищих навчальних закладів. Пояснюється це як нормативними вказівками щодо покращення інтеркультурної комунікативної компетентності студентів під час вивчення англійської мови, так і особистим бажанням викладачів упроваджувати інновації технології й вдосконалювати власну методику викладання.

Цілі навчальних програм і стандарти іноземної мови та інтеркультурної освіти залежать від різноманітного соціального-культурного середовища, освітньої політики та відповідають національним інтересам КНР. У посібниках з методики викладання англійської мови для студентів китайських вищих навчальних закладів чітко регламентуються на яких саме роках навчання вивчається англійська мова та які студенти вивчають англійську мову як обов'язковий курс упродовж перших двох років навчання в університеті. Крім того, формувати навички інтеркультурного спілкування покликані дисципліни соціальної та культурної спрямованості. Однак поняття «культура» не було чітко визначене і здебільшого замість нього вживалося «знання культур» [2; 3]. Проте нові рекомендації щодо викладання англійської мови в закладах вищої освіти змінили цілі навчання, наголосивши на підвищенні обізнаності студентів про інтеркультурне спілкування та розвитку комунікативних навичок, а також покращенні комплексної культурної грамотності. Водночас оновлені Національні стандарти якості освіти з іноземної мови та літератури також підкреслюють мету навчання – розвиток

інтеркультурної комунікативної компетентності у студентів під час розроблення бакалаврських курсів [5, р. 5].

Навчальні програми передбачають вивчення студентами соціокультурних тем, наприклад, харчових звичок, традицій вітання, організації системи освіти в англomовних країнах, використовуючи автентичні приклади і тематичні практичні завдання. У ході занять передбачається виконання студентами різних типів завдань, а саме: читання та аналіз текстів, перегляд відеофрагментів, роздуми та обговорення інтеркультурних проблем. Особлива увага на перших заняттях приділяється вивченню так званого «культурного шоку». Під час групових занять студенти обговорюють культурні відмінності, наводять приклади труднощів, які викликає культурна інакшість, повідомляють про свій досвід та інтерпретацію непорозумінь, обговорюють із викладачем можливі стратегії поведінки в таких ситуаціях. Застосування такого підходу має на меті пробудити у студентів інтерес до критичного аналізу деяких соціокультурних питань та розвивати навички інтеркультурної комунікації, які знадобляться майбутнім фахівцям як під час роботи у КНР, так і за її межами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dai X. D. & Chen G. M. On interculturality and intercultural communication competence. *China Media Research*. 2015. Vol. 11(3). P. 100–113.
2. Jin Y., Wu Z., Alderson C., & Song W. Developing the China standards of English: Challenges at the macropolitical and micropolitical levels. *Language Testing in Asia*. 2017. Vol. 7(1). URL : <https://languagetestingasia.springeropen.com/articles/10.1186/s40468-017-0032-5> (дата звернення 28.12.2023).
3. Qian L. & Garner M. A literature survey of conceptions of the role of culture in foreign language education in China (1980–2014). *Intercultural Education*. 2019. Vol. 30(2). P. 159–179.
4. Sun Y. Z., Liao H. J., Zheng X. & Qin S. Q. «跨文化外语教学研究» (Дослідження інтеркультурного навчання та вивчення іноземних мов). 外语教学与研究出版社. Beijing : Foreign Language Teaching and Research Press. 2021. 259 p.
5. Intercultural competence in international higher education : International Approaches, Assessment and Application. Ed. by Deardorff D., L. Arasaratnam-Smith. New York : Routledge. 2017. 336 p.

Ляшенко М.Ю.,
кан.пед.наук, доцент,
доцент кафедри професійної підготовки,
документознавства та публічного управління
Український державний університет
ім. М. Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНИХ СХЕМ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ З ЕКОНОМІКИ

Швидкість отримання інформації в реаліях сьогодення, зокрема поява штучного інтелекту, спонукає ЗВО до постійної модернізації наявних методів навчання як один із можливих шляхів засвоєння великого обсягу навчального матеріалу. Використання структурно-логічних схем під час різних видів навчальної роботи дозволяє систематизувати та узагальнювати знання з економічних дисциплін у процесі підготовки майбутніх бакалаврів професійного навчання з економіки. Погоджуємося з думкою науковців Бутенко Л. Л., Ігнатович О. Г., Швирка В. М., що «ефективність навчання знаходиться в прямій залежності від якості репрезентації великих масивів інформації в компактні візуальні об'єкти, від умінь та навичок узагальнювати навчальний матеріал, здійснювати перехід від лінійного мислення до структурного, системного» [2, с. 6]. Науковець Купчак М. Ч. вважає, що «структурування навчального матеріалу, тобто об'єднання його за якимись ознаками в систему, дозволяє збільшити кількість інформації, утримуваної в короткочасній пам'яті того, кого навчають» [3, с. 79]. Це важливо, особливо у умовах воєнного часу, оскільки більшість студентів перебувають на змішаному та дистанційному навчанні.

У процесі аналіз наукових досліджень Божко Н. В. виокремила переваги застосування структурно-логічних схем в освітньому процесі, серед яких [1, с. 67]:

- 1) вони дозволяють наочно-образно систематизувати навчальний матеріал;
- 2) вони дозволяють сконцентрувати увагу здобувачів освіти на основних поняттях навчального матеріалу та їх зв'язках, активізувати різні види мислення;
- 3) інформація подається в зручному для сприйняття вигляді, що забезпечує оптимальне смислове та інформаційне навантаження;
- 4) вони складаються з окремих смислових фрагментів, що допомагає створити у здобувачів освіти цілісну картину навчального матеріалу, що вивчається;
- 5) вони надають можливість здобувачам освіти встановити причинно-наслідкові зв'язки між основними поняттями навчального матеріалу;
- 6) дозволяють залучити здобувачів освіти до аналізу, синтезу, класифікації та узагальненню навчальної інформації, формують навички критичного мислення.

У процесі підготовки майбутніх бакалаврів професійного навчання з економіки структурно-логічні схеми доцільно використовувати як на лекційних, так і на семінарських та практичних заняттях. Після опрацювання додаткових джерел літератури студентам можна пропонувати доповнювати наявні схеми інформацією, яка більш детально розкриває досліджувані питання. Під час проходження практик (навчальної педагогічної пропедевтичної та педагогічно-виробничої) студентам пропонується готувати плани-конспекти занять з економічних дисциплін, які б містили їх самостійно розроблені структурно-логічні схеми та презентувати їх під час викладання лекційного матеріалу учням коледжу. Також при виконанні курсових проєктів студентам доцільно створювати різні структурно-логічні схеми (блок-схеми, граф-схеми, логічні ланцюги (послідовність процесів) для подання результатів своїх досліджень.

Отже, використання структурно-логічних схем під час різних видів навчальної діяльності сприяє формуванню у майбутніх бакалаврів професійної освіти з економіки здатності систематизувати та узагальнювати навчальну інформацію, розкривати зміст економічних законів і явищ, виокремлювати логічні та причинно-наслідкові зв'язки економічних процесів, встановлювати міждисциплінарні зв'язки з економічних дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Божко Н.В. Технологія створення та використання в процесі організації виробничого навчання інтегрованих структурно-логічних схем проблеми інженерно-педагогічної. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. Харків (УІПА), 2021. №70. С.65-75.
2. Бутенко Л. Л., Ігнатович О. Г., Швирка В. М. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. Старобільськ, 2015. 112 с.
3. Купчак М. Я. Використання структурно-логічних схем у підготовці майбутніх екологів. *Вісник Черкаського університету*. 2017. Вип. 10. С. 78-82.

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

МАЛАХОВА ОЛЕНА АНАТОЛІЇВНА

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОПІДТРИМКИ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ПСИХІЧНИЙ СТАН ЖІНОК В УМОВАХ ТРИВАЛОЇ ВІЙНИ

Результати досліджень методів психологічної самопідтримки протягом останніх трьох десятиліть переконливо свідчать про те, що регулярна практика самопідтримки призводить до стійких функційних змін у психофізіологічному статусі людини. Досвідчені практики характеризуються більшою психоемоційною стабільністю, що знаходить своє відображення в більш низьких рівнях тривожності і нейротизму, розширеному спектрі позитивних емоційних переживань, більш швидкому відновленні після стресових впливів. На нейровегетативному й гуморальному рівнях в умовах дії щоденних стресорів стресопротекційні ефекти методів психологічної самопідтримки відображаються в зниженні фонові активності вегетативної нервової системи за даними частоти дихання, серцевих скорочень і спонтанної електрошкірної активності, а також у більш низьких концентраціях норадреналіну і адреналіну в крові. Однак, у той же час в сучасній психології відсутні дослідження, що розкривають особливості впливу методів психологічної самопідтримки на стабілізацію емоційного стану в стресових умовах. Дана ситуація обумовлює актуальність теми дослідження.

За нормальних умов людина, яка відчуває якісь психічні труднощі чи проблеми, звертається за допомогою до кваліфікованого психолога, який допомагає їй впоратись з ними. Проте мільйони українців не мають можливості зробити це, або ж сеанси у спеціаліста є недостатніми для того, щоб повністю подолати симптоми психологічного виснаження. Психологічне виснаження – це стан, коли людина відчуває фізичне та емоційне спустошення і постійну втому у відповідь на вибіркові психотравмівні чинники [5].

Тривала воєнна травматизація може приводити як до негативних, так і до позитивних наслідків. Травматизація в негативному аспекті виявляється як суттєве зниження рівня психологічного здоров'я особистості, втрата нею почуття суб'єктивного благополуччя, а в позитивному аспекті – як підвищення життєстійкості, поява нових життєвих перспектив, активізація власного життєтворення.

Негативні психологічні наслідки травмування на соціально-психологічному рівні життєтворення – це блокування схильності до співробітництва, здатності співпереживати, падіння довіри до світу; на ціннісно-смысловому рівні – це втрата здатності до пошуку нових сенсів, погіршення осмислення досвіду, неспроможність можливості отримувати задоволення від повсякдення; на індивідуально-психологічному рівні – це переживання певної розщепленості, порушення цілісності, деструктивних змін Я-ідентичності, зменшення потреби в самореалізації, зниження креативності, збалансованості, адаптивності [4].

Саме тому дуже актуальною сьогодні є психологічна самопомога під час війни. Вона полягає у виконанні певних вправ та технік, а також у дотриманні режиму та інших важливих моментів, які у комбінації допомагають стабілізувати стан психіки та віднайти емоційну і психічну рівновагу.

В умовах тривалої воєнної травматизації жителі України переживають численні негативні наслідки цього явища – суттєве зниження рівня психологічного здоров'я особистості, втрату нею почуття суб'єктивного благополуччя. Негативні психологічні наслідки травмування на соціально-психологічному рівні життєтворення – це блокування схильності до співробітництва, здатності співпереживати, падіння довіри до світу; на ціннісно-смысловому рівні – це втрата здатності до пошуку нових сенсів, погіршення осмислення досвіду, неспроможність можливості отримувати задоволення від повсякдення; на індивідуально-психологічному рівні – це переживання певної розщепленості, порушення цілісності, деструктивних змін Я-ідентичності, зменшення потреби в самореалізації, зниження креативності, збалансованості, адаптивності.

Саме тому дуже актуальною сьогодні є психологічна самодопомога під час війни. Вона полягає у виконанні певних вправ та технік, а також у дотриманні режиму та інших важливих моментів, які у комбінації допомагають стабілізувати стан психіки та віднайти емоційну і психічну рівновагу.

Ключова стратегія самозбереження та сприяння посттравматичному зростанню передбачає зміну ставлення людини до воєнної травматизації, здатність позитивно переінтерпретовувати випробування. Слід виділити також інші стратегії:

- 1) усвідомлене ставлення людини до власного життєвого світу з його просторово-часовими координатами, які чутливо реагують на актуальні суспільно-політичні контексти;
- 2) здатність вчасно бачити і підтримувати позитивні внутрішні зміни;
- 3) мобілізація внутрішніх ресурсів самозбереження, самовідновлення, саморозвитку, що сприяє посттравматичному зростанню [2].

Необхідні подальші дослідження із використанням чітких рандомізованих контрольованих випробувань, щоб відокремити ефект, викликаний практикою медитації, від інших психологічних чинників, здатних вплинути на кінцевий результат. Слід враховувати й інші параметри, які можуть вплинути на результати досліджень: рівень мотивації практиків і роль, яку відіграють викладачі та учні в групах медитації. Необхідно вивчити можливі негативні побічні дії медитації, оптимальну тривалість медитаційних сесій і те, як адаптувати практику під індивідуальні особливості кожної людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЕЖРЕЛ

1. Горностай П. П. Колективна травма та групова ідентичність. *Психологічні перспективи. Спеціальний випуск: Актуальні проблеми психології малих, середніх та великих груп*. Т. 2. Проблема цілісності суспільства, групи та особистості. Київ, 2012. С. 89–95.
2. Гоцуляк Н. Є. Психологічна травма: аналіз та шляхи її подолання. *Збір. наук. праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2015. № 1. С. 378–390.
3. Козігора М.А. Концептуальні межі понять «стрес», «тривалий травматичний стрес», «посттравматичний стресовий розлад». *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2021. № 97. С. 56–58.
4. Луценко Ю. А. Особливості організації психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб. *Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навчально-методичний посібник*. К. : Агентство «Україна». 2015. С. 143–149.
5. Мартинюк І. А. Психологічна травма та посттравма: сутність і способи подолання. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2015. Вип. 230. С. 276–282.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Морозова Анна Іванівна,

к.т.н., доцент

anna.morozova@nure.ua

Рубан Єгор Костянтинович,

студент.

yehor.ruban@nure.ua

Харківський національний університет радіоелектроніки

ПЛАНУВАННЯ ІТ - ПРОЕКТУ РОЗРОБКА ІНСТРУМЕНТУ ДЛЯ ПІДКЛЮЧЕННЯ БІЗНЕС ПРОДУКТІВ ДО СИСТЕМИ КЛІЄНТСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Анотація: Дана робота висвітлює процес управління створення інструменту для до єднання бізнесу до системи обслуговування проектів. Бізнес продукти є у всіх сферах, людям постійно надаються якісь послуги і продаються товари. Управління процесами створення продуктів надзвичайно актуальне, адже від управління залежить кінцевий результат та якість. В роботі висвітлюються сучасні підходи, що використовуються в процесі планування та розробки продукту, сучасні методології та підходи, що призначені полегшити створення продукту, та полегшити комунікацію між командою.

Ключові слова: Управління проектами, аналіз сучасних рішень та методів, штучний інтелект, Jira, Scrum, Confluence, реалізація проекту, контроль виконання проекту.

Вступ. Управління проектами в сучасному бізнес-середовищі є важливою складовою для успішної реалізації проекту. Цей процес, відомий своєю високою ступенню організації, сприяє узгодженій діяльності команди та ефективному використанню ресурсів.

Переваги цього підходу дозволяють ефективно спрямовувати зусилля команди, своєчасно виконувати завдання та забезпечувати реалізацію проекту в найоптимальніших умовах.

Враховуючи особливості конкретного проекту, управління проектами допоможе оптимально розподілити час для виконання завдань та вивчення переваг і недоліків існуючих технологій.

Проект слід розглядати як набір завдань для досягнення конкретної мети, а також слідкувати за їх виконанням, своєчасно передбачати та реагувати на відхилення в процесі реалізації.

Мета роботи. Планування інструменту для інтеграції з мобільними застосунками та веб-сайтами системи клієнтського обслуговування, створити робочий план проекту з урахуванням обмежень та цілей проекту, недоліків та переваг існуючих рішень.

Матеріали та методи. Інструмент буде під'єднаний до вже готового бізнесу. Основна ціль це обробка запитів та фідбеків клієнтів їх фільтрація та аналіз. За допомогою алгоритмів машинного навчання на базовому етапі клієнт буде отримувати

базову інформацію та матиме можливість одразу з'єднатися з людиною, після завершення спілкування алгоритм буде аналізувати запит клієнту та відповіді саппорту.

При розробці проекту надзвичайно важливим етапом є розробка та ведення документації проекту оскільки вона служить основним інструментом для фіксації, опису та організації усієї інформації, пов'язаної з проектом. Також важливо приділити увагу аналізу розробки, трекінгу задач. Найзручнішими інструментами для цих задач є: Jira – відслідковування роботи над проектом а також Confluence – ведення документації. Для збереження та роботи над кодовою базою буде використовуватись система контролю версій Git.

Для управління розробкою буде використано методологію SCRUM, що надає гнучкий підхід до управління проектами, сприяючи комунікації в команді, реагуванню на різні бізнес вимоги для швидкої інтеграції у різні бізнес сфери.

Результати та обговорення. Етапи планування проекту:

Ініціація проекту. Чітке визначення цілей та обсягу проекту, визначення потреб, які система повинна закрити, описується перелік вимог до готового продукту та проектна специфікація.

Планування та проектування. Розробити детальний план робіт та ресурсів для виконання проекту, визначено терміни виконання основних фаз реалізації проекту а також повинна бути спроектована архітектура системи з урахуванням наявних існуючих систем, треба провести аналіз сильних та слабких сторін існуючих рішень.

Реалізація проекту та контроль. Розробка системи відповідно до плану проект, тестування в ході розробки, написання кейсів для тестування та залучення фахівців зі сфери обслуговування клієнтів, активне ведення проектної документації.

Введення в експлуатацію. Після реалізації всіх вимог та проходження тестування можна вводити додаток в експлуатацію

Подальша технічна підтримка продукту. Включає в себе регулярні оновлення програмного забезпечення, інтеграцію нових бізнес сфер, надання консультацій, виправлення помилок та забезпечення безперебійної роботи продукту протягом його життєвого циклу.

У таблиці 1 наведено опис етапів планування.

Таблиця 1

Опис етапів планування

Етап	Обсяг робіт
Ініціація проекту	– Встановлення основних напрямків проекту та вимог; – Створення проектної специфікації;
Планування та проектування проекту	– Аналіз предметної області; – Проведення аналізу можливих ризиків та створення плану їх запобігання – Формування документації ті остаточних вимог; – Створення плану робіт; – Створення та затвердження технічного завдання проекту; – Проектування архітектури системи; – Розробка технічної документації;

Реалізація проекту та контроль	– Розробка системи відповідно до технічного завдання; – Інтеграція існуючих систем та рішень; – Створення серверного та клієнтського додатків; – Здійснення тестування та робота над виявленими помилками; – Аналіз прогресу та оцінка якості роботи;
Введення в експлуатацію	– Відкриття доступу користувачам;
Технічна підтримка продукту	– Регулярні оновлення системи; – Виправлення помилок; – Інтеграція нових бізнесів;

Висновок. Для реалізації ІТ проекту необхідно визначити етапи розробки, ресурси і методи які будуть використовуватись в процесі реалізації проекту. Оцінити особливості кожного етапу та проаналізувати можливі перешкоди, виявити блоки що заважають виконати роботу та усунути їх.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. The Scrum Guide. The Definitive Guide to Scrum: The Rules of the Game [Electronic resource]. <http://www.scrumguides.org/>.
2. Ноздріна Л.В., Ящук В.І., Полотай О.І. Управління проектами: Підручник / За заг. ред. Л.В. Ноздріної. -- К.: Центр учбової літератури, 2010. -- 432 с.
3. Македон В.В. Бізнес-планування. Навч. пос. -- К.: Центр учбової літератури, 2009. - 236 с.
4. Jurgen Appelo. Management 3.0: Leading Agile Developers, Developing Agile Leaders
5. Harold Kerzner. Керування проектами. Коротко і зрозуміло (Project Management: A Systems Approach to Planning, Scheduling, and Controlling)
6. DLnure. Lecture materials. <https://dl.nure.ua>

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Борзенков В.І.,

здобувач ступеня доктора філософії з комп'ютерних наук,

Шендрик В.В.,

к.т.н., доцент,

завідувач кафедри інформаційних технологій,

Івашова Н.В.,

к.е.н.,

старший викладач кафедри інформаційних технологій,

Сумський державний університет

БАГАТОКРИТЕРІАЛЬНИЙ МЕТОД ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ПРИ ПІДБОРІ ПЕРСОНАЛУ ІТ-КОМПАНІЙ

Актуальність. ІТ бізнес працює у бурхливому середовищі постійних змін і глобальної конкуренції. Конкуренція відбувається не тільки на ринку ІТ продуктів, а і на ринку праці. Кадри ІТ компаній є найважливішим ресурсом, який забезпечує їх конкурентноспроможність. Тому управління людськими ресурсами (HR-менеджмент) є важливою діяльністю в ІТ компаніях, оскільки це процес, який забезпечує прийняття всіх управлінських рішень, що впливають на відносини між людьми – працівниками та організацією для досягнення успіху в організаційній діяльності [1, 2].

Процес найму та відбору передбачає залучення до компанії та визначення відповідності людини до означеної посади [3]. Фахівці з найму кадрів (спеціалісти з рекрутингу) стикаються з проблемою аналізу інформації про велику кількість можливих кандидатів на працевлаштування. Ретельність процедури відбору є важливою під час найму [4] і впливає на подальший успіх роботи людини в компанії та конкурентноздатність компанії взагалі. Цей процес полягає не лише у заповненні вакансій, а й у отриманні переваг для компанії через діяльність людей, які докладуть своїх зусиль і навичок, щоб гарантувати успіх компанії. Цей процес пов'язаний зі ступенем використання інформації про кандидата, зібрану з різних засобів відбору (наприклад, співбесід, тестів, зразків робіт), щоб оцінити кандидатів. Тому завдання розробити та впровадити методи управління людськими ресурсами на основі багатокритеріального методу прийняття рішень [5, 6] є актуальним.

Метою роботи є розробка методу визначення кандидата, який найкраще відповідає попередньо визначеному ідеальному профілю, встановленому компанією.

Основними завданнями є:

- Встановити рейтинг кандидатів у процесі відбору, щоб полегшити прийняття рішень для визначення найбільш підходящих кандидатів на основі методу прийняття рішень за багатьма критеріями.

- Визначте різні сценарії для застосування багатокритеріального методу прийняття рішень відповідно до різних рівнів знань необхідних профілів відповідно до конкретних характеристик і потреб компаній.

- Оцінити достовірності оцінок кандидатів за всіма компетенціями, оскільки це формує основу для використання відповідного методу для досягнення ефективного відбору.

Виклад основного матеріалу.

Ситуація, яку ми прагнемо вирішити в цій роботі, така:

Компанія має n кандидатів $P_1, P_2, \dots, P_n$ на $R_0 < n$ посад. Оцінки кожного кандидата в m компетенціях $C_1, C_2, \dots, C_m$ представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Оцінки кандидата

Кандидати	Оцінки кандидатів			
	C_1	C_2	...	C_m
P_1	V_{11}	V_{12}	...	V_{1m}
P_2	V_{21}	V_{22}	...	V_{2m}
.	.	.	...	.
.	.	.	...	.
.	.	.	...	.
P_n	V_{n1}	V_{n2}	...	V_{nm}

Щоб вибрати найбільш відповідних кандидатів до вимог посад R_0 , проведемо ранжуванн n кандидатів, і будуть обремо R_0 найкращих кандидата.

Спочатку оцінемо компетенції. Щоб отримати показник, здатний забезпечити загальну оцінку кожного кандидата на основі оцінки його часткових компетенцій, вдамося до сортування та обчислемо відстань до ідеального профілю за допомогою методу Каноса-Лірна [7, 8].

Будемо вважати, що компанія має ідеальний профіль для кожної компетенції та може кількісно оцінити кандидатів у цих компетенціях. Тому кандидат, найближчий за компетентностями до цього ідеального профілю, буде найбільш відповідним.

Метод дозволяє відбирати кандидата шляхом порівняння оцінених компетенцій $C_1, C_2, \dots, C_m$ із заздалегідь визначеним оптимальним ідеальним профілем $I = (I_1, I_2, \dots, I_m)$. Кожна компетентність зважується за допомогою вектора ваги $W = (w_1, w_2, \dots, w_m)$, $w_j \geq 0, 1 \leq j \leq m, \sum w_j = 1, m$, що сприяє відбору кандидата, який найкраще відповідає конкретним вимогам компанії.

Розглянемо покроково алгоритм методу.

КРОК 1. Створення ідеального профілю для посади: визначення цінності компетенцій, які, відповідно до бажаної посади, найкраще узгоджуються з виконанням обов'язків $I = (I_1, I_2, \dots, I_m)$. Якщо при відборі кандидатів надається перевага одній компетенції над іншими, буде проведено зважування компетенцій на основі потреб відбору. Це вимагає встановлення вектора з ваговими коефіцієнтами $W = (w_1, w_2, \dots, w_m)$, призначених для кожної оцінюваної компетенції $(C_1, C_2, \dots, C_m)$.

КРОК 2. Нормалізація значень матриці даних: після того, як оцінки компетентності отримані, їх необхідно нормалізувати. Це передбачає поділ кожного члена на евклідову норму вектора-стовпця таким чином:

$$t_{ij} = \frac{v_{ij}}{\sqrt[2]{\sum_{i=1}^n v_{ij}^2}} \leq i \leq n, \quad 1 \leq j \leq m \quad (1)$$

де t_{ij} представляє нормоване значення. Це призведе до нової матриці з нормалізованими значеннями:

$$\mathbf{D1} = \begin{bmatrix} t_{11} & t_{12} & \dots & t_{1m} \\ t_{21} & t_{22} & \dots & t_{2m} \\ \vdots & \vdots & \dots & \vdots \\ t_{n1} & t_{n2} & \dots & t_{nm} \end{bmatrix} \quad (2)$$

КРОК 3. Запровадемо зважування оцінюваних компетенцій: після нормалізації даних кандидатів їх слід помножити на вектор, що містить ваги, призначені кожній компетенції. Цей процес дозволяє визначити пріоритетність однієї чи кількох оцінюваних компетенцій над іншими.

Щоб побудувати матрицю, нормалізовану за ваговими коефіцієнтами D_2 , кожен рядок нормалізованої матриці множиться на вектор вагових коефіцієнтів $W = (w_1, w_2, \dots, w_m)$, присвоєний m оцінюваним критеріям, тобто $rij = tij \times wj$,

$$\mathbf{D2} = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} & \dots & r_{1m} \\ r_{21} & r_{22} & \dots & r_{2m} \\ \vdots & \vdots & \dots & \vdots \\ r_{n1} & r_{n2} & \dots & r_{nm} \end{bmatrix} \quad (3)$$

КРОК 4. Обчислимо відстань до ідеального профілю. Щоб виконати це обчислення, використаємо евклідову відстань кожного кандидата P_i до ідеального профілю I .

$$D_i = d(P_i, I) = \frac{1}{m} \sqrt{\sum_{j=1}^m (r_{ij} - I_j)^2}, \quad 1 \leq i \leq n \quad (4)$$

КРОК 5. Відсортуюмо кандидатів. Після завершення цього процесу для всіх кандидатів їх слід розташувати в порядку зростання на основі обчисленої відстані. Це дозволяє відібрати одного або кількох кандидатів із найбільшою схожістю з ідеальним профілем та/або відповідати встановленим ваговим коефіцієнтам для кожної компетенції.

За результатами цих отриманих відстаней $\{D_i\}_{i=1}^n$ розподіляємо кандидатів у такий спосіб. Дано кандидатів $\{P_i\}_{i=1}^n$ і відстані $\{D_i\}_{i=1}^n$, можемо стверджувати, що:

$$\begin{aligned} P_i \text{ краще, ніж } P_j \ (P_i > P_j) &\leftrightarrow D_i < D_j \\ P_i \text{ еквівалентно } P_j \ (P_i \approx P_j) &\leftrightarrow D_i = D_j \\ P_i \text{ гірше, ніж } P_j \ (P_i < P_j) &\leftrightarrow D_i > D_j \end{aligned} \quad (5)$$

Застосовуючи (5), усі кандидати розташовуються по порядку, і вибираються кандидати з найвищим рейтингом.

Висновок. Це дослідження спрямоване на аналіз багатокритеріального прийняття рішень щодо підбору персоналу. Мета – визначитися з вибором кандидатів, враховуючи різні рівні знань щодо необхідного ідеального профілю. Результати демонструють наступне визначили кандидата, який найкраще відповідає ідеальному профілю,

визначеному компанії. Отриманий порядок визначається близькість кожного кандидата до ідеального профілю. Ці результати збігаються з попередніми дослідженнями. Наприклад, було встановлено, що коли компанії відомий ідеальний профіль і кожна оцінена компетенція зважується до робочої посади (без врахування корпоративних особливостей компанії чи її культури), можливо встановити оптимальний критерій оцінки, щоб знайти найкращого кандидата. Цей критерій призводить до вибору кандидата, тісно пов'язані з потребами компанії [7]. Використання цієї методології може суттєво допомогти в роботі з підбором персоналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ferguson-Amores, M. C., García-Rodríguez, M., & Ruiz-Navarro, J. (2005). Strategies of Renewal: The Transition from 'Total Quality Management' to the 'Learning Organization'. *Management Learning*, 36(2), 149-180. <https://doi.org/10.1177/1350507605052556>
2. Klein, D.A. (1997). *The Strategic Management of Intellectual Capital* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780080517926>
3. Huselid, M.A. (1995) The Impact of Human Resource Management Practices on Turnover, Productivity, and Corporate Financial Performance. *Academy of Management Journal*, 38, 635-672. <http://dx.doi.org/10.2307/256741>
4. Xiao Z, Björkman I. High Commitment Work Systems in Chinese Organizations: A Preliminary Measure. *Management and Organization Review*. 2006; Vol. 2(3), pp. 403-422. doi:10.1111/j.1740-8784.2006.00049.x
5. Boxall, P., & Macky, K. (2007). High-performance work systems and organisational performance: Bridging theory and practice. *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 45(3), 261-270. <https://doi.org/10.1177/1038411107082273>.
6. Seeck, H., & Diehl, M-R. (2017). A literature review on HRM and innovation: taking stock and future directions. *International Journal of Human Resource Management*, 28(6), 913-944. <https://doi.org/10.1080/09585192.2016.1143862>
7. Canós, L.; Casasús, T.; Liern, V.; Pérez, J.C. Soft Computing Methods for Personnel Selection Based on the Valuation of 655 Competences. *Int. J. Intell. Syst.* 2014, 29, 1079–1099, doi:10.1002/int.21684.
8. Canós, L.; Liern, V. Soft Computing-Based Aggregation Methods for Human Resource Management. *Eur. J. Oper. Res.* 2008, 659 189, 669–681, doi:10.1016/j.ejor.2006.01.054

Варданян К.А.,
студент

Харківський національний університет радіоелектроніки

РОЗРОБКА КОМПОНЕНТІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ WEB СИСТЕМИ З ПОШУКУ АВТОМОБІЛЬНИХ ПОПУТНИКІВ

У контексті поширення інтернету, інформаційні системи стали важливою частиною повсякденного життя людей у всьому світі. Вони дозволяють користувачам швидко отримувати доступ до необхідної інформації та використовувати різні сервіси, тим самим покращуючи якість життя та економлячи час. При розробці таких систем велика увага приділяється автоматизації різноманітних бізнес-процесів, що забезпечує їх зручність та високу продуктивність.

Однією з ключових тенденцій у цій галузі є використання архітектури Restful, розробленої для оптимізації системи через усунення зайвих внутрішніх шарів. У Restful-системах кожен ресурс ідентифікується унікальним URL, що дозволяє спростити підтримку та оновлення бізнес-процесів, інтегруючи ключові елементи в один модуль. Такий модульний підхід сприяє повторному використанню компонентів і забезпечує стабільність роботи системи без втрати функціональності.

Веб-додатки, як важлива частина цих систем, відзначаються простотою використання. Вони легко доступні широкому колу користувачів і не вимагають спеціального програмного забезпечення чи високих ресурсів з боку користувача, оскільки обчислення відбуваються на сервері, що знижує навантаження на клієнтські пристрої.

Це академічне дослідження зосереджено на процесі встановлення контактів між водіями та пасажиром для організації спільних поїздок. Основний акцент роботи зроблено на основних функціях, таких як формування та фільтрація запитів на поїздки, з урахуванням різних ролей учасників.

Дослідження охоплює різні методи та підходи до розробки програмного забезпечення, які адаптовані для ефективного пошуку партнерів для спільних поїздок.

Головна мета цього проекту - створення ключових компонентів та функціональностей для інформаційної системи "Пошук спільних поїздок", використовуючи RESTful-підхід. Система зосереджується на автоматизації основних бізнес-процесів, включаючи обробку та виконання запитів на поїздки.

Служба пошуку спільних поїздок виконує роль посередника між водіями й пасажиром, які прагнуть знайти варіанти для спільного пересування. Цей сервіс розроблено з метою відповідати потребам різних користувачів, кожен з яких виконує свою роль у системі. Функціональні можливості системи розподілені залежно від ролі користувача, забезпечуючи, наприклад, що лише водії мають доступ до створення оголошень про поїздки.

Розроблюваний застосунок призначений для автоматизації процесу пошуку спільних поїздок, спрощуючи взаємодію між власниками транспортних засобів та тими, хто шукає

можливість подорожувати разом. Для цього ідеально підходить платформа .Net, яка забезпечує гнучкість та зрозумілість інтерфейсу для користувачів.

Під час підготовки цієї наукової роботи проведено глибокий аналіз ринкових рішень у сфері спільних поїздок. Аналіз включав дослідження існуючих систем, кожна з яких пропонує подібні послуги, але з власними унікальними характеристиками та способами функціонування. Чотири різні типи систем карпулінгу були вивчені детально, з акцентом на їхні механізми роботи, інтерфейси користувачів та ефективність. Це дозволило глибше оцінити сильні сторони та потенційні слабкості кожної системи.

Виявлено, що ключові переваги цих систем - це зручні інтерфейси, ефективні механізми знаходження відповідностей між користувачами та надійні заходи безпеки. Проте, в аналізі також були виявлені недоліки, включаючи обмежені можливості налаштування пошуку, недостатньо широка підтримка різних потреб користувачів та можливі проблеми з масштабуванням. Ці висновки стали основою для визначення напрямків поліпшення та інновацій у галузі.

В результаті були запропоновані нові функціональні можливості для інформаційної системи, присвяченої спільним поїздам, щоб вирішити виявлені проблеми та покращити користувацький досвід. Ці нововведення включають розширені фільтри для деталізованого пошуку, інтерактивніший інтерфейс та удосконалені алгоритми підбору пасажирів та водіїв за різними критеріями, такими як маршрут, час і персональні уподобання.

Крім того, в систему включено інтеграцію можливостей сповіщення в реальному часі, щоб користувачі були в курсі стану їхніх поїздок, потенційних збігів та будь-яких змін у системі.

Загалом, підготовка цієї роботи передбачала комплексний підхід, що об'єднує детальний аналіз існуючих рішень в сфері карпулінгу з інноваційними пропозиціями з удосконалення системи та чіткою стратегією розвитку. Цей підхід спрямований на створення системи пошуку спільних поїздок, яка не лише відповідає, але й перевищує поточні ринкові стандарти, пропонуючи винятковий досвід користувача та встановлюючи новий еталон у галузі організації спільних поїздок.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Топчий О.Ю.,

*викладач кафедри германських мов та МНІМ
Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРАНА СПЕЦИФІКА КОЛОРАТИВНИХ СИСТЕМ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

Назви кольорів становлять об'єкт наукових студій у галузях порівняльного мовознавства (В.Кульпіна, Т.Світлична, О. Коваль-Костинська, Н. Пелєвіна) та етнолінгвістики (А. Вежбицька, Г.Яворська), історичної та описової лексикології (В. Мур'янов, Н.Бахіліна, О.Панченко). Колоративи аналізуються у психолінгвістичному вимірі (В.Папіш, Р. Фрумкіна, В.Белянін), досліджуються в перекладознавчому аспекті (І. Ковальська) та семасіології (Ж.Соколовська, В. Фридрак). Предметом аналізу наукових розвідок Л.Єгорової, І.Камалової, О. Кондрашової, А.Критенко, І.Бабій, І.Колесникової, І.Денисюк та ін. став семантико-стилістичний аспект кольороназв, а їх естетична роль у символізмі, неоромантизмі, імпресіонізмі досліджувалася Л.Ставицькою. У зарубіжній лінгвістиці такі мовознавці, як Е. Рош-Хайдер, Р. МакЛорі, Г. Конклін займалися дослідженням системи кольору назв. Попри це у проблемі дослідження колоративів залишилось чимало дискусійних питань, які викликають увагу та інтерес мовознавців, зокрема історія виникнення окремих лексем, стилістичні аспекти функціонування кольороназв у художньому дискурсі української та англійської мов, їх структурно-семантичні типи та символіка тощо.

Метою нашого дослідження є семантико-функціональний аналіз лексико-семантичної групи кольору в українській та англійській мовах, зокрема ахроматичних колоративів чорний та білий.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання наступних завдань:

здійснити спробу систематизації та узагальнення різних наукових досліджень на колірну гаму як об'єкт лінгвістичних студій; охарактеризувати способи мовної реалізації інформаційного поля означених ад'єктивів у неспоріднених мовах; систематизувати різноаспектну систему символічних значень названих кольоролексем в українській та англійській мовах.

У сучасних неспоріднених мовах барволексемі - це кількісно і якісно різноманітне лексико-семантичне поле, кольороназви якого характеризуються неоднаковим семантичним наповненням (колір може виражатися експліцитно чи імпліцитно), різною словотворчою структурою та граматичним оформленням. Згідно з даними фізики, існує сім основних кольорів спектру: червоний, оранжевий, жовтий, зелений, голубий, синій, фіолетовий. Але на позначення відтінків, ступенів яскравості та інтенсивності названих кольорів українська та англійська репрезентують численну кількість слів. Домінантними

одиницями лексико-семантичного поля кольору, за спостереженнями Г.Губаревої, є номінації чорний, червоний, жовтий, синій, зелений, білий, сірий тощо, які відображають базові кольірні уявлення людини й належать до констант духовної та матеріальної культури [1, с. 24]. В англійській мові традиційно виокремлюють 6 основних кольорів: red, orange, yellow, green, blue, purple,

На думку В.В.Іванова, в усіх мовах світу існують “мовні універсали” (чорний – білий – червоний), наявність яких обумовлена подібністю природних, соціально-історичних та психічних процесів, які відбуваються, відповідно, у природі, суспільстві та свідомості людини. Їх відмінності, як наголошує автор, використовуються в усіх міфологіях та інших символічних системах [2, с. 146].

Виділяють ще несектральні кольори. Наприклад, укр. золотавий, каштановий, шамка, оливковий, аква, аквамарин, бірюзовий, трав'яний, рожевий, малиновий, пурпуровий, бордо, вишневий, шоколадний, колір слонової кістки, хакі, беж; англ. fuchsia – фуксія, indigo – індіго, ghostwhite – примарно – білий (як свідчать факти, це зовсім не закінчений кольірний ряд). У XX столітті Освальд Вірт запропонував «октавну» систему (ввів до не спектральних 2 зелених — холодний, морський та теплий, трав'яний).

Як свідчать наукові розвідки, в кожній мові існує добре налагоджений протягом століть механізм деривації таких ад'єктивів: одні з них успадковані ще з давньої праомови, другі є запозиченнями з інших мов (укр. електрик, індіго, хакі; англ. jade- жовтувато - зелений, burgundy - червоний як бургундське вино); треті утворюються на власному матеріалі мови за певною значеннєвою схемою шляхом порівняння, наприклад, за подібністю до кольору квітки (укр. мигдалевий, маковий; англ. cornflower – васильковий, lavender – лавандовий, rosy – трояндовий), плоду рослини (укр. фісташковий, горіховий; англ.apricot – абрикосовий, berry– ягідний, lemon – лимонний, pumpkin – колір гарбуза), фарби (укр. карміновий, англ.nutmeg - колір мускатного горіху, sienna – охра.), предмета (укр. аквамариновий, бірюзовий; англ.bottle green – пляшково зелений, esu – колір небіленого суворого полотна, navy – колір форми морських офіцерів). Існують кольори з непрозорою семантикою, як-от: укр. смарагдовий, індиговий, англ. navajo white – білий навахо light cyan - світлий ціан тощо.

За довідковою літературою з'ясовуємо, що до назви основного спектрального кольору додаються назви відтінків, і таким чином створюється широке семантичне поле цього кольору. Наприклад: укр. червоний(багряний, бордовий, буряковий, вишневий, вогненний, гранатовий, жаристий, калиновий, карміновий, кривавий, маковий, малиновий, пурпуровий. Наприклад, в англійській мові не існує лексеми з позначенням синій, тільки функціонує лексема blue із значенням «блакитний» колір, з яким формуються багато відтінків колоративів – royal blue – королівський синій, яскравий чистий відтінок, light steel blue – блакитний зі сталевим відтінком, light stale blue – світлий грифельно-синій.

Існують барволексеми, що називають кольори, які є наслідком змішування кількох кольорів. Наприклад, укр. рожевий – це білий з червоним, голубий – результат змішування білого з синім, коричневий – чорного та жовтого, рижий, рудий, мідний є поєднання червоного з жовтим. Так, в англійській мові можна навести такий приклад: denim blue- поєднання чорного з синім кольором, fallow – білого з жовтим.

До безбарвних, або нейтральних, кольорів спеціалісти зараховують ахроматичні білий і чорний, крізь призму яких визначався світогляд первісної людини.

Загальновідомо, що колірна символіка із прадавніх часів виступала невід'ємною частиною міфологічних і релігійних вірувань й розглядалась як «атрибут містичних, сакральних сил, а іноді як саме божество, що візуально являло себе людям» [3, с.131].

Християнство, поступово витіснивши язичництво, також внесло свої корективи в колірну систему символів. У язичницькій інтерпретації колір білий означав як світоц життя, так і смерть, оскільки смерть для язичника – народження нового, астрального стану. Білий у всіх культурах світу був сакральним і глибоко символічним. У слов'янській міфології й фольклорній традиції символіка білого, національного ідеалу краси і гармонії, обертається навколо понять світла, життя, добра, щастя, чистоти, краси, божества, любові; сакрального для українців кольору житла, одягу та ін.; чогось блискучого, прозорого [4, с. 159].

В англійській культурі білий колір також має символ чистоти, невинності, радості. За своїм розповсюдженням колоратив *white* займає лідируючу позицію у словниках: «*white as a sheet*» - білий, як папір; *as marble* – «білий як мармур», *as a ghost* – «білий як привид», *as death* – «блідий як смерть»; *white as milk* – «білий як молоко», *a lily* – «білий як лілія»; *as chalk* – «як крейда»; *as ivory* – «колір слонової кістки»; *white – collarworker* – «держслужбовці»; *white flag* – «білий флаг»; *white lie* – «чиста брехня»; *white tie* – «офіційний стиль одягу чоловіка на заході, під час якого чоловік повинен бути одягнений у фрак і краватку-метелика»; *whitewash* – «спроба сховати помилку, злочин»; *fly / show the white feather* – «здатися»; *(to) wash a blackmoorwhite* – «виправдати»; *(to) wash an Ethiopian white* – «зробити неможливе»; *(to) stand on a whitesheet* – «публічно покаятися тощо» [5; 6; 7; 8].

Чорний у древніх язичників - слов'ян, як і в багатьох народів землеробських районів світу, символізував землю як джерело життєвих сил, врожаю. Це колір рідної землі України, родючої, багатой, щедрої. Проте в подальшому, під впливом візантійських естетичних критеріїв чорний втрачає позитивний зміст, який «практично в усіх етнокультурах - символ темряви, зла, смерті, диявола, пекла, заходу та ін.» [4, с.161]. В українській мові цей епітет може вживатися з метафоричним значенням «брудний», в основі творення якого лежить сема «темний». Інші семантичні відношення реалізуються у формуванні семами «зв'язаний з нечистою силою». За аналогією до цієї семи розвивається інша – «злий», «підступний».

В англійській культурі цей колір несе ідентичну семантику. Споконвіку в чорний колір вважається символом темряви, зла, злих сил, затемнення. Лексема “*black*” вживається на позначення негативних явищ у метафоричному втіленні, як-то: *black economy* – «тіньова економіка», *black inkoperation* – «брудна обробка», *black market* – «чорна біржа», *black trading* - «нелегальна торгівля».

О.Уальд характеризує колоронім “*black* [ˈblæk] – without light or not able to reflect it; opposite to white” у своїй основному значенні позначає відсутність світла як такого, тобто абсолютну темряву, повне поглинання світлових хвиль. У такому вживанні лексема *black* найчастіше трапляється в художній літературі в описах природних явищ (ночі, глибокої води, грозових хмар, ураганів), неосвітленого приміщення: “*a limpid black night*” [8, с. 88], “*the black see thing well of darkness*” [8, 156]. У термінології ділового спілкування англійської мови цей колоратив трактується традиційно.

Проте колоронім *black* може мати і позитивну семантику. Наприклад, у фраземі *to be in the black* – «мати гроші на банківському рахунку, займатися бізнесом успішно». У словнику

Longman Idioms Dictionary, ця фразеологічна одиниця означає, що, коли якась особа має гроші у банку, це вказує цифрами, надрукованими чорним кольором У даній тематичній групі слів колоронім black набуває позитивного значення – прибутковості: blackink – «дохід», in the black – «з позитивним сальдо, з прибутком». [5, с. 26].

Інші деривати з компонентом black містять традиційну негативну семантику. Наприклад, "black beast" – «людина, яку ненавидять», "black ox has trodon his foot" – «його спіткало нещастя», "to look at the blackside of things" – «дивитися песимістично» та ін. Також, у дериваті "a black swan" – «чорний лебідь – рідкісне явище», тому вислів має значення аномалії, можемо спостерігати звуження семантики.

Існує група лексичних одиниць із значенням «потрапляти в немілість». Так, названий колір у складі деяких композитів експлікує лише негативну семантику, наприклад: «black conscience» – «чорна, нечиста совість», «black market» – «чорний, спекулятивний ринок», «as black as pitch» – «зовсім темно, нічого не видно»; «as black as a thunder cloud» – «розсерджений».

Отже, категорія кольору в українській та англійській мовах є універсальною, саме через неї пізнаються та описуються явища

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Губарева Г. Семантика та стилістичні функції назв зеленої гами кольорів у поетичному словнику Ліни Костенко //Вісник Харківського університету. Серія Філологія: Праці молодих учених філологічного факультету. – Харків, 2000. – №473. – С. 24–28.
2. Иванов В. В. Лингвистика третьего тысячелетия. Вопросы к будущему. – М.: Языки славянской культуры, 2004.
3. Седова О. Религия Древнего Египта сквозь призму цвета / О.Седова // Вопросы истории. – 2010.- №3. – С.131 -139.
4. Словник символів культури України / [за заг. ред. В. П. Коцура, О.І. Потапенка, М. К. Дмитренко, В.В. Куйбіди]. - К. Міленіум, 2005. - 352 с.
5. Longman Idioms Dictionary. – Harlow: Addison Wesley Long Limited, 1998. – 398 p.
6. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Lexicon Publications, Inc, 1993. – 1216 p.
7. Webster's Revised Unabridged Dictionary, © 1996, 1998 MICRA, Inc.
8. English in color: 61 Colorful Idioms in English with Practica lexercises / D. Curry. – Washington, 1993 – P. 66.
9. Wilde O. The Picture of Dorian Gray / O. Wilde – Kiev: Dnipro Publishers, 1978. – 231 p.

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Нефьодов Даниїл Андрійович,

аспірант кафедри штучного інтелекту

Науковий керівник: Штанько Валентина Ігорівна,

доктор філософських наук, професор

Харківський національний університет радіоелектроніки

ГЕНЕРАТИВНИЙ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОДИН ІЗ РІЗНОВИДІВ ФІЛОСОФСЬКОГО ЗОМБІ У ДУАЛІСТИЧНІЙ ТЕОРІЇ ПІЗНАННЯ ДЕВІДА ЧАЛМЕРСА

В останні кілька років сфера застосування штучного інтелекту пережила значний прорив, пов'язаний з розповсюдженням систем генеративного штучного інтелекту. Ці системи стали об'єктом великого інтересу та визнання завдяки своїм можливостям. Генеративний штучний інтелект відноситься до класу систем штучного інтелекту, призначених для створення вмісту або даних, таких як текст, зображення, відео, музика, комп'ютерний код чи навіть складні комбінації цих медіа, що нагадують контент, створений людиною. Ці системи використовують техніки машинного навчання, зокрема глибоке навчання, для ідентифікації та імітації патернів, стилів та структур, які знаходяться в вхідних даних, на яких вони навчаються [1].

Розглянемо саму природу систем штучного інтелекту через призму теорії Девіда Чалмерса (англ. – David John Chalmers), австралійського філософа і дослідника проблем розуму, свідомості та питань, які виникають при взаємодії між фізичними та ментальними аспектами існування.

Дуалістична теорія пізнання Девіда Чалмерса розглядає два відокремлені аспекти існування свідомості людини: фізичний та феноменальний [2].

Згідно цієї теорії, фізичний аспект пов'язаний із структурою та функцією мозку та інших фізичних аспектів організму, тож з урахуванням сучасних технологій штучного інтелекту даний аспект важко екстраполювати на системи штучного інтелекту, адже вони не біологічні, а математичні.

Проте, іншим аспектом існування свідомості є феноменальний аспект, що стосується особистого відчуття, внутрішнього досвіду конкретної свідомості. Вивчаючи даний аспект, Чалмерс розглядав третьоособовий підхід визначення свідомості (англ. – The third-person approach), який базується на даних зовнішніх спостережень, таких як поведінка та дані про структуру та функції свідомості, а також моделювання когнітивних процесів.

Як одне з похідних даного дослідження Чалмерс вивів термін “філософського зомбі” [2]. Згідно з Чалмерсом, філософський зомбі – це сутність, що нагадує людину, у якій відсутній свідомий досвід [3, с. 95-99]. Тобто такий “зомбі” може функціонально і логічно бути ідентичний людині, проте з відсутньою реальною свідомості. Під відсутністю реальної свідомості Чалмерс розуміє відсутність особистісної ментальної реакції на пережитий досвід, що формує свідомість [2].

Розглядання концепції "філософського зомбі" в контексті генеративного штучного інтелекту має потенціал висвітлити важливі питання про природу людської свідомості та можливості її відтворення в межах штучного інтелекту та які її аспекти можуть бути відтворені в технологічному середовищі, а також які етичні та соціокультурні виклики це може викликати у сучасному суспільстві. Отже, розглянемо декілька прикладів того, як саме системи генеративного штучного інтелекту виступають у ролі "філософських зомбі".

Яскравим прикладом того, як генеративний штучний інтелект може виступати у ролі філософського зомбі є його використання у якості автору статей у відомих журналах. Так видання "Sports Illustrated" протягом 2023-го року випускало на багато тисячну аудиторію статті з правил здорового харчування, що були згенеровані штучним інтелектом, та навіть особистості авторів цих авторів були отримані шляхом використання зображень створених штучним інтелектом [4].

Іншим прикладом може слугувати дослідження "AI Hyperrealism: Why AI Faces Are Perceived as More Real Than Human Ones" опубліковане у науковому журналі "Psychological Science", у якому респондентів просили порівняти зображення людей згенеровані штучним інтелектом та реальні зображення людей [5]. Так, 66% респондентів класифікували зображення людей згенеровані штучним інтелектом як зображення реальних людей. Причиною такої великої кількості неправильно прийнятих рішень є той факт, що штучний інтелект генерує фотореалістичні зображення людей, які є більш усередненими, не мають явних вад через що справляють враження фото людини, що ускладнює процес відрізнення згенерованого зображення людини від справжнього.

Виходячи з прикладів вище можна довести, що концепція "філософських зомбі" Девіда Чалмерса може бути важливою при розгляді штучного інтелекту, який може функціонально ідентично наслідувати людські здібності, але не мати реальної свідомості. Приклади використання генеративного штучного інтелекту, зокрема в створенні статей та зображень, свідчать про його творчий потенціал, але не гарантують присутності реальної свідомості у таких системах.

Загалом, генеративний штучний інтелект породжує важливі філософські та етичні дискусії, спрямовані на розуміння природи свідомості, ефективного використання технологій та їхнього впливу на сучасне суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Farrelly T., Baker N. Generative Artificial Intelligence: Implications and Considerations for Higher Education Practice. 2023. URL: <https://www.mdpi.com/2227-7102/13/11/1109> (Last accessed: 27.12.2023)
2. Chalmers D. Consciousness and Cognition. 1994. URL: <https://consc.net/papers/c-and-c.html> (Last accessed: 27.12.2023);
3. Chalmers D. The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory. 1996. URL: https://personal.lse.ac.uk/ROBERT49/teaching/ph103/pdf/Chalmers_The_Conscious_Mind.pdf (Last accessed: 27.12.2023);
4. Sato M. Sports Illustrated reportedly published articles from fake AI authors. 2023. URL: <https://www.theverge.com/2023/11/27/23978389/sports-illustrated-ai-fake-authors-advon-commerce-gannett-usa-today> (Last accessed: 27.12.2023);
5. Miller E., Steward E., Witkower Z. AI Hyperrealism: Why AI Faces Are Perceived as More Real Than Human Ones. 2023. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/09567976231207095> (Last accessed: 27.12.2023);

Штанько В.І.,
завідувач кафедри філософії, д.ф.н., професор
Іванічев В.О.,
аспірант кафедри програмної інженерії

Харківський національний університет радіоелектроніки

ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРЕДОВИХ НЕЙРОМЕРЕЖ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

З розвитком штучного інтелекту (ШІ) та розширенням сфери застосування нейромереж виникають серйозні етичні питання. Передові нейромережі здатні до складних обчислень і самонавчання. Вони стали неодмінною частиною нашого цифрового життя. Однак разом з їх потенційними перевагами виникають ризики, пов'язані з етикою використання таких технологій.

Однією з ключових проблем є відповідальність за прийняті рішення. Нейромережі здатні приймати автономні рішення, що породжує питання про те, хто несе відповідальність за їх дії. Необхідно розробити етичні рамки, які будуть забезпечувати прозорість та контроль таких рішень.

Проблема упередженості та дискримінації стає ще більш актуальною в контексті використання нейромереж. Ці моделі можуть відтворювати упередженість, присутню в початкових даних, що посилює дискримінацію в різних сферах, включаючи освіту, охорону здоров'я та юридичну систему. Розробка методів виявлення та усунення упередженості стає критично важливою для забезпечення справедливості та рівності при використанні нейромереж.

Важливим аспектом є також прозорість та інтерпретованість алгоритмів. Складні нейромережі можуть приймати рішення на основі мільйонів параметрів, що ускладнює розуміння принципів їх роботи. Зрозумілість алгоритмів стає ключовим аспектом для забезпечення довіри до систем ШІ та можливості контролю прийняття рішень.

Етика в сфері конфіденційності та захисту даних є неодмінною частиною дискусії про використання нейромереж. Складні моделі можуть мати доступ до великого обсягу чутливої інформації, що породжує питання про безпеку даних та захист приватності користувачів. Необхідно посилити нормативні механізми для забезпечення безпеки даних та збереження особистої інформації.

Нарешті, соціальні наслідки та економічна справедливість також потребують уваги при використанні передових нейромереж. Впровадження нових технологій може змінити ринок праці, вплинути на рівність можливостей та розподіл економічних ресурсів. Розробка механізмів, спрямованих на соціальну справедливість та інклюзивність, є важливим кроком у використанні ШІ для загального блага.

Дискусії про нейромережі продовжуються безперервно. Неперервно виходять нові програми та додатки, що базуються на штучному інтелекті (ШІ). Для маркетологів важко

відстежувати тенденції в цій галузі, а ще складніше обрати з великої кількості додатків ті, які дійсно варто використовувати.

Звичайно, нейронні мережі не є універсальним рішенням. Вони не можуть функціонувати без участі людей. І ключове значення тут мають етичні аспекти. Нейронні мережі практично не здатні створювати контент, який можна було б безпечно використовувати в різних галузях. Взаємодія між людиною і технологією завжди повинна бути співпрацею: штучний інтелект лише пропонує можливі реалізації ідей, які запропонувала людина, а оцінка отриманого результату та прийняття рішення залишається за природнім інтелектом.

На завершення, етичні проблеми, пов'язані з використанням передових нейромереж, представляють серйозні виклики для нашого суспільства. Розробка та прийняття етичних стандартів, що забезпечують прозорість, справедливість та безпеку при використанні штучного інтелекту, є необхідною для забезпечення стійкого та відповідального розвитку технологій, здатних принести користь всьому людству.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ehlers Barreto "Ethical Considerations in Neural Network Development: Balancing Innovation and Responsibility." Journal of Computer Science & Systems Biology Volume 16:4, 2023
2. Honarvar, Ali & Ghasem-Aghaee, Nasser. An artificial neural network approach for creating an ethical artificial agent. Proceedings of IEEE International Symposium on Computational Intelligence in Robotics and Automation, CIRA. 290 - 295. 10.1109/CIRA.2009.5423190.
3. Аббадія Д. Вивчення ролі штучного інтелекту в академічних дослідженнях. Mind the Graph. URL: <https://mindthegraph.com/blog/uk/ai-in-academic-research/>

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Федун Інна Василівна,
здобувачка вищої освіти.

Науковий керівник: Чернобай Ольга Борисівна,
кандидат фізико-математичних наук, доцент

Державний податковий університет
м. Ірпінь

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ ПРИ ВИВЧЕННІ МАТЕМАТИКИ В 10-11 КЛАСАХ

Актуальність вивчення міжпредметних зв'язків у математиці в 10-11 класах надзвичайно висока, оскільки вона відповідає сучасним вимогам до освітнього процесу та розвитку компетентності учнів. Математика є однією з найважливіших наук, яка має широкі міжпредметні зв'язки. Вона використовується в багатьох інших науках, таких як фізика, хімія, економіка, інформатика, інженерія тощо.

Міжпредметні зв'язки при вивченні математики в 10-11 класах сприяють глибшому розумінню математичних понять і теорій, а також допомагають у формуванні умінь і навичок, необхідних для успішного навчання в вищих навчальних закладах та подальшій професійній діяльності.

Дослідженням проблематики міжпредметних зв'язків при вивченні математики в 10-11 класах висвітлювали у своїх працях наступні науковці: Лосєва Н.М., Пастирська І.Я., Пузирьов В.С., Савченко О.Я., Сак В. В., Хом'юк І. В. та інші.

Мета дослідження полягає в аналізі міжпредметних зв'язків при вивченні математики в 10-11 класах та розробці рекомендацій щодо їх реалізації.

Міжпредметні зв'язки при вивченні математики - це взаємодія математичних концепцій та принципів з іншими науками та предметами, що включає в себе інтеграцію математичних знань у різні галузі та застосування їх у різних контекстах. Міжпредметність допомагає зрозуміти, як математика взаємодіє з іншими науками і як вона може бути застосована в реальних ситуаціях. Такий підхід сприяє глибшому розумінню математичних концепцій та розвитку учнівських універсальних навичок [1].

Роль міжпредметних зв'язків при вивченні математики в 10-11 класах визначається як ключовий елемент сучасного підходу до освіти, дані зв'язки сприяють глибокому розумінню математичних концепцій і їхнього практичного застосування у різних предметних областях. Вони допомагають учням сприймати математику як інтегральну складову суспільних і природничих наук, виробляючи у них універсальні навички, такі як аналітичне мислення, критичний погляд та спроможність застосовувати отримані знання в реальних життєвих ситуаціях. Міжпредметні зв'язки створюють контекст, в

якому математика стає не лише абстрактним набором правил, але і інструментом для розв'язання складних завдань і вирішення реальних проблем [1].

Міжпредметні зв'язки при вивченні математики в 10-11 класах реалізуються на різних рівнях:

- на рівні змісту - міжпредметні зв'язки виявляються в тому, що математичні поняття, теорії та методи використовуються в інших навчальних дисциплінах, наприклад, в фізиці використовуються математичні методи для опису руху тіл, в хімії - для розрахунку хімічних реакцій, в економіки - для аналізу економічних показників [2];
- на рівні методів - міжпредметні зв'язки виявляються в тому, що математичні методи використовуються для вирішення завдань, що виникають в інших навчальних дисциплінах, наприклад, в географії використовуються математичні методи для розрахунку площі, довжини і об'єму, в історії - для аналізу історичних даних;
- на рівні цілей - міжпредметні зв'язки виявляються в тому, що математичні знання, вміння та навички використовуються для досягнення цілей інших навчальних дисциплін, наприклад, в біології математичні знання використовуються для кількісного аналізу біологічних процесів, в літературі - для аналізу художніх творів [2].

Міжпредметні зв'язки при вивченні математики в 10-11 класах мають ряд переваг:

- сприяють глибшому розумінню математичних знань і умінь, оскільки учні краще розуміють математичні поняття, теорії та методи, коли бачать їх застосування в інших науках [3, с. 1565];
- формують у учнів системні знання - міжпредметні зв'язки допомагають учням побачити зв'язок між різними областями знань, що сприяє формуванню у них системних знань;
- розвивають у учнів логічне мислення - міжпредметні зв'язки вимагають від учнів уміння застосовувати математичні знання та вміння в різних ситуаціях, що сприяє розвитку їх логічного мислення;
- підвищують інтерес учнів до вивчення математики, оскільки учні, які бачать практичне застосування математики, більш зацікавлені в її вивченні [3, с. 156].

Перспективи розвитку міжпредметних зв'язків при вивченні математики в 10-11 класах є важливим аспектом модернізації освітнього процесу, зростаюча необхідність у комплексному розвитку учнів вимагає подальшого розширення та поглиблення взаємозв'язків між різними предметами, а саме:

- вдосконалення програм з математики, що передбачає інтеграцію інших наукових дисциплін, що дозволить учням бачити математику не лише як ізольований предмет, але й як інструмент розв'язання завдань у різних галузях знань, наприклад, зв'язки з фізикою, економікою, інформатикою дозволять учням бачити математичні концепції в контексті реальних життєвих ситуацій;
- використання інноваційних технологій у навчанні математики, що сприяє збагаченню уроків через використання віртуальної реальності, інтерактивних програм та відкритих онлайн-ресурсів;
- розвиток міжпредметних зв'язків під час вивчення математики в 10-11 класах сприятиме комплексному розвитку учнів та підготовці їх до викликів сучасного світу.

Отже, міжпредметні зв'язки при вивченні математики в 10-11 класах відіграють важливу роль у сучасній освіті, сприяючи глибшому розумінню предмету та його

практичному застосуванню. Міжпредметні зв'язки відкривають перед учнями можливість використання математичних знань у різних контекстах, розвиваючи критичне мислення та аналітичні навички. Передовий підхід до міжпредметних зв'язків також включає в себе використання інноваційної методики та технологій, що зробить навчання математики більш цікавим та ефективним для учнів, підготовляючи їх до викликів сучасного світу. Такий інтегрований підхід сприяє розвитку учнівської творчості та формує комплексне бачення світу через призму математичних знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пастирська І.Я. Міжпредметні зв'язки як пропедевтичний етап розвитку інтеграції змісту освіти. Інноваційна педагогіка. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/12/part_2/5.pdf (дата звернення: 23.12.2023).
2. Погодіна Ю. Ефективні підходи до викладання математики в старших класах: стратегії та методи. Перспективи та інновації науки, 2023. №12 (30). URL. <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/download/5934/5967> (дата звернення: 23.12.2023).
3. Сак В. В. Взаємозв'язок математики та інших предметів. Інновації, досягнення, актуальні проблеми і перспективи розвитку сучасної науки та освіти, 2022. С.155-158.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Антоненко В.С.,

студентка 4-го курсу юридичного факультету.

Науковий керівник – Керноз Н.Є.,

ст. викладач кафедри публічного та приватного права.

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ПРОБЛЕМНІСТЬ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕГЛЯДУ У ЗВ'ЯЗКУ З НОВОВИЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Нововиявлені обставини як категорія процесуального права відома здавна. Водночас, виходячи з еволюції процесуальних норм, законодавець оновлює їх врегулювання, тому важливо постійно їх аналізувати з різних кутів. Нечіткість судової практики створює ряд проблем щодо перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами. Головною метою даного дослідження є аналіз проблем судового розгляду справи у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Порядок перегляду судових рішень у цивільних справах у зв'язку з нововиявленими обставинами регулюється главою 3 розділу V Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України[1]. Як правило, суди, що ухвалювали остаточне рішення по справі, вносять відповідні зміни до своїх рішень за нововиявленими обставинами. Однак є випадки недотримання судами правових норм, зокрема безпідставного перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами з метою усунення недоліків у судочинстві та виправлення судових помилок. Принциповим питанням, яке зумовлює необхідність дослідження проблематики перегляду справ за нововиявленими обставинами, є аналіз судової практики на з'ясування питання: за яких обставин їх можна кваліфікувати як «нововиявлені»?

Найбільше проблемних моментів виникає під час розгляду заяв про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами саме з підстави: «істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи» (п. 1 ч. 2 ст. 423 ЦПК) [1].

Велика Палата Верховного Суду у Постанові від 22 березня 2023 року по справі №154/3029/14-ц висловила наступну позицію: «...новий розгляд та переоцінка всіх аргументів сторін не є частиною процесу зміни остаточного рішення суду за нововиявленими обставинами; ...з огляду на нещодавно виявлені факти суд має переглянути винесене раніше рішення; причиною такого перегляду є не недоліки в аналізі справи судом, а те, що суд не зміг врахувати суттєву обставину, що могла мати суттєвий вплив на рішення на момент його ухвалення, оскільки сторони не знали про цю обставину та не могли її перевірити в суді; ... процесуальні недоліки у провадженні (неналежне повідомлення учасників провадження, що перешкоджає їх участі в судовому засіданні; неналежне дослідження обставин справи; неналежне сприяння у всебічному та

повному дослідженні обставин справи тощо) не можуть вважатися нововиявленими обставинами. Такі обставини можуть бути підставою для оскарження рішення суду в апеляційному порядку. Не є підставами для перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами неподання стороною, яка бере участь у справі, доказу, про який їй було відомо та який підтверджує відповідні обставини, а також відмова суду у прийнятті доказів»[2]. Тобто, метою перегляду справи у зв'язку з нововиявленими обставинами є перегляд уже розглянутої справи з урахуванням обставин, про існування яких стало відомо після ухвалення судового рішення, а не усунення судових помилок.

Верховним Судом України в Постанові від 21.02.2018 р. у справі № 454/3003/14-ц встановлено, що не є підставою для перегляду справи за нововиявленими обставинами: «... небажання суду прийняти докази та нездатність сторони чи іншого учасника справи подати відомості, які їй відомі та підтверджують істотні обставини» [3].

Іноді суди в своїх рішеннях вважають нові обставини, що склалися після ухвалення судового рішення як нововиявлені. Варто погодитися з висновками Т. В. Торжинської: «...судам необхідно пам'ятати, що нововиявленими можуть бути визнані лише обставини, які існували в об'єктивній дійсності на момент ухвалення рішення. Подальший сценарій такий, що суд не може його врахувати при розгляді питання, тому це є підставою для повторного звернення до суду» [4, с. 369].

Розглядаючи заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, заявник часто посилається на процесуальні порушення, допущені під час розгляду цивільної справи, і розцінює ці обставини як нововиявлені [5, с. 56].

Принагідно звернути увагу на дослідження В.В. Лаврова, у якому автор звертає увагу на перелік суб'єктів, які можуть подати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами як обмежений в ЦПК України. Відповідно до його висновків: такими суб'єктами є лише сторони та треті особи, залучені до судового процесу [6, с. 29].

Позиція виснувана у Постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 06 вересня 2018 року у справі № 215/6648/15-ц наступна: « особи, які не брати участь у розгляді справи в суді першої інстанції, але їхні права та обов'язки вирішувався судом, не є сторонами у справі та не можуть подати заяву про перегляд рішення суду першої інстанції за нововиявленими обставинами; ці особи вступили у справу до суду апеляційної чи касаційної інстанції шляхом подання відповідно апеляційної чи касаційної скарги...» [7].

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у Постанові від 08.04.2020 у справі № 2018/2-3638/11 робить висновок: «... заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами можуть подавати лише сторони та інші особи, які беруть участь у справі в суді першої інстанції; не входять до цього переліку і не мають права подавати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами особи, які не брали участі у справі в суді першої інстанції, але суд вирішив питання про їх обов'язки та права, незважаючи на те, що після вступу у справу в суді апеляційної або касаційної інстанції вони мають процесуальні права та обов'язки учасника справи (ч. 3 ст. 352 ЦПК України)» [8].

Відповідно до положень п.2 ч.2 ст. 423 ЦПК, однією з підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є «... факт надання завідомо неправильного висновку експерта» [1] при умові, що він встановлений вироком або певною ухвалою, що

набрало законної сили, але виникає суперечність між положеннями п. 2 ч. 2 ст. 423 та ч. 1 ст. 225 ЦПК України, згідно з якою, головуючий роз'яснює правовий статус експерта й попереджаючи його «... під розписку про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку» [1], що респондує положенням ст. 384 Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності експерта за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу [9]. Вважаємо за необхідність замінити в п.2 ч.2 ст. 423 ЦПК в словосполученні «завідомо неправильний висновок» слово «неправильний» на «неправдивий». Чим буде усунено прогалини чинного національного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року. Дата оновлення 16.12.2023. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 22.12.2023)
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.03.2023 року у справі №154/3029/14-ц. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=109871720&red=10000373ef86ac73cb87493c47f49cf97d0a0d&d=5> (дата звернення: 22.12.2023)
3. Постанова Верховного Суду від 21.02.2018 р. у справі № 454/3003/14-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72378039> (дата звернення: 22.12.2023)
4. Торжинська Т. В. Загальні характеристики підстав перегляду рішень за нововиявленими або виключними обставинами. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) с. 368–337. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/26725/Торжинська%20Т.%20В.%20Загальні%20характеристики%20підстав%20перегляду%20рішень%20за%20нововиявленими...pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 22.12.2023)
5. Руденко О. А. Суб'єкти права на подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві. *Галицькі студії*. 2023. №2. С. 53–57. URL: <https://journals.gi.ternopil.ua/index.php/law/article/view/21/19> (дата звернення: 22.12.2023)
6. Лавров В. Проблемні аспекти перегляду судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами у цивільному судочинстві. Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень: матеріали II Міжнародної наукової конференції (м. Рівне, 9 вересня 2022), с. 29–30. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/265/268> (дата звернення: 22.12.2023)
7. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 06.09.2018 року у справі № 215/6648/15-ц. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88834134> (дата звернення: 22.12.2023)
8. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 08.04.2020 у справі № 2018/2-3638/11. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88834134> (дата звернення: 22.12.2023)
9. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року. Дата оновлення 01.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.12.2023)

Беспалова А.Р.,
студентка 4 курсу НУ «Чернігівська політехніка»

ПІДСУДНІСТЬ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Актуальність теми. На нинішньому етапі розвитку господарського судочинства в Україні все більшого значення набувають питання дотримання правил підсудності при поданні позовної заяви, а також при безпосередньому розгляді судових справ. Зумовлюється це тим, що порушення правил визначення підсудності господарської справи є підставою для скасування рішення місцевого господарського суду. Дослідження підсудності є актуальним, у контексті врегулювання сучасної економічної та правової ситуації в Україні.

Через недосконалість законодавства склалася різна судова практика застосування правил визначення підсудності справ господарськими судами. Не дивлячись на воєнний стан, держава працює над економічними та правовими реформами, і питання підвищення ефективності господарського процесу набуває не аби якого значення. Тож дослідження підсудності є важливим для розуміння та усунення прогалин, а також термінологічної незлагодженості у законодавстві.

Метою даного дослідження є визначення та аналіз підсудності у господарському процесі. Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні **завдання**: проаналізувати чинне законодавство України та дослідити поняття підсудності справ у господарському судочинстві; визначити та дослідити підсудність.

Стаття 125 Конституції України закладає фундаментальні принципи структури судової системи в Україні, визначаючи її організацію за двома ключовими принципами: територіальністю та спеціалізацією. Вказані принципи мають вирішальне значення для ефективності та справедливості судового процесу [1]. Відповідно до частини 1 статті 17 Закону України "Про судоустрій і статус суддів", ці засади також є фундаментальними для судової системи України, вони визначаються законодавством. Це означає, що структура та функціонування судів ґрунтуються на обов'язковому дотриманні вказаних принципів.

Інститут підсудності виконує функцію розподілу справ між судами однієї спеціалізації у залежності від закріплених в чинному законодавстві правил. Цей інститут властивий усім галузям процесуального права. Отож саме його норми мають бути вкрай чіткими та зрозумілими, а термінологія – єдиною у всьому процесуальному законодавстві (як у господарському так і в адміністративному, цивільному та кримінальному).

Господарський процесуальний кодекс передбачає загальну, особливу, альтернативну та виключну підсудність. Загальна підсудність передбачає пред'явлення позову за місцезнаходженням чи місцем проживання відповідача. Особлива підсудність справ передбачена у тих випадках, у яких однією із сторін є суд або суддя. Альтернативна підсудність передбачає право позивача обирати суд у межах судових установ, що передбачені законодавством. Виключна підсудність означає, що лише певний господарський суд має право розглядати цю категорію справ. Інші суди, навіть якщо вони знаходяться в тій же територіальній юрисдикції, не можуть розглядати ці справи. Це

сприяє спеціалізації та підвищує ефективність розгляду господарських справ, оскільки відповідний господарський суд має відповідний досвід та експертизу у цих питаннях.

Поняття видів підсудності господарських справ взагалі несе теоретичний характер. Це пов'язано із тим, що юрист-практик при складанні позовної заяви та визначенні підсудності конкретної справи впершу чергу звертає увагу на норми Господарського процесуального кодексу України, з метою обґрунтування обрання певного суду, а не для визначення того чи іншого виду підсудності, одне із правил якого буде застосовуватися до господарської справи. Проте розробка теоретичних засад видів підсудності господарських справ допомагає судовим органам зменшити кількість помилок при визначенні підсудності, а також дозволяє удосконалити та систематизувати нормативно-правову базу, адже в будь-якому випадку види підсудності виокремлюються законодавцем у чинному ГПК України [3].

На жаль, Господарський процесуальний кодекс України не містить чіткого визначення поняття «підсудність» [2]. Дане поняття досліджувалось багатьма науковцями. Так Д.Д. Луспенник вважає, що під підсудністю в процесуальному праві слід розуміти інститут, який регулює віднесення справ, що підлягають вирішенню судами, до відання конкретного суду судової системи України для розгляду у першій інстанції [5, с. 56]. С.С. Алексєєв під підсудністю розуміє сукупність ознак справи, у відповідності із яким процесуальний закон визначає суд, повноважний вирішувати справу в якості суду першої інстанції.

Враховуючи все вищезазначене, можна стверджувати, що підсудність господарських справ являє собою інститут господарського процесуального права України, який в свою чергу забезпечує реалізацію гарантованого законодавством права осіб на звернення до суду. Підсудність встановлює правила визначення господарського суду, який буде вирішувати по суті конкретну справу, з урахуванням предмету та суб'єктного складу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 черв. 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. (дата звернення 07.11.2023)
2. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 № 1798–ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. Ст. 56. (дата звернення 20.11.2023)
3. Петренко Н. О. Види підсудності. Сучасне міжнародне та вітчизняне право як регулятор суспільних відносин : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 7– 8 жовтня 2010 р.). У 3–х частинах. Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2010. Ч. 2. С. 109–111.
4. Канарик Ю. С. Поліщук О. Ю. Особливості визначення підсудності господарських спорів. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 4. С. 127–129.
5. Луспенник, Д.Д. Застосування новел ЦК і ЦПК України в судовій практиці / Д.Д. Луспенник. – Х.: Харків юрид., 2005. – 432 с.

Глевич Марина Володимирівна,

студентка II курсу

СО «Магістр» ОП «Право»

Донецького національного університету імені Василя Стуса

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Європейський суд з прав людини є однією із інституцій Ради Європи. Це міжнародна судова установа, яку було засновано 21 січня 1959 року на підставі ст. 19 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). Одним із основних завдань суду є здійснення контролю за дотриманням прав і свобод людини і громадянина, які закріплені у Конвенції.

Власне сама Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є міжнародною угодою, метою укладення якої є забезпечення членами Ради Європи окремих прав людини та основних свобод кожному, хто перебуває під їх юрисдикцією. Вона була прийнята 4 листопада 1950 року, набула чинності 3 вересня 1953 року. В Україні, на законодавчому рівні, Конвенцію було ратифіковано на підставі Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7, та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року.

Ратифікувавши Конвенцію та протоколи до неї, Україна взяла на себе обов'язок гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, визначені Конвенцією. У пункті 1 частини першої Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7, та 11 до Конвенції» зазначено, що: «Україна повністю визнає на своїй території [...] щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції». Варто також згадати Конституцію України, а саме ст. 9, відповідно до якої Конвенція та Протоколи до неї є частиною національного законодавства України як чинний міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

З метою регуляції відносин, які виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення ЄСПЛ Україною 23 лютого 2006 року було прийнято Закон «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». В даному Законі визначено систему інструментів та механізмів, спрямованих на виконання рішень ЄСПЛ. Відповідно до ст. 2 – рішення ЄСПЛ є обов'язковими для виконання Україною. В ст. 17 міститься норма, згідно з якою суди мають застосовувати під час розгляду справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права.

При цьому, на практиці досі мають місце різні підходи до розуміння правового статусу рішень ЄСПЛ та їх застосування. Перший підхід пов'язаний із тим, що оскільки відповідно до ч. 1 ст. 46 Конвенції високі Договірні Сторони зобов'язались виконувати

остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами, прецедентний характер мають виключно рішення, в яких Україна була стороною процесу. Другий підхід передбачає, що усі рішення ЄСПЛ є джерелом права.

Так, в ст. 18 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» визначено порядок посилення на Конвенцію та практику Суду. Зокрема, під практикою Суду закон розуміє усю без винятку практику ЄСПЛ, а не лише рішення щодо України. Також, Закон не містить положень, які б забороняли застосовувати рішення чи ухвали ЄСПЛ, постановлені щодо інших країн.

В адміністративному судочинстві України також застосовується практика Європейського суду з прав людини. Зокрема, в ч. 2 ст. 6 КАСУ вказано, що суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини. Також, відповідно до ч. 1 ст. 7 КАСУ суд вирішує справи відповідно до Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Варто також згадати про ч. 1 ст. 2 КАС України, в якій розкривається зміст завдання адміністративного судочинства, а саме - справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Проаналізувавши ці положення, стає зрозуміло, що більшість з них відповідає практиці ЄСПЛ. Однак, в процесі застосування стандартів і принципів ЄСПЛ під час здійснення судочинства виникають певні проблеми.

Однією з найбільш поширених є проблема з офіційними текстами рішень та їх перекладами. Відповідно до ст. 18 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди мають використовувати офіційний переклад рішень ЄСПЛ, який надрукований в офіційному виданні, або за відсутності перекладу – документ на мові оригіналу. З рішеннями у справах, в яких Україна є стороною, зазвичай не виникає проблем, адже їх офіційні переклади друкуються в Офіційному віснику України та публікуються на офіційному веб-сайті Міністерства юстиції України. В той час як з перекладами інших рішень є складнощі. Заборони на їх використання при здійсненні судочинства немає, але і офіційного перекладу здебільшого не надається. Тому, судді часто звертаються до нотаріусів чи спеціальних фірм, які здійснюють переклад. Та навіть за наявності нотаріального підтвердження суддя не завжди може підтвердити відповідність перекладу оригінальному документу. Тому, часто складається така ситуація, що суддя, який не володіє англійською мовою на достатньому рівні, аби самостійно проаналізувати певне рішення ЄСПЛ, просто не звертається до цієї практики під час здійснення судочинства. Це є логічним, адже суддя самостійно нестиме відповідальність у випадку невірної тлумачення. Але все ж, відсутність офіційного перекладу всіх необхідних справ значно звужує їх використання, що може негативно позначитись на виконанні завдань адміністративного судочинства.

Одним із варіантів вирішення цього питання може стати створення організації, яка б займалась офіційним перекладом рішень ЄСПЛ, які б потім публікувались на офіційному веб-сайті Міністерства юстиції України або у новоствореному спеціальному реєстрі таких перекладів.

Як висновок, можна сказати наступне – Україна зараз знаходиться на етапі активної євроінтеграції. Одним із кроків такої інтеграції є ефективне впровадження європейських стандартів захисту прав людини і основоположних свобод в процес здійснення адміністративного судочинства. Для підвищення ефективності такого впровадження варто вирішити проблему недоступності рішень ЄСПЛ та відсутності чіткого розуміння правового змісту рішень ЄСПЛ, яке призводить до некоректного використання практики ЄСПЛ в адміністративному судовому процесі. Як наслідок, вдосконалення системи адміністративного судочинства з урахуванням відповідних європейських стандартів буде сприяти зменшенню кількості скарг та звернень громадян України до Європейського суду з прав людини та зростання рівня довіри суспільства до судової гілки влади.

Олександр ДЯКОВСЬКИЙ,

к.ю.н., старший викладач,

Єлизавета ПОРОХОВАТА,

студентка 4 курсу

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Господарське судочинство під впливом суспільних потреб, необхідності удосконалення судового процесу та вирішення господарських спорів зазнає відповідних змін. Одним із фактором змін було здійснено запровадження участі в судовому процесі за допомогою відеоконференції. Починаючи з 2020 року дану участь можна було здійснити за допомогою суду, пізніше із застосуванням власних технічних засобів та програмного забезпечення із місця перебування сторони офісу, робочого місця тощо. Дана законодавча можливість почала застосовуватися ще в момент її впровадження на законодавчому рівні, під впливом науковців, практикуючих юристів та практики Верховного Суду вона наповнювалася новими особливостями, що вказує про актуальність даної теми.

Відеоконференція — телекомунікаційна технологія інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового провадження з можливістю обміну аудіо- та відеоінформацією в реальному часі [4].

З метою реалізації права на участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції пропонуємо розглянути основні положення в даній частині закріплені в Господарському процесуальному кодексі України.

Відповідно до ч. 2 ст. 197 Господарського процесуального кодексу України зазначено, що учасник справи подає заяву про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання. Копія заяви в той самий строк надсилається іншим учасникам справи [1].

Отже, з метою прийняття участі за допомогою відеоконференції учасник справи має подати відповідне клопотання у встановлені строки. Тобто має бути дотримано критерії щодо наявності клопотання та дотримання строків подання. Виходячи із запропонованих положень виникає проблемне питання коли сторона бажає подати одне клопотання на всі судові засідання в режимі відеоконференції, а не кожне окреме клопотання на конкретне судові засідання.

Згідно з позицією Верховного Суду в складі колегії суддів Касаційного господарського суду зазначений у постанові від 23 березня 2023 року було зазначено, що процесуальне законодавство не містить приписів, які унеможлилювали б звернення до суду з єдиним (одним) клопотанням (заявою) щодо участі у всіх судових засіданнях по справі в режимі відеоконференції (що й було зроблено ПрАТ «АПК-Інвест») або

передбачали звернення виключно з окремим клопотанням (заявою) щодо кожного судового засідання [2].

Проте на практиці зустрічаються випадки коли виникає необхідність в поданні відповідного клопотання на кожне судове засідання, що свідчить про необхідність врегулювання даного питання на законодавчому рівні.

Поряд з цим залишається невизначним належним чином прийняття участі у відеоконференції за участю свідка, спеціаліста, експерта вразі його необхідності в допиті, оскільки в умовах воєнного стану та ризиків для життя та здоров'я можливе неприбуття даних осіб до суду, що може свідчити про затягування судового розгляду справ, тому врегулювання даної частини зумовило б застосування пришвидшення вирішення спорів у даній частині.

Відповідно до ч. 2 ст. 197 Господарського процесуального кодексу України учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів та електронного підпису згідно з вимогами Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положень, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів) [1].

Виходячи з положень даної норми можливість прийняття участі з використанням власних технічних засобів можлива за допомогою «Електронного суду» в якому необхідно здійснити реєстрацію та перейти до вкладки відеоконференції та після налаштування обладнання перейти до участі в судовому засіданні.

Варто погодитися з думкою Н.О. Петренко, що головним викликом, який стоїть перед судовою системою, є запровадження електронного правосуддя. Один із його елементів – є проведення судових засідань в режимі відеоконференції [3, с. 197].

Крім того, підлягає питання захисту персональних даних учасниками процесу в процесі відеоконференції, оскільки при залученні інших осіб необхідно також отримувати належну згоду на обробку та використання персональних даних.

Таким чином проведення судового засідання та участь у ньому у режимі відеоконференції спрямовано на пришвидшення судового розгляду справ з метою врахування інтересів сторін та забезпечення їх безпеки. Поряд з цим прийняття участі за допомогою відеоконференції має свої процесуальні особливості котрі мають здійснити сторони з метою використання даного права. Вважаємо, що необхідно здійснити зміни в національне законодавство щодо належного залучення до справи свідків, експертів, спеціалістів та інших осіб за допомогою відеоконференції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 20.11.2023).
2. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховний Суд від 23 березня 2023 року у справі № 905/2371/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109773266> (дата звернення: 20.11.2023).
3. Петренко Н. О. Щодо запровадження електронного правосуддя при вирішенні господарських спорів. *Актуальні проблеми держави та права*. 2020. № 5. С. 197-201.
4. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затверджене Рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> (дата звернення: 20.11.2023).

Єрьома Ж.О.,

студентка 4 курсу НУ «Чернігівська політехніка»

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ У ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що з моменту виникнення процесу вирішення спорів між особами, який регулюється державою, надання певного кола прав, якими вони користуються під час цього процесу, може призвести до наміру особи використовувати ці права не згідно з їх призначенням, з метою завдати іншій стороні спору негативних наслідків.

Під час здійснення правосуддя можуть вчинятися учасниками процесу різні незаконні дії, які спрямовані на затягування розгляду справи по суті. Деякі з цих дій перешкоджають судовому захисту порушених прав та законних інтересів інших осіб, які беруть участь у розгляді справи. Ці незаконні дії вимагають додаткових витрат, часу та матеріальних ресурсів на встановлення дійсних обставин справи. Тому одним з важливих аспектів є розробка конкретних пропозицій для створення моделі, яка забезпечить ефективну протидію виникненню нових випадків недобросовісної поведінки учасників процесу та підвищить ефективність господарського процесу.

Мета та завдання дослідження - проаналізувати та дослідити основні аспекти зловживання процесуальними правами у господарському судочинстві.

Виклад основного матеріалу. У чинному законодавстві встановлено основні принципи господарського процесу, відповідно до яких забороняється зловживання процесуальними правами. Згідно зі статтею 43 ГПК України, всі учасники судового процесу, включаючи їх представників, мають використовувати свої процесуальні права добросовісно, і не зловживати ними.

Суди мають повноваження визнавати деякі дії учасників судового процесу як зловживання процесуальними правами залежно від конкретних обставин справи. Це дозволяє судам реагувати на ситуації, де сторони намагаються використовувати свої процесуальні права з метою затягування або перешкодження процесу. Так, до таких дій, спрямованих на затягування процесу, можуть бути віднесені оскарження судових рішень, які не підлягають оскарженню або дія яких вже завершилася. Оскарження таких рішень може призвести до надмірного затягування процесу.

Також зловживання процесуальними правами може включати в себе заявлення завідомо безпідставного відводу або подання клопотання для вирішення питання, яке вже було вирішене судом без наявності нових обставин.

Певні дії, спрямовані на подання декількох однакових позовів або на зміну підсудності справи з метою отримання переваги, також можуть розглядатися як зловживання процесуальними правами [4].

Практика Верховного Суду засвідчує, що найчастіше зловживанням процесуальними правами визнається неодноразове звернення із завідомо безпідставними касаційними скаргами, які не відповідають вимогам ГПК України; завідомо безпідставні відводи суду; подання касаційних скарг на рішення (ухвали), які вичерпали свою дію.

Так, у справі №905/2065/16 [1] двос відповідачів систематично подавали касаційні скарги на рішення апеляційного суду, відзначаючи лише свою незгоду з вироками, при цьому не подаючи жодних аргументів чи обґрунтувань. Крім цього, всі ці скарги не відповідали вимогам ГПК України, наприклад, не було сплачено судовий збір і порушено інші процесуальні норми.

Ураховавши обсяг таких звернень з завідомо безпідставними касаційними скаргами, які мали численні недоліки та були подані на рішення місцевого господарського суду, які не підлягали оскарженню в касаційному суді, а також зважаючи на поведінку скаргників під час звернення до місцевого та апеляційного судів, Касаційний господарський суд Верховного Суду вирішив відхилити вказані касаційні скарги. Вирішальним фактором для такого рішення було визнання, що ці скарги є зловживанням процесуальними правами та мають за мету свідоме та необґрунтоване затягування судового процесу.

Також досить часто зловживанням процесуальними правами визнається ситуація, коли оскаржуються ухвали, які вже втратили свою актуальність. Найбільш типовим прикладом таких ухвал є ті, які стосуються призупинення розгляду справи. Зокрема, якщо справу вже відновили та розпочали розгляд, але особа подає касаційну скаргу на ухвалу про призупинення, то такі дії часто вважаються зловживанням процесуальними правами. Наприклад, Касаційний господарський суд Верховного Суду у своїй ухвалі від 6 грудня 2018 року у справі №922/1054/17 підкреслив, що скаргник подав касаційну скаргу на ухвалу апеляційного суду про призупинення провадження у справі після того, як провадження у справі було вже відновлено. У таких ситуаціях суди часто визнають ці дії зловживанням процесуальними правами.

Суди часто визнають випадки заявлення очевидно безпідставних відводів за зловживання процесуальними правами. Касаційний господарський суд Верховного Суду України вважає відвід "завідомо безпідставним", коли в заяві про відвід відсутні будь-які докази, які б свідчили про необ'єктивність чи упередженість судді стосовно заявника. Тобто, підстави для відводу базуються на власних припущеннях заявника, або коли основою для відводу служить незгода сторони із процесуальними рішеннями судді. Додатковою підставою для визнання відводу зловживанням процесуальними правами є порушення строків для його подання.

Так, у справі №910/2968/18 [2], Касаційний господарський суд Верховного Суду у своїй ухвалі від 18 грудня 2018 року визнав відвід завідомо безпідставним і заявлення такого відводу визнано як зловживання процесуальними правами, оскільки в поданій заяві практично не було обґрунтувань, а суд обґрунтував своє рішення стосовно відводу. У свою чергу, в ухвалі від 29 травня 2018 року у справі №910/14716/17 [3], Касаційний господарський суд Верховного Суду визнав відвід завідомо безпідставним, а таке заявлення – зловживанням процесуальними правами. У заяві не було зазначено обставин, які свідчили б про неупередженість чи об'єктивність судді. Крім того, в судовому засіданні представник скаргника не зміг надати жодних обґрунтувань стосовно сумнівів у неупередженості чи компетентності судді. Таким чином, суди вважають такі відводи зловживанням процесуальними правами, оскільки основа для відводу не підкріплена достатніми аргументами і фактичними обставинами.

Підводячи підсумки можна сказати, що зловживання процесуальними правами є на сьогодні актуальною проблемою господарського судочинства. Прагнучи досягти

бажаного результату чи вдатись до затягування розгляду справи, окремі учасники судового процесу використовують свої права всупереч їх призначенню, що не тільки зачіпає інтереси опонентів, але й посягає на інтереси суспільства в цілому, оскільки це робиться "на зло" державі в особі суду, змушеного таким чином непродуктивно витрачати часові, інтелектуальні, матеріальні ресурси задля подолання перешкод у здійсненні правосуддя. Отже, під зловживанням процесуальним правом в господарському судочинстві розуміється діяння, яке полягає у реалізації суб'єктами господарського процесу наданих їм процесуальним законом прав та повноважень всупереч їх призначенню, з протиправною заінтересованістю, що призводить до завдання шкоди як публічним, так і приватним інтересам шляхом утруднення чи унеможливлення досягнення завдань господарського судочинства.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Ухвала від 11.05.2018 № 905/2065/16 Верховний Суд. Касаційний господарський суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/73901483>
2. Ухвала від 18.12.2018 № 910/2968/18 Верховний Суд. Касаційний господарський суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/78807921>
3. Постанова від 29.05.2018 № 910/14716/17 Верховний Суд. Касаційний господарський суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/74538885>
4. Безнощенко К. Відповідальність за зловживання процесуальними правами за новими кодексами. Закон і бізнес. Київ. 2017. <https://zib.com.ua/ua/130179.html>

Задорожня Радмила Володимирівна,
курсантка 4-го курсу, ННППФПНП
Науковий керівник: **Нагорна Олена Олександрівна,**
старший викладач кафедри цивільного права та процесу.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Одне з найважливіших проголошених у Конституції гарантій прав із сфери господарських відносин - це правовий захист. Частина 1 статті 55 Конституції України стверджує, що суди мають обов'язок захищати права та свободи громадян, включаючи їх у контексті господарських правовідносин [1]. Захист прав суб'єктів господарювання - це система гарантій та заходів, спрямованих на забезпечення та підтримку правових, економічних та соціальних інтересів осіб або організацій, що здійснюють господарську діяльність. Цей захист передбачає відповідність дій законодавству, можливість користування правами та свободами, врегульованість спірних питань через судовий чи інший законний порядок, а також попередження можливих порушень чи дискримінації у господарській сфері.

Основні права суб'єкта господарювання - це відповідні можливості, необхідні для нормального функціонування сфери господарювання і розвитку в конкретних ринкових умовах, що об'єктивно визначаються досягнутим рівнем матеріального виробництва, і закріплені в правових актах. Суб'єкти відносин та інші учасники у сфері господарювання діють в межах установленого правового господарського порядку, відповідно до вимог законодавства [2, с.9].

Згідно з пунктом 6 статті 4 Господарського процесуального кодексу України, ніхто не може бути позбавлений можливості брати участь у розгляді своєї справи щодо захисту встановленою законом порядку. Право на звернення до суду для захисту є невід'ємним особистим привілеєм. Від цього права особа не може відмовитися[3].

Захист прав суб'єктів господарювання є важливою складовою ефективного функціонування економіки. Проблеми захисту прав суб'єктів господарювання можна зосередитися на таких аспектах: 1) легіслятивні прогалини (недоліки у законодавстві, які не визначають чітко права та обов'язки суб'єктів господарювання, що може призвести до правової невизначеності та конфліктів); 2) корупційні ризики (наявність корупції та впливу владних структур на правовий захист суб'єктів господарювання); 3) порушення власницьких прав (непорозуміння або порушення прав власності та контрактних зобов'язань, що може відбитися на стабільності бізнесу та інвестиційному кліматі); 4) неефективний судовий захист (проблеми у судовій системі, які ускладнюють розгляд справ та виконання судових рішень); 5) бюрократичні перешкоди (надмірна бюрократія, недостатня підтримка для суб'єктів господарювання у вирішенні їхніх проблем).

Отже, можемо зробити висновок, що захист прав суб'єктів господарювання є необхідною передумовою стабільного та розвинутого економічного середовища. Проте, на сьогодні існують серйозні проблеми, які створюють загрози для ефективності захисту цих прав. Недоліки у законодавстві, корупційні ризики, порушення власницьких прав, неефективний судовий захист та бюрократичні перешкоди ускладнюють або навіть порушують права суб'єктів господарювання. Вирішення цих проблем вимагає системних заходів, удосконалення законодавства, підвищення прозорості та відкритості владних структур, а також ефективної судової системи для забезпечення стабільності та розвитку економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1) Конституція України інтернет-ресурс URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 23.12.2023).
- 2) Гусаров С.М. Матеріали круглого столу : «Актуальні проблеми правового забезпечення господарської діяльності в Україні». Забезпечення законності господарювання, як завдання адміністративно-юрисдикційної діяльності органів внутрішніх справ. ХНУВС, 2015 рік. С.9-13 .
- 3) Господарський процесуальний кодекс України. Інтернет-ресурс URL : <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 23.12.2023).

Кравченко О.Г.,

студентка 4 курсу, групи ЦГЮ-201

Науковий керівник: **Шпомер А. І.,** к.ю.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Світова інформаційна система постійно та неухильно розвивається, а цифрові технології, відповідно, починають активно використовуватись у повсякденному житті. Електронні засоби інформації не стали виключенням науково-технічного прогресу. Розвиток цифрових технологій створили нові можливості у сфері ведення господарської діяльності.

Актуальність дослідження. В діяльності суб'єктів господарювання використовуються електронні пристрої, які здатні зберігати та розповсюджувати доказову інформацію. Недосконалість законодавства щодо збирання, вилучення, дослідження та оцінки електронних доказів гальмує процес судового розгляду у контексті повного, об'єктивного дослідження їх та неналежним чином слугує захисту законних прав та охоронюваних законом інтересів громадян. Теоретичне дослідження електронних доказів в господарському процесі є актуальним.

Використання електронних доказів у господарському процесі досліджували такі науковці, як: Найченко А. М., Куртакова Г.О., Каламайко А. Ю.

Метою роботи є дослідження правових питань використання електронних доказів у господарському процесі.

Основними завданнями роботи є дослідження поняття «електронні докази», визначення проблем збирання, накопичення електронних доказів та застосування їх у господарському процесі.

Упродовж тривалого періоду юристи-практики задавалися питанням щодо можливості та допустимості використання у формі доказів інформації з сайтів мережі Інтернет або такої інформації, яка міститься на електронних носіях. У 2017 році набули чинності зміни, що були внесені до Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), нововведенням у якому, з поміж іншого, стало запровадження такого нового виду доказів, як електронні.

На практиці виникає ситуація, коли електронні докази не досліджуються судом як прямі в силу технічної невідповідності процесу. У суспільстві склалася загальна недовіра до судів щодо можливості застосування електронних доказів. До законодавчого закріплення електронних доказів, як окремого виду доказів, суди часто визнавали неналежними доказами інформацію в електронному вигляді, аргументуючи тим, що з огляду на свої особливі характеристики, не відповідала вимогам процесуального законодавства і не належала ні до речових, ні до письмових доказів і тому не могла встановлювати обставини, які входили до предмета доказування.

Згідно з ч. 1 ст. 96 ГПК України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), вебсайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет). Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [1].

Розкриття поняття «електронні докази» є досить важливим, оскільки до правового закріплення даного терміну у науковців була велика дискусія щодо їх визначення та думки сучасних науковців у більшості збігаються. Так, на думку А. Найченко та Г. Куртакової електронний доказ – це один із видів доказів, які має право використати учасник судового провадження для встановлення істини у спірних правовідносинах [2, с. 76]. А. Ю. Каламайко визначає електронні докази як носії письмової та аудіовізуальної інформації в електронній формі, які потребують використання технічних та програмних засобів для одержання відомостей [3, с. 127].

Не дивлячись на закріплення інституту «електронні докази» на законодавчому рівні, у господарському процесі з'являється багато проблемних питань при їх використанні. Перші проблеми виникають вже на етапі залучення електронних документів до матеріалів справ. У ч. 2 ст. 96 ГПК України зазначається, що електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги». Законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу [1]. Однак, вважається, що порядок оформлення, подання та дослідження електронних доказів на законодавчому рівні досі не врегульовано. Наслідком чого, на нашу думку, є не прийняття таких доказів, або ж не дослідження їх як прямих. Так, постанова Касаційного господарського суду від 27.11.2018 № 924/242/18, в якій було зазначено, що надане позивачем відео не може вважатися належним та достатнім доказом фіксування відповідних подій, оскільки не містить необхідних реквізитів електронного доказу, як то фіксації дати та часу зйомки, місця події тощо [4].

У справі № 587/205/118 КЦС ВС не залишив без уваги питання доказування на підставі електронних доказів та визначив, що зараховується як електронний доказ, а що ні. Зазначалось, що за загальним правилом роздруківки інтернет-сторінок (вебсторінок) не зараховуються як докази. В цілому суд дійшов висновку по цій справі, що роздруківки Інтернет-сторінок (вебсторінок), які є паперовим відображенням електронного документа, самі по собі не можуть бути доказом у справі. Такі роздруківки визнаються доказом у разі, якщо вони виготовлені, видані і засвідчені власником відповідного Інтернет-ресурсу або провайдером, тобто набувають статусу письмового доказу. Утім, посилаючись на відповідну судову практику, суд визначив, що як докази суди приймають скріншоти повідомлень із телефону, планшета, роздруківки з вайбера. Однак фотографія монітора комп'ютера не є електронним доказом, але ця інформація може враховуватися

судами за умови, якщо учасник справи не поставить під сумнів надане фото і не попросить надати оригінал [5].

У ч. 5 ст. 96 ГПК України вказано, що якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу. Якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги [1].

Виникає проблема щодо наявності оригіналу електронного доказу у сторони провадження та існування оригіналу взагалі, адже можлива ситуація, за якої відсутній оригінал електронного доказу, наприклад, доказ був знищений і в особи відповідно наявна лише копія. В такому випадку постає питання чи може суд прирівняти копію до оригіналу та вважати докази належними й допустимими, адже з огляду на характеристики певних видів електронних доказів їх копії повністю ідентичні до оригіналу.

Так, у постанові Касаційного господарського суду від 29.01.2021 № 922/51/20 зазначається, що подання електронного доказу в паперовій копії саме по собі не робить такий доказ недопустимим. Рішення суду апеляційної інстанції підлягає скасуванню, оскільки ним не було прийнято подану копію заявки позивача, як належний електронний доказ. Хоча позивач, обґрунтовуючи свої доводи, посилався на те, що погодження заявки здійснювалось за усталеним порядком за яким сторонами було здійснено обмін відсканованими екземплярами заявки, оригінали заявок надходили на адресу разом з оригіналами актів приймання-передачі наданих послуг та рахунками на оплату. Проте, суд апеляційної інстанції не надав оцінки вказаним доводам позивача та не здійснив аналіз порядку здійснення перевезень між сторонами з огляду на триваючий характер договірних відносин сторін та умов самого договору [6].

Незважаючи на законодавче закріплення положень, залишається невизначеним питання, що саме вважається оригіналом електронного доказу та електронною копією електронного доказу. Так за рішенням Дніпропетровського апеляційного господарського суду від 06.02.2018 р. у справі №904/8346/17 на підставі аналізу судової практики можна говорити про те, що оригінал електронного доказу – це первинна інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, та яка є основою для відтворення і копіювання [7]. У такому разі, на нашу думку, залишається відкритим питання чому не береться до уваги копія електронного доказу без оригіналу, хоча оригінал і є основою для копіювання.

Дослідження електронних доказів дає можливість зробити деякі висновки. Електронний доказ – це один із видів доказів, який містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), вебсайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі. Порядок оформлення, подання та дослідження електронних доказів на законодавчому рівні досі належним чином не врегульовано. Наслідком чого є не прийняття таких доказів господарським судом, або ж не дослідження їх як прямих. Залишається не вирішеним питання використання у господарському процесі копії електронного доказу без оригіналу, хоча оригінал і є основою для копіювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ. Редакція від 07.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
2. Найченко А. М., Куртакова Г.О. ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. С. 72-85. URL: <https://doi.org/10.32689/2617-9660-2018-1-1-72-85>.
3. Каламайко А. Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі. Право та інновації. 2015. № 2. С. 127-132.
4. Постанова від 27.11.2018 у справі № 924/242/18 Верховний суд. Касаційний господарський суд. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/78182019>.
5. Судді Верховного Суду поділилися актуальною судовою практикою з питання доказування на підставі електронних доказів. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1155803/>.
6. Постанова від 29.01.2021 у справі № 922/51/20 Верховний суд. Касаційний господарський суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/94517830>.
7. Постанова від 06.02.2018 у справі № 904/8346/17 Верховний суд. Апеляційний господарський суд. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/72091879/>.

Кривонус Діана Леонідівна,
здобувачка вищої освіти IV- курсу бакалаврату, група АЮ-201,
Науковий керівник: **Керноз Неля Євгеніївна,**
старший викладач кафедри публічного і приватного права
юридичного факультету

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОБОВ'ЯЗКОВОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ЕЛЕКТРОННИХ КАБІНЕТІВ УЧАСНИКАМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Євроінтеграція України створює передумови для удосконалення процесуальної форми реалізації правосуддя національними судами, в т.ч. в аспекті її цифровізації як діджиталізації, що мало своїм наслідком прийняття спеціального Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремих підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» (далі - Закон № 3200-ІХ)[1], яким внесено зміни до Господарського процесуального кодексу (далі – ГПК) [2], Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) [3] та Кодексу адміністративного судочинства [4] України.

Сутність змін, що вносились до вищезгаданих процесуальних законів полягала у визначенні переліку суб'єктів для яких встановлено обов'язок зареєструвати офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі (далі – ЄСІТС), серед них: адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи, зареєстровані за законодавством України. Стосовно інших учасників цивільного, адміністративного та господарського процесів, то для них вказана норма має добровільний характер.

Зазначені положення виявились недосконалими, внаслідок чого проблемні аспекти їх реалізації виникли відразу після набрання чинності 18 жовтня 2023 року Законом № 3200-ІХ. Прогалини частково спробували усунути Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення обов'язків учасників судової справи» який набрав чинності 04 листопада 2023 року [5], яким було звільнено від обов'язку реєстрації Електронного кабінету органи влади, що не є юридичними особами та іноземних юридичних осіб, зареєстрованих не за законодавством України, оскільки відповідні суб'єкти не можуть отримати електронний цифровий підпис через технічну неспроможність. Органи державної влади та інші державні установи, які не зареєстровані як юридичні особи і не включені до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій (далі – ЄДРПО) України не можуть отримати кваліфікований сертифікат

електронного підпису, саме тому вимоги, визначені ГПК, ЦПК та КАС щодо обов'язкової реєстрації Електронного кабінету, потребували уточнення.

Аналізуючи досліджувані зміни до ЦПК та інших процесуальних кодексів можна стверджувати, що вони потенційно створюють ризики в питаннях доступності до правосуддя малого бізнесу та порушують принцип рівності суб'єктів у судовому процесі. При цьому законодавцем відразу були додані процесуальні санкції, які зобов'язують суд застосовувати негативні наслідки, в тому числі до юридичних осіб справи яких вже перебувають на певних етапах в судових провадженнях, навіть за умови, що адвокати зареєстровані в Електронних судах. Саме тим, що в ГПК на відміну від ЦПК та КАС відсутня відстрочка на 7 місяців для юридичних осіб приватного права створюється нерівність, оскільки невеликі товариства з обмеженою відповідальністю, приватні підприємства та некомерційні юридичні особи приватного права зазнають утисків та санкцій. При цьому, зазначена вимога про обов'язкову реєстрацію електронного кабінету в ЄСІТС поширюється й на відповідачів та третіх осіб, що ставить їх в нерівні умови.

Якщо відсутня реєстрація в Електронному кабінеті щодо справ, які перебувають на розгляді, або при поданні першої заяви, скарги чи клопотання до суду, всі документи повинні бути повернені судом або залишені без розгляду.

Негативним аспектом впровадження обов'язкової реєстрації електронних кабінетів учасниками судових процесів є неврахування законотворцем повномасштабної агресії рф та технічних нюансів самої ЄСІТС. Також слід врахувати обстріли агресором об'єктів критичної інфраструктури, їх хакерські атаки на Київстар, сайти судів, що «паралізували» їх діяльність та створили проблеми для учасників цивільного та інших процесів.

Верховний Суд (далі – ВС) залишає без розгляду документи подані без дотримання вимоги про обов'язкову реєстрацію учасника процесу в Електронному суді. Так, у рішенні від 31 жовтня 2023 року за справою № 922/401/23 Касаційного господарського суду (далі – КГС) ВС відзначено, що 30.10.2023 року адвокат Товариства з обмеженою відповідальністю подав заяву на участь у судовому засіданні через відеоконференцію на електронну адресу КГС. У заяві зазначалося, що заявник просив можливість брати участь у судових засіданнях в режимі відеоконференції за межами судового приміщення, використовуючи свої технічні засоби. Однак через відсутність відомостей в заяві адвоката про наявність або відсутність електронного кабінету її вирішено не розглядати [6].

Водночас є колізійність: визначені в ЦПК, ГПК та КАС суб'єкти не можуть подавати електронні документи на електронну пошту судді, а мають використовувати Електронний суд, але при цьому зберігається можливість подання документів в паперовій формі.

У своїх рішеннях Європейський суд з прав людини (далі– ЄСПЛ) акцентує на неприпустимість високої формалізації у судових процедурах, оскільки це може заважати справедливому вирішенню справи. У рішенні ЄСПЛ по справі *Bellet v. France* зазначив: «стаття 6 § 1 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права» [7].

Використання Електронного суду має багато позитивних аспектів, оскільки: 1) зменшаться витрати судової системи на розсилку процесуальних документів та рішень учасникам справи; 2) скоротиться час очікування на отримання будь-якого документа по

справі; 3) покращиться поінформованість учасників справи про рух їх справи. Позитивним аспектом є відсутність обов'язку реєстрації для фізичних осіб (крім адвокатів, нотаріусів, державних та приватних виконавців, арбітражних керуючих чи судових експертів), оскільки введення такого обов'язку вимагає вищого рівня цифрової грамотності громадян. Водночас не можна ігнорувати значну кількість негативних аспектів як процесуального (нечіткість формулювань законодавця) так і технічного характеру (деякі шаблони в Електронному суді автоматично направляють заяву до суду безвідправлення іншій стороні, хоч це може бути вимогою процесуального законодавства) тощо [8, с. 52].

Отже, обов'язкове використання Електронного суду для окремих учасників цивільного, господарського та адміністративного процесу викликано необхідністю проведення нагальних змін в рамках євроінтеграційних процесів України для спрощення організації судового процесу, проте здійснення цих змін в жорстких умовах воєнного стану через дії агресора створює додаткові проблеми як для учасників судового процесу так і самої судової системи загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремії підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами: Закон України від 29.06.2023 № 3200-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20#n193> (дата звернення: 22.12.2023)
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. Дата оновлення 16.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 22.12.2023)
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення 16.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 22.12.2023)
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. Дата оновлення 04.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 22.12.2023).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення обов'язків учасників судової справи: Закон України від 19.10.2023 № 3424-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3424-20#n15> (дата звернення: 22.12.2023)
6. Ухвала у справі № 922/401/23. Касаційний господарський суд Верховного Суду від 31.10.2023. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114578993>.
7. Рішення Європейського суду з прав людини від 04.12.1995 № 23805/94 «CASE OF BELLET v. FRANCE». URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus/{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-57952%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus/{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-57952%22]}) (дата звернення: 22.12.2023)
8. Угриновська О.І., Нечипорук Я.В. Нові виклики для учасників судового процесу: обов'язкова реєстрація в електронному суді. *Schweizerische Eidgenossenschaft*. 27. Oktober, 2023 Zürich. С.51-53.

Куц А.В.,

студентка 4-го курсу юридичного факультету.

Науковий керівник – Керноз Н.Є.,

ст. викладач кафедри публічного та приватного права

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ЩОДО ПРОБЛЕМНОСТІ УКЛАДНЕНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Сучасний цивільний процес в Україні переживає період значних трансформацій, які зумовлені потребою адаптації до мінливих суспільних відносин та міжнародних стандартів. Водночас, ці зміни призводять до ускладнення процесуального механізму, що негативно позначається на доступі громадян до правосуддя. Суперечливість норм Цивільного процесуального кодексу (далі - ЦПК) України [1] після 15.12.2017 року, зокрема, щодо руху справи в суді від відкриття до закриття провадження у справі, створює проблеми у правозастосуванні, що не сприяє меті цивільного судочинства - ефективному захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів заявників. Виходячи із цього виникає нагальна необхідність ретельного аналізу існуючих процесуальних норм та практики їх застосування з метою ідентифікації неефективних положень цивільного судочинства щодо ускладнення цивільного процесу та визначення оптимальних шляхів їх удосконалення.

У сучасному правознавстві проблемам, що ускладнюють цивільний процес, приділяється недостатньо уваги, але окремі його аспекти щодо шляхів їх подолання, досліджувалися С. Дяченко, І. Ізарова, Г. Маруніч, Я. Мельник та іншими.

Оскільки цивільне процесуальне законодавство не містить чіткі форми ускладнень цивільного судочинства, ми можемо запропонувати свої:

- 1) тимчасове припинення провадження у справі (перерва у судовому засіданні, відкладення розгляду справи та зупинення провадження у справі);
- 2) закінчення провадження без ухвалення рішення суду по справі (закриття провадження у справі та залишення позову без розгляду).

Принагідно відмежувати суміжні поняття з якими пов'язано дослідження: «відмова у відкритті провадження у справі», «перерва у судовому засіданні», «відкладення розгляду справи», «зупинення провадження у справі», «закриття провадження у справі», тому що чинний ЦПК України не містить легального визначення жодного з понять.

Щодо таких понять як «перерва у судовому засіданні» та «відкладення розгляду справи», то можна погодитися із думкою І. О. Ізарової: «...оголошення перерви в судовому засіданні, якщо спір, розгляд якого по суті розпочато, не може бути вирішено в даному судовому засіданні, судом може бути оголошено перерву в межах встановлених ЦПК строків розгляду справи, тривалість якої визначається відповідно до обставин, що її викликали, з наступною вказівкою про це в рішенні або ухвалі» [2, с. 122].

Аналізуючи судову практику в Україні просліджується тенденція збільшення випадків, коли суди відмовляють у відкритті провадження, обґрунтовуючи наявністю рішення, що вже набрало законної сили з аналогічного позову. Наприклад, у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 08. 06. 2022 року у справі № 362/643/21 висноував: «... оскільки у провадженні іншого суду перебуває справа щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, у відкритті провадження у справі № 362/643/21 слід відмовити» [3].

Юридичні наслідки, що виникають в результаті смерті фізичної особи або ліквідації чи реорганізації юридичної особи, є складною, але важливою частиною судової практики, оскільки у разі смерті фізичної особи або оголошено її померлою чи припинення юридичної особи, які звернулися із позовною заявою або до яких пред'явлено позов - може бути надано відмову у відкритті провадження у справі (п.6 ч.1 ст.186 ЦПК) або ж здійснено закриття провадження у справі (п.7 ч.1 ст. 255 ЦПК) [1]. Але наслідки з 15.12. 2017 року принципово різні, тому що законодавець у ст. 186 ЦПК їх не зазначив. У той час як класичним наслідком закриття провадження у справі згідно з ч.2 ст. 256 ЦПК є неможливість повторного звернення до суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

Щодо недопущення процесуального правонаступництва у Постанові Верховного Суду від 23 січня 2018 року у справі № 489/4072/16-ц наголошується: «у разі смерті фізичної особи, яка була стороною у справі, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво, суд зобов'язаний зупинити провадження до залучення до участі у справі правонаступника, що відповідає положенням п.1 ч.1 ст. 251 ЦПК України; залучення правонаступників особи, яка померла до відкриття провадження у справі, суперечить принципам цивільного судочинства, є порушенням прав, свобод та інтересів третіх осіб; за таких обставин суд першої інстанції, з яким погодився й суд апеляційної інстанції, обґрунтовано дійшов висновку про відмову у відкритті провадження та те, що справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, оскільки відповідач помер до відкриття провадження у справі, у зв'язку з чим його процесуальна правоздатність припинена» [4].

У Постанові Касаційного цивільного суду у складі Об'єднаної палати ВС від 14.02.2022 року у справі №357/10397/19 зазначено: «метою зупинення провадження у справі згідно з п. 6 ч.1 ст. 251 ЦПК України є виявлення обставин (фактів), які не можуть бути з'ясовані та встановлені в цьому провадженні, але мають значення для справи, провадження у якій зупинено; об'єктивна неможливість розгляду справи до вирішення іншої справи полягає у тому, що рішення суду в іншій справі встановлює обставини, які впливають на збирання та оцінку доказів у справі, провадження у якій зупинено, зокрема факти, що мають преюдиційне значення» [5].

Уявляється можливим зробити висновок, що потреба у зупиненні провадження у справі виникає у випадку, якщо неможливо прийняти рішення у даній справі до ухвалення рішення в іншій справі. Тобто між справами, що розглядаються, повинен існувати тісний матеріально-правовий зв'язок, який виражається в тому, що факти, встановлені в одній із справ, будуть мати преюдиційне значення для іншої справи. А отже, відповідно до п. 6 ч.1 ст. 251 ЦПК України, суд не може посилатися на об'єктивну

неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду.

Крім того, процес ускладнюється тим, що потрібно враховувати багато аспектів, включаючи заповіт, договори, законодавчі вимоги та можливі судові спори. А отже, необхідно звернути увагу на реформування положень, які стосуються повторних судових розглядів. Створення точних критеріїв для ініціації провадження, що враховуватимуть потенціал нових доказів або змін обставин, може сприяти оптимізації та економії ресурсів судової системи.

Проаналізувавши положення ст. ст. 240, 223 ЦПК уявляється можливим запропонувати таке визначення відкладення розгляду справи як перенесення судового засідання внаслідок неявки учасників справи на визначений час із призначенням конкретної дати його проведення. При цьому необхідно звернути увагу на суперечливість законодавчих положень у справах про розірвання шлюбу щодо примирення: можливості суду зупинити розгляд справи й призначити подружжю строк для примирення до 6 місяців (ч. 7 ст. 240 ЦПК) чи обов'язку суду зупинити провадження у справі (п.4 ч.1 ст. 251 ЦПК) [5]. Тому необхідно усунути законодавчі прогалини, оскільки зупинення як перенесення судового засідання внаслідок різних обставин, виписаних в ст. ст. 251, 252 ЦПК пов'язано з невизначеним строком і неможливістю призначення конкретної дати його проведення на відміну від відкладення.

Таким чином, ускладнення цивільного процесу в Україні є багатоаспектною проблемою, що вимагає комплексного підходу законотворця до її усунення через впровадження змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний процесуальний кодекс України від №. Дата оновлення: 16.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 26.12.2023)
2. Ізарова І. О., Ханик-Посполітак Р. Ю. Цивільний процес України: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. закладів вищої освіти / І. О. Ізарова, Р. Ю. Ханик-Посполітак. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : ВД «Дакор», 2019. 274 с.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08. 06. 2022 року у справі № 362/643/21. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C022751> (дата звернення: 15.12.2023).
4. Постанова Верховного Суду від 23.01.2018 року у справі № 489/4072/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71807555> (дата звернення: 15.12.2023).
5. Постанова Верховного Суду від 14.02.2022 року у справі №357/10397/19. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=103844358&red=10000351f76914cf7e3956cc0f6c6cfaf308e4&d=5> (дата звернення: 20.12.2023).

Мавдрик Дмитро Олександрович,
слухач 2 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти.
Науковий керівник: Дубовик Семен Олександрович,
доцент кафедри загальновійськових дисциплін

*Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ТА ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Не викликає сумнівів той факт, що в умовах сьогодення забезпечення законності та правопорядку у Збройних Силах України та інших військових формуваннях є практичним інструментом та засобом посилення обороноздатності держави. Дослідження змісту правових норм законодавства про проходження військової служби доводить, що одним із найбільш дієвих засобів підтримання військової дисципліни та встановленого статутного порядку є притягнення до юридичної відповідальності.

Результати аналізу правозастосовної діяльності військових частин вказують на недосконалість існуючого нормативно-правового регулювання процедури притягнення військовослужбовців до дисциплінарної та адміністративної відповідальності, що викликає низку проблемних питань у службовій діяльності. Неоднозначне тлумачення і, як наслідок, застосування норм чинного Кодексу України про адміністративне правопорушення (далі – КУпАП) та військових статутів Збройних Сил України зумовили існування неоднорідної та, подекуди, суперечливої практики, що викликає надмірне розширення обсягу правового регулювання окремих правових норм. Постійна зміна законодавства України породжує наукові суперечки серед вчених і практиків, а також проблеми у процесі правозастосування.

З огляду на зазначене існує потреба у дослідженні обмеженого кола питань, які найчастіше виникають у практиці притягнення військовослужбовців до дисциплінарної та адміністративної відповідальності. Зокрема, щодо можливості одночасного застосування адміністративної та дисциплінарної відповідальності за вчинення правопорушення.

Аналіз. Насамперед слід зазначити, що правовим підґрунтям у застосуванні до військовослужбовців заходів юридичної відповідальності, є стаття 26 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, затвердженого Законом України від 24 березня 1999 року № 548-XIV, де зазначено, що військовослужбовці залежно від характеру вчиненого правопорушення та провини несуть з урахуванням бойового імунітету, визначеного Законом України “Про оборону України” дисциплінарну,

адміністративну, матеріальну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність згідно із законом [1].

Специфіка правового статусу військовослужбовців, який суттєво відрізняється від загального, зумовила особливий порядок їх притягнення до дисциплінарної й адміністративної відповідальності. Так, за загальним правилом, закріпленим у статті 15 КУпАП, військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів, а також особи рядового і начальницького складів Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту і Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, поліцейські несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами.

Водночас, аналізуючи чинне законодавство варто зауважити, що ознаки певних правопорушень у сфері службової діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань можуть підпадати під склад як дисциплінарного, так і адміністративного проступку. Це стає можливим у випадку вчинення військовослужбовцем адміністративного правопорушення, яке крім того, є і дисциплінарним проступком, оскільки пов'язане з невиконанням (неналежним виконанням) ним своїх службових обов'язків. У зв'язку з чим постає питання щодо притягнення одночасно до двох видів юридичної відповідальності – адміністративної та дисциплінарної.

Обидва види юридичної відповідальності мають спільну точку перетину – як дисциплінарний, так і адміністративний делікт посягають на воєнну безпеку України та/або громадський правопорядок. Саме таку позицію викладено при конструюванні норм ст. 45 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, затвердженого Законом України від 24 березня 1999 року № 551-XIV.

Одночасне притягнення особи до дисциплінарної і адміністративної відповідальності доволі часто застосовується на практиці та не ставиться під сумнів у судовій правозастосовній діяльності.

Наприклад, Донецький окружний адміністративний суд у рішенні від 15 листопада 2021 року у справі № 200/12486/21 зазначив: «... певний проступок може містити одночасно склад і дисциплінарного, і адміністративного проступку, що пов'язано з певними повноваженнями або статусом суб'єкта проступку.

Адміністративне правопорушення, вчинене особою, водночас може бути і дисциплінарним проступком, оскільки пов'язане з неналежним виконанням службових обов'язків (обов'язків несення військової служби). Відтак притягнення до двох видів юридичної відповідальності не виключається.» [2].

Утім, спостерігається й інший підхід до цієї проблематики. Так, Новомосковський міськрайонний суд Дніпропетровської області постановою від 14 вересня 2023 року у справі № 183/10508/23 закрив провадження у справі про адміністративне правопорушення за ч. 4 ст. 172-11 КУпАП (Самовільне залишення військової частини або місця служби) зв'язку з тим, що військовослужбовець за даним фактом вже був притягнутий до дисциплінарної відповідальності, а відповідно до чинного законодавства України, забороняється накладати на одну провину декілька стягнень та поєднувати одне стягнення з іншим [3]. З викладеного слідує, що притягнення військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності за невиконання (неналежне виконання) ним своїх службових обов'язків виключає можливість його подальшого притягнення за ці дії до іншого виду відповідальності – адміністративної.

Незрозумілості в означеному питанні також додають і Методичні рекомендації щодо проведення службового розслідування (перевірки) в Збройних Силах України (третя редакція) 2020 року. Так, на думку Управління правового забезпечення Генерального штабу Збройних Сил України, військовослужбовці не несуть дисциплінарної відповідальності за правопорушення, що містять ознаки адміністративного правопорушення, за яке військовослужбовець вже поніс адміністративну відповідальність. Незважаючи на те, що вказаний документ носить інформаційно-роз'яснювальний і рекомендаційний характер та не встановлює нових правових норм, така думка не враховує повною мірою реалій сьогодення та потребує перегляду. Фактичне перебування України у стані війни, а також інтереси захисту Вітчизни зобов'язують командирів (начальників) не залишати поза увагою жодного дисциплінарного правопорушення та належним чином на нього реагувати.

Проведене дослідження доводить відсутність єдиного підходу щодо одночасного застосування двох видів юридичної відповідальності – адміністративної та дисциплінарної. Тому, розгляд цієї проблеми необхідно здійснювати шляхом системного аналізу законодавства.

Так, у відповідності до ст. 61 Конституції України ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Вказане конституційне положення унеможливило «подвійне» притягнення до одного виду відповідальності. Конституційний Суд України в рішенні від 30 травня 2001 року у справі № 1-22/2001 зазначив, що загальновизнаним є поділ юридичної відповідальності за галузевою структурою права на цивільно-правову, кримінальну, адміністративну та дисциплінарну. З наведеного вбачається, що дисциплінарна і адміністративна відповідальність є різними видами юридичної відповідальності і не виключають одна одну. Таким чином, застосовуючи ст. 61 Конституції України, як норму прямої дії, притягнення особи до дисциплінарної та до адміністративної відповідальності за певні діяння не буде тягнути порушення принципу «non bis in idem». Застосування адміністративної та дисциплінарної відповідальності свідчить не про притягнення двічі одного виду юридичної відповідальності, а про притягнення до різних її видів.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного, можна констатувати, що особливості правового статусу, а також призначення Збройних Сил України та інших військових формувань, ставить більш високі вимоги до рівня військової дисципліни, оскільки саме на військові формування покладається конституційна функція із забезпечення національної безпеки і захисту державного кордону України. Разом з тим, у службовій діяльності військових частина та у судовій практиці відсутній системний підхід щодо можливості одночасного застосування дисциплінарної та адміністративної відповідальності. Проведене дослідження вказує на те, що дисциплінарна та адміністративна відповідальність є відокремленими правовими інститутами, належать до різних видів юридичної відповідальності, а тому їх застосування з огляду на положення 61 Конституції України не є взаємовиключним. Більше того, інакше розуміння вказаних правових норм свідчитиме про порушення принципів справедливості та невідворотності покарання, що є неприпустимим в умовах становлення України як правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 року № 548-XIV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 22-23, ст.194. – 1999. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text> (дата звернення: 24.12.2023 р.).
2. Судова справа № 200/12486/21: рішення Донецького окружного адміністративного суду від 15.11.2021 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101066854> (дата звернення: 24.12.2023 р.).
3. Судова справа № 183/10508/23: постанова Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 14.09.2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113501753> (дата звернення: 24.12.2023 р.).
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства “Всеукраїнський Акціонерний Банк” щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб) № 7-рп/2001 від 30.05.2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-01#Text> (дата звернення: 24.12.2023 р.).

Пічугіна Н.,

студентка гр. КЮ-202

Науковий керівник: Толкач А.М.,

старший викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ІСТОРИКО-АРХЕОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Наразі судово-експертні історико-археологічні дослідження в Україні є новим напрямом, який перебуває на етапі становлення. Науковці активно напрацьовують методологічну базу для проведення історико-археологічних досліджень, поступово формується експертна практика із експертиз, які вже виконуються судовими експертами Міністерства юстиції України. Як правильно зазначає К.П. Силенок: «Потреба у проведенні судової історико-археологічної експертизи зростає в умовах воєнного часу. Від рашистської агресії потерпає культурна спадщина України. Пам'ятки археології, історії, культури та інші повсякчас руйнуються російськими загарбниками, адже вони містять інформацію про українську історію, національну ідентичність, культурний код [1, с. 32].

Включення історико-археологічної експертизи у перелік основних видів експертизи визначено в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [2]. Зазначені зміни внесено наказом Міністерства юстиції від 5 серпня 2021 року № 2770/5, який набрав чинності 20 серпня. Правила проведення цієї експертизи регламентовані в Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [2].

На офіційному сайті Київського науково-дослідницького інституту судових експертиз зазначено: «Об'єктами є земельні ділянки, що містять матеріальні залишки існування людства у минулих епохах, незалежно від ступеня їх збереженості. До цих об'єктів відносяться кургани, могильники, некрополі, городища, поселення, окремі поховання, житла, господарські споруди тощо, а також антропогенні нашарування та рухомі археологічні предмети» [3]. Дослідження також включає облікову та дослідницьку документацію на історичні та/або археологічні об'єкти культурної спадщини, що знаходяться під землею поверхнею. Виділяють два напрями історико-археологічної експертизи:

- історико-археологічні дослідження земельних ділянок;
- дослідження облікової та дослідницької документації на пам'ятки археологічної та історичної спадщини [4].

Основними завданнями історико-археологічної експертизи земельних ділянок є:

1. Визначення наявності або відсутності об'єктів археологічної та історичної спадщини в межах земельної ділянки.

2. Визначення наявності або відсутності предмету охорони об'єкта археологічної спадщини у межах земельної ділянки.

3. Віднесення об'єкта археологічної спадщини до певної хронологічної групи, визначення його культурної цінності, історичного значення, рівня раритетності та схоронності. Проведення атрибуції археологічних предметів і розрахунку витрат на роботи з археологічних досліджень пам'ятки.

4. Визначення наявності або відсутності у складі облікової документації на історичні та/або археологічні об'єкти культурної спадщини матеріалів про проведені наукові дослідження, фактичних даних про автентичність та предмет охорони.

5. Визначення наявності або відсутності у матеріалах про проведені наукові дослідження даних про те, що об'єкт археологічної спадщини у межах земельної ділянки досліджений на всій площі і по всій глибині культурного шару, і при цьому виявлено або не виявлено об'єкти культурної спадщини, які підлягають консервації або музеєфікації на місці та подальшому використанню [5].

Методологія проведення наукової археологічної експертизи спрямована на обґрунтування послідовності дій і визначення правил проведення археологічних досліджень на етапі планування відведення земельних ділянок для будівництва, дорожньо-транспортних, меліоративних та землевпорядних робіт [5]. Також, вона ставить за мету розробку організаційного механізму отримання наукових висновків, щодо наявності на земельній ділянці археологічних пам'яток чи об'єктів.

Експертиза виконується для визначення наявності або відсутності археологічних об'єктів, культурного шару, встановлення площі його поширення, визначення культурно-хронологічної приналежності та стану збереженості археологічних об'єктів на земельних ділянках чи під водою, на охоронюваних археологічних територіях, в межах зон охорони пам'яток, в історичних ареалах населених пунктів, що включені до Списку історичних населених місць України [6]. Історико-археологічна експертиза є ключовим інструментом для розкриття та збереження культурної спадщини, занурюючись у глибини минулого через вивчення матеріальних залишків. Це складний, багатосторонній процес, спрямований на вивчення археологічних об'єктів та розуміння їх історичного контексту.

Поняття історико-археологічної експертизи базується на з'єднанні двох важливих галузей знань: історії та археології. Ця експертиза розглядається як важливий інструмент для визначення, збереження та належного використання археологічних об'єктів, що мають значення для розуміння історії та культури.

Значення історико-археологічної експертизи визначається її різнобічними завданнями та функціями. Перш за все, ця експертиза слугує інструментом визначення наявності та важливості археологічних об'єктів на певних територіях. Вона вивчає культурні шари, площі поширення та історичні характеристики археологічних реліктів.

Другорядно, історико-археологічна експертиза визначає питання охорони та використання знайдених об'єктів. Її рекомендації стосуються того, як забезпечити оптимальне збереження та використання цих артефактів для майбутніх поколінь. При цьому враховується різноманіття їх культурної цінності та історичного важливості.

Третє, важливе значення історико-археологічної експертизи пов'язане з розкриттям історичних та культурних аспектів розкопок. Вона визначає хронологічну приналежність археологічних об'єктів, проводить атрибуцію археологічних предметів та допомагає в розгадуванні загадкових частин минулого [6].

Важливо підкреслити, що історико-археологічна експертиза вимагає від експертів професійного рівня кваліфікації та високої етичної відповідальності. Також, це сфера, де важлива співпраця між археологами, істориками та органами охорони культурної спадщини для досягнення найкращих результатів у збереженні та розумінні минулого.

Отже, історико-археологічна експертиза відіграє визначальну роль у збереженні та розкритті таємниць минулого. Її значення полягає не лише в реконструкції історії, але і в створенні основ для подальших досліджень, збереження культурної спадщини та передачі цінностей майбутнім поколінням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Силенок К.П. Щодо можливості застосування геофізичних методів у судово-експертних історико-археологічних дослідженнях. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2022. Випуск 2. С. 32-35.

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 19.12.2023).

3. Київський науково-дослідницький інститут судових експертиз URL: <https://kise.ua/mistectvoznachcha/> (дата звернення: 20.12.2023).

4. На землях проводитимуть історико-археологічну експертизу. 2021. URL:<https://pravo.ua/na-zemliakh-provodytymut-sudovu-istoryko-arkheolohichnu-ekspertyzu/> (дата звернення: 20.12.2023).

5. Історико-археологічна експертиза. URL: <https://www.hniise.gov.ua/14683-storiko-archeologchna-ekspertiza.html> (дата звернення: 23.12.2023).

6. Методика проведення історико-археологічної експертизи. 2019. URL: <https://iananu.org.ua/images/PolKom/Metodyka-expert.pdf> (дата звернення: 23.12.2023).

Попова Т.В.,

курсант 4-го курсу,

*Навчально наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів національної поліції,*

Нагорна О.О.,

старший викладач кафедри цивільного права та процесу,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ГОСПОДАРСЬКІ ВІДНОСИНИ

Цифрові технології у контексті господарського права визначаються як інструменти, системи та методи, спрямовані на обробку, збереження, передачу та аналіз інформації в цифровій формі з метою оптимізації господарських процесів, управління бізнесом та сприяння розвитку підприємств та сектору в цілому. Ці технології включають в себе широкий спектр інструментів, таких як штучний інтелект, аналітика даних, хмарні технології, блокчейн, Інтернет речей (IoT) та інші, які мають значний вплив на господарську діяльність.

У контексті господарського права, цифрові технології визнаються як ключовий фактор удосконалення бізнес-процесів, забезпечення конкурентоспроможності та зміцнення позицій компаній на ринку. Вони впливають на розвиток нових бізнес-моделей, зміну стратегій управління, оптимізацію виробничих процесів, підвищення якості продукції та послуг, а також на взаємодію між суб'єктами господарювання[1].

Цифрові технології в господарському праві виступають як інструмент сприяння розвитку бізнесу, проте вони також породжують нові правові аспекти, пов'язані з захистом даних, конфіденційністю інформації, регулюванням цифрових контрактів та електронних транзакцій.

Останні десятиліття свідчать про стрімке поширення та актуальність цифрових технологій у господарських процесах, що стає необхідністю в сучасному бізнес-середовищі.

Цифрові технології стали красивдою складовою господарських відносин, увійшовши в усі сфери бізнесу та виробництва. Їх широке впровадження суттєво вплинуло на спосіб функціонування підприємств, забезпечивши нові можливості оптимізації, автоматизації та розвитку. Цифрові технології стали драйвером ефективності, змінюючи бізнес-моделі, сприяючи глобальній конкурентоспроможності підприємств та розвитку нових продуктів та послуг. Вони революціонізують комунікації з клієнтами, дозволяють персоналізувати сервіси та покращують аналіз даних для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Цифрові технології не лише забезпечують ефективність та продуктивність, але й створюють нові правові виклики, пов'язані з захистом даних та регулюванням цифрових процесів, тим самим перетворюючи усі аспекти господарювання.

У сучасному бізнес-середовищі цифрові технології перетворюють сферу виробництва через автоматизацію та цифрову трансформацію. Автоматизація виробничих процесів за допомогою цифрових інструментів, таких як робототехніка, автоматизовані системи керування та IoT-платформи, дозволяє оптимізувати та прискорювати виробничі лінії. Це призводить до підвищення продуктивності, зменшення помилок та витрат ресурсів, а також до збільшення якості готової продукції. Трансформація включає в себе перехід від традиційних методів виробництва до цифрових систем управління, моніторингу та аналізу даних, що дозволяє підприємствам виявляти та усувати недоліки у реальному часі, а також гнучко реагувати на зміни в попиті та умовах ринку[3].

Інтернет речей (IoT) у господарських відносинах відіграє критичну роль, сприяючи збору та обміну даних між фізичними пристроями через Інтернет. Він забезпечує віддалений моніторинг та управління обладнанням, допомагає оптимізувати процеси виробництва, підвищує якість продукції та послуг, а також сприяє створенню "розумних" систем інфраструктури. Ці технології дають можливість підприємствам виявляти ефективніші шляхи використання ресурсів та вдосконалювати стратегії управління, що робить їх більш конкурентоспроможними та гнучкими в змінному бізнес-середовищі.

Штучний інтелект (AI) та аналіз даних мають важливе значення у прийнятті рішень у сфері бізнесу. AI використовується для обробки величезних обсягів інформації та виявлення закономірностей, що допомагає в управлінні бізнесом та передбаченні тенденцій. Аналіз даних з AI дозволяє підприємствам приймати обґрунтовані рішення, оптимізувати процеси виробництва, виявляти нові можливості на ринку, персоналізувати підхід до клієнтів та зменшувати ризики. Впровадження AI у бізнес дозволяє підприємствам стати більш адаптивними, реагувати швидше на зміни у ринкових умовах та приймати рішення на основі об'єктивних даних, що сприяє їхньому розвитку та конкурентній перевазі.

Впровадження цифрових технологій змінює традиційні бізнес-моделі, створюючи нові можливості для компаній у цифровому світі. Нові моделі бізнесу через впровадження цифрових технологій дозволяють створювати платформи спільного використання, розвивати моделі підписки, запроваджувати персоналізовані послуги та продукти. Наприклад, це може бути перехід від традиційного продажу до моделі підписки, де клієнти отримують доступ до продукту або послуги за фіксовану щомісячну плату. Технології також створюють простір для розробки продуктів, спрямованих на індивідуальні потреби споживачів та сприяють розвитку цифрових платформ, де користувачі можуть спілкуватися та обмінюватися інформацією[4].

У сучасному світі, розробка цифрової стратегії стала критичною для успіху підприємств. Це не просто план впровадження технологій, а стратегічний план, який визначає, як цифрові ресурси і інновації можуть підтримати стратегічні цілі компанії. Цифрова стратегія охоплює різні аспекти, від цифрової трансформації до каналів комунікації з клієнтами, використання аналітики даних та розвитку нових продуктів і послуг. Вона дозволяє підприємствам адаптуватися до швидкозмінюваних умов ринку, підвищувати конкурентоспроможність та створювати стійку основу для майбутнього росту. Нею необхідно керувати як стратегічним активом, який враховує як можливості, так і ризики, пов'язані з цифровою трансформацією бізнесу.

Цифрові інновації відіграють ключову роль у підвищенні ефективності та конкурентоспроможності підприємств. Швидкий розвиток технологій дозволяє впроваджувати нові методи управління, виробництва та маркетингу, що призводить до оптимізації бізнес-процесів та зниження витрат. Крім того, цифрові інновації дозволяють підприємствам швидше реагувати на зміни вимог споживачів та ринкових умов, що є ключовим фактором у забезпеченні їхньої конкурентоспроможності. Основні переваги цифрових інновацій полягають у підвищенні якості продукції та послуг, зменшенні часу від розробки до випуску на ринок, підвищенні клієнтської задоволеності та здатності швидко адаптуватися до змін, що відображається на конкурентній перевазі компанії на ринку.

Одним з важливих викликів при впровадженні цифрових технологій є підготовка персоналу до нових вимог та інструментів. Цифрова трансформація потребує не лише нових технічних навичок, а й зміни менталітету та робочих підходів. Компанії повинні інвестувати у навчання свого персоналу, організувати програми підвищення кваліфікації та перепідготовки, щоб забезпечити їхню готовність до роботи з новими технологіями. Це створить можливості для розвитку талановитого та адаптивного персоналу, здатного ефективно працювати в цифровому середовищі та сприятиме успішній імплементації цифрових ініціатив у компанії[5].

Цифрові технології, хоча й відкривають безліч можливостей для підприємств, також несуть певні ризики. Кібербезпека стає значущим аспектом, оскільки збільшена залежність від цифрових систем створює загрози кібератак та витоку даних. Також виникають проблеми з управлінням даними та можливість неправильного їх аналізу. Важливо враховувати витрати на впровадження нових технологій та ризики, пов'язані з перехідним періодом. Ефективне управління цими ризиками вимагає уваги та належних заходів з мінімізації, що допомагає підприємствам впроваджувати цифрові рішення з більшою впевненістю та ефективністю.

Цифрові технології створюють безліч можливостей для розвитку нових ринків та зростання бізнесу. Їх впровадження дозволяє компаніям легше входити на нові ринки через збільшення доступу до глобальних аудиторій через Інтернет та розвиток електронної комерції. Це дає можливість розширити свої географічні межі та залучати нових клієнтів. Крім того, цифрові інструменти допомагають впроваджувати персоналізовані стратегії маркетингу, взаємодіяти з клієнтами на більш особистому рівні та швидко реагувати на їхні потреби, що сприяє підвищенню продажів і зростанню бізнесу. Усе це робить цифрові технології ключовим інструментом для розширення бізнесу та розвитку на нових ринках.

Підсумок впливу цифрових технологій на господарські відносини, цифрові технології стали невід'ємною частиною сучасного бізнесу, значно впливаючи на господарські відносини. Вони революціонізують спосіб, яким підприємства ведуть свою діяльність, прискорюючи процеси, оптимізуючи управління та створюючи нові можливості для розвитку. Цифрові технології сприяють не лише підвищенню продуктивності та ефективності, але й розвитку нових моделей бізнесу, відкриваючи шляхи до ринкової адаптації та конкурентоспроможності. Їхнє впровадження вимагає уважного розгляду ризиків, однак при належному управлінні ці технології можуть стати ключовим фактором у розвитку успішних та інноваційних підприємств у сучасному світі.

Перспективи розвитку цифрових інновацій безмежні, оскільки технології продовжують швидко розвиватися та еволюціонувати. Подальша інтеграція цифрових

інновацій у сферу бізнесу відкриває нові можливості для оптимізації бізнес-процесів, створення інноваційних продуктів та послуг, а також розширення ринків збуту. Важливість постійного оновлення та удосконалення цифрових стратегій стає критичною для підприємств у забезпеченні їхньої конкурентоспроможності та росту у цифрову епоху. Інтеграція цифрових інновацій є не лише необхідністю, але й ключовим елементом для того, щоб бізнес залишався реактивним до змін у ринкових умовах та відповідав потребам сучасного споживача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), – 2003. – №18-22 – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Документ – 959-XII (редакція від 07.02.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
3. Вінник О.М. Потенціал Господарського кодексу в ракурсі цифровізації економіки та соціального її спрямування. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 2. С. 85–92.
4. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 р. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>
5. Гулей А.І., Язлюк Б.О., Гулей С.А. Формування нової цифрової ери на межі реального та віртуального соціально-економічного простору взаємодії. Український журнал прикладної економіки. 2018. Т. 3. № 2. С. 17–26

Сандул Наталія Володимирівна,
студент

Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця
grishattkk@gmail.com

МЕДІАЦІЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

За даними вітчизняної судової статистики за останні роки, більше третини судових справ в Україні зосереджено саме в сфері адміністративного судочинства, а строки їх провадження становлять 2-3 місяці. Наскрізною проблемою є перевантаження адміністративних судів України. Тому розвиток альтернативних способів вирішення адміністративних спорів, зокрема медіації, є досить актуальним питанням.

Варто розпочати загалом з того, що медіація - це переговорний процес, у межах якого обговорюються правові аспекти конфліктної ситуації, а також робиться спроба дійти взаємовигідного для сторін рішення. На законодавчому рівні сьогодні діє Закон України «Про медіацію», який набув чинності 15 грудня 2021 року та відповідно до якого: медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Перед початком медіації медіатор або суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, здійснює підготовчі заходи із сторонами наявного або можливого конфлікту (спору), разом або окремо, для з'ясування можливості проведення медіації з метою запобігання виникненню або врегулювання спору, зокрема зустрічі, збирання та обмін інформацією, документами, необхідними для прийняття рішення сторонами конфлікту та рішення медіатора про участь в медіації, а також інші заходи, узгоджені між сторонами конфлікту та медіатором або суб'єктом, що забезпечує проведення медіації.

В адміністративному судочинстві медіація має свої особливості і відрізняється тим, що причиною її ініціювання є порушення суб'єктивного права особи в сфері реалізації публічного інтересу. Це можуть бути спори, пов'язані із оскарженням рішень, дій чи бездіяльності посадових осіб; спори щодо укладення, виконання, припинення адміністративних договорів; спори пов'язані із прийняттям або звільненням з державної служби; спори за участю органів державного нагляду та контролю і тому подібне. Адміністративна медіація не може мати суто конфіденційний чи добровільний характер, адже мова іде про питання публічних правовідносин і на відміну від інших видів медіації, в процедурі адміністративної медіації повинен приймати участь спеціаліст-медіатор по адміністративним правовідносинам, оскільки основу спору тут складають правові порушення в частині адміністративного законодавства.

Також варто розрізняти процедуру медіації та врегулювання спору за участю судді (гл. 4 розділ 2 КАСУ). Як уже було зазначено вище, медіація це такий різновид переговорів, що відбувається за участі медіатора, який є нейтральним посередником і допомагає сторонам знайти взаємовигідне рішення. Що стосується врегулювання спору

за участю судді, то це є самостійним видом примирних процедур, який не можна вважати різновидом медіації, що відбувається за участю судді, який спрямовує проведення процедури для досягнення сторонами примирення. Тривалість процедури врегулювання спору за участю судді обмежена 30 днями і можлива до початку розгляду справи по суті. Медіація можлива ж на будь-якій стадії судового процесу, а тривалість визначається сторонами. Повторне звернення до процедури врегулювання спору за участю судді неможливе, а щодо медіації можливість повторного звернення не обмежується. Також медіація має ряд переваг, а саме те, що від сторін залежить час та періодичність зустрічей, сторони не обмежені предметом позовних вимог, самостійно приймають рішення, а також є можливість зберегти та покращити взаємовідносини.

Відповідно до статті 194 КАСУ: суд сприяє примиренню сторін під час розгляду справи по суті. Наразі передбачена можливість зупинення судом провадження у справі за клопотанням обох сторін для надання їм часу для примирення (ст. 190, 236 КАСУ), також суд з'ясовує бажання сторін вирішити спір шляхом примирення у підготовчому засіданні (ст. 180 КАСУ). Існує можливість залишення позову без розгляду за заявою позивача на будь-якій стадії судового провадження (п.5 ч.1 ст. 240 КАСУ). Проте, незважаючи на те, що сучасний КАСУ підтримує застосування медіації в адміністративних спорах у зв'язку зі внесенням змін і доповнень до деяких його статей з прийняттям Закону України «Про медіацію», дана процедура в адміністративному судочинстві відбувається нечасто, супроводжується певними складнощами.

Зумовлюється це характерними для таких спорів особливостями: перш за все, сторонами адміністративної медіації не можуть бути рівноправні суб'єкти, адже між ними існують відносини «влади-підпорядкування», серед сторін обов'язково виступає орган публічної влади чи посадовець, іншою ж стороною може бути приватна особа або інший адміністративний орган. У зв'язку з цим виникають такі проблеми, як: породження корупційних ризиків через домовленості між посадовою особою і приватною особою; у своїй діяльності орган державної влади керується публічним інтересом, не маючи свободи у прийнятті рішень; ризик звинувачення державного службовця у перевищенні повноважень під час укладення медіаційної угоди. Адже, суб'єкт владних повноважень, згідно ст. 19 Конституції України повинен діяти лише на підставі, в межах та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, а умови примирення не можуть суперечити закону або виходити за межі компетенції суб'єкта владних повноважень (ч.1 ст. 190 КАСУ), що значно ускладнює його участь у процедурі медіації. Тому необхідно надати можливість суб'єктам владних повноважень приймати рішення про участь у процедурі медіації та володіти обсягом дискреції, достатнім для вирішення питання про мирне врегулювання спору в позасудовому порядку та визначення умов примирення. А для врівноваження сторін законодавцем необхідно удосконалити процедуру призначення медіатора в адміністративних спорах, а також забезпечити нейтральність та неупередженість медіатора від органів влади, адже до сторін медіації повинне бути рівне ставлення, кожній з них повинні бути надані рівні можливості для висловлювання своєї позиції.

Отже, виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що медіація в адміністративному судочинстві характеризується певними особливостями, а саме тим, що серед сторін обов'язково виступає орган публічної влади чи посадовець, а також на відміну від інших видів медіації, в процедурі адміністративної медіації повинен брати

участь спеціаліст-медіатор по адміністративним правовідносинам, оскільки основу спору тут складають не психологічні, культурні, емоційні конфлікти, а правові порушення в частині адміністративного законодавства. Медіація в адміністративному судочинстві може стати дієвим інструментом розбудови громадянського суспільства в Україні в разі здійснення необхідних інституційних перетворень, а саме доцільно в КАСУ ввести окремий розділ «Медіація», де будуть прописані такі особливості адміністративної медіації, як: порядок її ініціювання органом публічної адміністрації; категорії справ, де медіаційна процедура можлива, або чітко прописати інституційні рамки, згідно з якими сторонам заборонено вдаватись до процедури медіації. А також розробити та прийняти Кодекс ділової та професійної етики медіатора і створити Єдиний реєстр медіаторів, організацій та центрів, що надають послуги медіації України, аби підвищити рівень обізнаності громадськості про особливості даної процедури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року, № № 1875-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 7. Ст. 2.
2. Меленко О. В. Адміністративна медіація у світлі інституційних перетворень в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2021. Вип. 68. С. 182–183.
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року. № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35. Ст. 1358.
4. Сергеева А. Ю. Медіація в адміністративних справах. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/611/cc9/61d/611cc961d4853230712969.pdf> (дата звернення: 15.12.2023).
5. Васечко Л. О. Медіація в адміністративному судочинстві. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 9. С. 178–179.
6. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року, № 54к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

Сергієнко К.В.,
студентка юридичного факультету
Науковий керівник: Толкач А.М.,
ст. викладач кафедри кримінального права

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Судова почеркознавча експертиза є одним із найпоширеніших видів криміналістичної експертизи в судовій практиці. Навіть при наростаючій популярності цифрових засобів для записів, рукописні документи, як основне джерело інформації із юридичним значенням, залишаються актуальними. Рукописні записи особистої інформації, висловлення думок, творчості та інші письмові документи, такі як угоди, заповіти, акти, заяви, платіжні відомості, можуть стати об'єктами рукописної підrobки, що може мати юридичні наслідки.

Судова почеркознавча експертиза - це дослідження, проведене експертом на підставі спеціальних знань в галузі судового почеркознавства відповідно до законодавства, з метою встановлення фактів, що мають доказове значення у справах. Предметом експертизи є фактичні дані, пов'язані із завданнями судово-почеркознавчого характеру, що можуть бути використані як докази у кримінальних, цивільних та інших справах [1, с.82].

«Об'єктом почеркознавчої експертизи є почерковий матеріал, в якому відображені ознаки почерку певної особи у тому обсязі, в якому їх можна виявити для вирішення поставлених завдань», - зазначено у науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень[2].

Один з ключових аспектів тактики призначення судової почеркознавчої експертизи - визначення об'єктів, завдань та обсягу дослідження.

Слідчий чи суд можуть призначити судову експертизу тоді, коли вона необхідна і проведення її в цей момент тактично доцільно та можливо (зібрані всі необхідні об'єкти для проведення експертизи). У документі про призначення експертизи важливо чітко перерахувати всі об'єкти, які направляються на експертизу, з точним вказанням їх найменування, кількості та інших індивідуальних ознак. Необхідно вказати документи, які містять вільні чи умовно-вільні зразки почерку та/або підпису особи, що підлягає ідентифікації.

В документі також слід зазначити будь-які особливі обставини виконання рукописного тексту, які можуть вплинути на змінення ознак почерку, такі як незвична поза чи стан виконавця. Якщо виконавцем є особа із порушеною координацією рухів, це слід повідомити експерта. Якщо рукописний текст виконаний похилою або старіючою особою, важливо надати інформацію про рік народження та стан здоров'я на момент можливого виконання об'єкта почерку.

Усі досліджувані об'єкти та порівняльні зразки повинні бути відповідно упаковані, опечатані та засвідчені пояснювальним написом та підписом особи, яка одержала зразки. Надані зразки рекомендується спакувати окремо від досліджуваних об'єктів, щоб захистити їх від пошкоджень та змін під час транспортування та зберігання.

Важливим є також передбачення умов для отримання необхідної кількості та якості зразків, а також гарантування безсумнівності їх походження. Перед приєднанням вільних та умовно-вільних зразків до матеріалів провадження, необхідно пред'явити їх особі, що підлягає ідентифікації. У разі неможливості пред'явити зразки, можна надати документи, на яких рукописні тексти (підписи) достовірно виконані особою, щодо якої ставиться питання з ідентифікації.

Окрім цього, слід забезпечити повну інформацію про особу, яка відбирає зразки почерку, зокрема стосовно її особистих характеристик, навичок та здоров'я [3].

У випадках, коли неможливо надати на експертизу зразки почерку, які відносяться до того ж періоду, що й досліджуваний документ, а зазначений розрив у часі є значним, експерт зобов'язаний повідомити інформацію про вік, освіту, спеціальність, письмову практику та можливі хвороби, які можуть вплинути на почерк особи, щодо якої подаються зразки для дослідження.

Зразки мають виготовлятися тим же пишучим інструментом (кулькова, перова, гелева ручка, капілярна ручка, олівець і т. д.) і, якщо можливо, на такому самому матеріалі, що і досліджувані рукописи та підписи. Це важливо, оскільки відмінності в почерку однієї і тієї ж особи, залежно від матеріалів письма, можуть бути значними.

Якщо є підозра, що досліджуваний документ написаний із наслідуванням певного шрифту (наприклад, креслярського чи друкованого), або є ознаки того, що він написаний незвичною для автора рукою, слід спробувати знайти вільні зразки, виконані за тим же способом.

У разі дослідження рукописного тексту, вільні та експериментальні зразки подаються у вигляді текстів. При аналізі підписів та обмежених за обсягом рукописних записів (буквений та цифровий) вільні та експериментальні зразки надаються як відповідні текстові матеріали та підписи.

При вилученні вільних зразків підписів особи, від імені якої виконано досліджуваний підпис, слід шукати документи з варіантами підпису, які найбільше схожі на досліджуваний. Такі підписи найчастіше зустрічаються в аналогічних документах.

Достатня кількість зразків передбачає обсяг, який дозволяє повно і всебічно порівняти всі ознаки, що містяться в рукописі (почерку, підписі), який досліджується.

Під час підготовки порівняльного матеріалу для експертизи важливо дотримуватися загального правила: чим менший об'єм рукопису, який підлягає дослідженню, тим більше повинно бути порівняльного матеріалу [4, с.90].

Згідно з методикою судової почеркознавчої експертизи, як для вільних, так і для експериментальних зразків буквеного чи цифрового письма, рекомендується надавати не менше, ніж на 15 аркушах. У випадку коротших текстів (записів), потрібно більше вільних зразків. Вільні зразки підписів слід надавати, якщо можливо, не менше, ніж на 15 документах, експериментальні – в кількості не менше 5-8 аркушів.

Якщо мета - визначити, чи виконаний підпис від імені певної особи іншою особою, необхідно надати вільні та експериментальні зразки почерку та підписів обох осіб. Додатково відбираються експериментальні зразки почерку передбачуваного виконавця

не менше, ніж на 10-15 аркушах у вигляді записів прізвища та ініціалів особи, від імені якої виконано підпис. Також відбираються зразки підпису передбачуваного виконавця, виконаного ним від імені особи, підпис якої підлягає дослідженню.

У разі необхідності експерт має право вимагати додаткових вільних та (або) експериментальних зразків для забезпечення повного та якісного дослідження. Причини неможливості надання певного виду зразків повинні бути відображені в документі про призначення експертизи (залучення експерта).

Особлива увага повинна бути приділена тактиці відбору експериментальних зразків почерку, які доцільно відбирати у два етапи. На першому етапі особа, яка ідентифікується, виконує текст на тему, пов'язану з розслідуванням, в звичайних умовах. На другому етапі зразки відбираються під диктовку тексту, схожого за змістом на досліджуваний, або спеціально складеного тексту з фразами, словами та цифрами з рукопису, що досліджується [4]. Експериментальні зразки можуть бути отримані під диктовку слідчого, судді або за власною ініціативою.

У разі, коли рукописні тексти та особливо підписи виконані на бланках (касові ордери, квитанції, поштові перекази, платіжні відомості тощо), експериментальні зразки слід відбирати на таких же бланках або на папері, розграфленому відповідно до бланка.

Якщо розташування підпису не визначається характером документа, експериментальні зразки відбираються на окремих аркушах, як лінованого, так і нелінованого паперу.

Після написання 10-15 експериментальних підписів аркуш паперу слід змінювати. Неприпустиме переписування тексту з досліджуваного документа або машинописного (друкарського) тексту.

Якщо існують підстави вважати, що виконавець рукописного тексту намагався змінити свій почерк (писав незвичною для себе рукою, з іншим нахилом і т. д.), додатково слід відбирати зразки, виконані таким же чином.

Якщо досліджуваний текст є рукописним, вільні та експериментальні зразки повинні бути представлені у формі тексту. При аналізі підписів та обмежених за обсягом рукописних записів (буквений та цифровий) вільні та експериментальні зразки надаються як відповідні текстові матеріали та підписи.

Експериментальні зразки підпису підтверджуються органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта). У цьому підтвердженні зазначаються прізвище, ім'я та по батькові виконавця, а також особливості зразка (написані незвичною для письма рукою, спеціальним шрифтом і т. д.).

Призначення судової почеркознавчої експертизи, якщо потрібно дослідити велику кількість почеркових об'єктів, має свої особливості. Рекомендується розділити досліджувані об'єкти на групи (за особами, від імені яких виконано підписи, епізодами справи, видами документів і т. д.) і проводити окремі експертизи для кожної групи.

Таким чином, почеркознавча експертиза є важливим інструментом для розкриття та розслідування різних видів кримінальних правопорушень, де важливо встановити автентичність документів або ідентифікувати особу за її почерком та є одним із видів криміналістичної експертизи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Свобода Є. Ю., Абрамова В. М. Судово-почеркознавча експертиза: деякі проблемні питання та сучасні можливості. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 22. С.82-85
2. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення 21.12.23)
3. Divya Bajpai Tripathy. Handwriting examination on unusual surfaces: A Review. *Journal of Seybold Report*. Vol. 15, Issue 9. 2020.
4. Ігнатська Я. Ю. Науково-теоретичні положення та завдання судового почеркознавства як основні поняття для експерта. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. №3. С. 89-92

Сніжко Софія Вадимівна,
курсантка 1 курсу факультету підготовки
фахівців для підрозділів досудового розслідування
Науковий керівник: **Чорноус Оксана В'ячеславівна,**
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Донецький державний університет внутрішніх справ

УМІННЯ СЛУХАТИ ДЛЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРИ ВЗАЄМОДІЇ З ГРОМАДОЮ

Комунікативна складова забезпечує «обмін інформацією, уявленнями, ідеями, інтересами, настроями, почуттями, установками між партнерами по спілкуванню» [3, с. 27].

Питання комунікації населення та поліції є дуже важливим, адже саме від ефективності комунікації залежить громадська думка про Національну поліцію загалом [1, с. 63]. Проблемам комунікації поліції з громадськістю присвятили свої праці такі науковці, як О. Бандурка, І. Дубова, М. Ісаєнко, В. Лефтеров, С. Максименко, В. Розов та ін.

Урегулювання професійного спілкування поліцейських відбувається відповідно до низки нормативно-правових актів. Окремі настанови містять Закон України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 р. № 580-VIII [4], Присяга працівника Національної поліції України, Дисциплінарний статут Національної поліції України тощо.

Дослідниця психологічної готовності працівників правоохоронних органів до професійної комунікації І. Дубова зауважує, що професійне спілкування є обов'язковим елементом, під час якого «здійснюється організація та реалізується тактика взаємодії з різними категоріями громадян з метою попередження, припинення, розкриття та розслідування правопорушень і злочинів» [2].

Терміном «комунікація» доволі часто називають, з одного боку, процес передавання інформації, а з іншого – акт спілкування між людьми за допомогою передавання символів. Крім цього, це поняття використовують на позначення обміну інформацією будь-якого виду між різними системами зв'язку.

Одним з основних чинників ефективного професійного спілкування поліцейських є вміння активно слухати. Ідеться про вміння віддавати повну увагу іншим під час спілкування: не лише «слухати» слова співрозмовника, а й «бачити» його чи її жести, міміку, помічати зміни в інтонації, виразі обличчя; це вловлювання психологічного і семантичного підтексту, інтуїтивне відчуття того, що людина не може або не хоче вимовити. Активно слухаючи, учасник комунікації концентрує свою увагу, демонструє зацікавленість та докладає зусиль для того, щоб отримати інформацію. Певними «зовнішніми» ознаками активного слухання можна вважати уточнення, підтвердження тощо.

Уміння поліцейського активно слухати співрозмовника вимагає опановування та використання у професійній діяльності технік активного слухання, зокрема таких [5, с. 33]:

техніка «Ехо», що передбачає повторення поліцейським основних положень, висловлених громадянином; техніка «Повторення фрази», тобто дослівне повторення фраз співрозмовника, а також постановка запитань; техніка «Парафраз», тобто виклад своїми словами; техніка «Резюме», яка полягає в поданні висловлювань громадянина в стислому й узагальненому вигляді; техніка «Уточнення», коли поліцейський звертається з проханням уточнити деякі положення висловлювань; техніка «Ага-техніки», яка є вербальним підтвердженням уважного слухання, допомагає підтримувати контакт.

Отже, уміння слухати, а відповідно й майстерно спілкуватися допоможе працівникам поліції налагодити взаємодію з населенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ваньчик Ю. А. Професійне спілкування поліцейських із різними категоріями громадян. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2020. Вип. 1. С. 60–63.
2. Дубова І. О. Психологічні особливості професійного спілкування працівників міліції в екстремальних умовах : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2003. 19 с.
3. Пам'ятка працівника Національної поліції України : інформаційно-довідкові матеріали з питань професійного спілкування поліцейських / уклад.: І. В. Клименко, Д. В. Швець, О. О. Євдокімова, Я. С. Посохова. Харків, 2017. 52 с.
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. № 580-VIII. Урядовий кур'єр. 2015. 12 серп. (№ 146).
5. Психологічні особливості комунікації в діяльності оперативного працівника поліції: методичні рекомендації / Я. М. Когут, О. М. Борисюк, Ю. Ц. Жидецький, Н. М. Калька, Н. О. Пряхіна, О. Й. Хомин. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 112 с.

Шевченко В.С.,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
юридичного факультету*

*Науковий керівник: Шестак Л.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права*

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ВОЄННИЙ ЧАС ЯК ПРИЧИНА ПРОПУСКУ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ

Вже майже 2 роки Україна перебуває у воєнному стані через вторгнення російської федерації. 24 лютого 2022 року держава-агресор почала обстрілювати українські міста та ввела свої війська на територію України. Це зумовило введення Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 правового режиму воєнного стану [1]. Постійне бомбардування міст та загроза повторного масштабного нападу військ ворога змусили суди пристосовуватися до складних реалій сьогодення. Відповідно до ст. 64 Конституції України в умовах воєнного стану можуть бути встановлені деякі обмеження конституційних прав і свобод [2], водночас, право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів місцевого самоврядування, державної влади та їх посадових чи службових осіб не може бути заборонене.

Згідно з положеннями ч.ч. 1, 3 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) України одним із завдань адміністративного судочинства є «...своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень» та одним із принципів адміністративного судочинства виписано «розумність строків розгляду справи судом».

Чітке визначення поняття «процесуальні строки» міститься у ч. 1 ст. 118 КАС України. Такими є строки, що встановлюються судом чи законом, «у межах яких вчиняються процесуальні дії» [3]. Судом процесуальні строки встановлюються у випадку, коли такі строки не визначені законом.

У певних випадках, а особливо в умовах сьогодення (дії в Україні правового режиму воєнного стану), процесуальні строки може бути пропущено. Однак поновляються такі строки лише з поважних причин, перелік яких, до речі, законодавчо не встановлений, тому залежить від сприйняття суддею, а отже є оціночною категорією.

Проблемним є питання визнання воєнного стану як поважної причини пропуску процесуальних строків, що потребує його аналізу в позиціях Верховного Суду (далі – ВС):

по-перше, у своїй Постанові від 29.09.2022 року у справі № 500/1912/22 ВС зазначає: «протягом усього періоду дії воєнного стану, запровадженого на території України у зв'язку із збройною агресією російської федерації, суворе застосування адміністративними судами процесуальних строків стосовно звернення до суду із

позовними заявами, апеляційними і касаційними скаргами, іншими процесуальними документами може мати ознаки не виправданого обмеження доступу до суду» [4];

по-друге, у своїй Постанові від 10.11.2022 року у справі № 990/115/22 ВС стверджує: «поновлення процесуального строку у випадку його пропуску з причин, пов'язаних із запровадженням воєнного стану в Україні, вирішується в кожному конкретному випадку з урахуванням доводів, наведених у заяві про поновлення такого строку. Сам по собі факт запровадження воєнного стану в Україні не є підставою для поновлення процесуального строку. Такою підставою можуть бути обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником судового процесу процесуальних дій протягом установленого законом строку» [5];

по-третє, у своїй Ухвалі від 10.03.2023 у справі № 540/1285/22 ВС вказує на те, що: «подана скаргником заява про поновлення строку містить загальні доводи про введення воєнного стану в Україні, що не підкріплені поясненнями та доказами, підтверджуючими неможливість звернення до суду у передбачений процесуальним законом строк, зокрема доказами, з яких можливо встановити відсутність електропостачання у відповідному періоді... колегія суддів визнала неповажними підстави, вказані апелянтом у заяві про поновлення пропущених строків» [6];

по-четверте, у своїй Постанові від 04.07.2023 у справі № 620/4707/22 ВС зазначає: «причина пропуску строку, за загальним правилом, може вважатися поважною, якщо вона відповідає одночасно усім таким умовам: 1) це обставина або кілька обставин, яка безпосередньо унеможливило або ускладнює можливість вчинення процесуальних дій у визначений законом або судом строк; 2) це обставина, яка виникла об'єктивно, незалежно від волі особи, яка пропустила строк; 3) обставина виникла протягом строку, який встановлений законом або судом; 4) обставина підтверджується належними і допустимими засобами доказування» [7].

Таким чином, введення воєнного стану на території України не є саме по собі поважною причиною для поновлення процесуальних строків. У випадку пропуску строку з причин, пов'язаних із запровадженням воєнного стану, може бути розглянуто питання про поновлення строку з урахуванням доводів, наведених у заяві учасника справи. Учасник справи має довести існування реальних перешкод для звернення до суду та вчинення відповідних процесуальних дій у відповідний проміжок часу. При цьому, обставини, що виникли внаслідок воєнного стану та унеможливили виконання процесуальних дій, повинні бути об'єктивними, незалежними від волі особи, яка пропустила строк, та підтверджуватися належними і допустимими засобами доказування.

На нашу думку, питання щодо визнання воєнного стану як причини пропуску адміністративних процесуальних строків необхідно врегулювати на законодавчому рівні. А саме до ст. 121 КАС України необхідно внести частину, що буде регламентувати питання запровадження правового режиму воєнного стану як причину пропуску адміністративних процесуальних строків, з таким змістом: «У разі встановлення в Україні правового режиму воєнного стану визнання причин пропуску процесуальних строків поважними має вирішуватися в кожному випадку окремо залежно від обставин, наведених учасником справи у своїй заяві. Саме запровадження правового режиму воєнного стану не є поважною причиною пропуску процесуальних строків».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 23.12.2023).
2. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 23.12.2023).
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 23.12.2023).
4. Постанова Верховного Суду від 29.09.2022 року у справі № 500/1912/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106545406> (дата звернення: 23.12.2023).
5. Постанова Верховного Суду від 10.11.2022 року у справі № 990/115/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107354803> (дата звернення: 23.12.2023).
6. Ухвала Верховного Суду від 10.03.2023 у справі № 540/1285/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109476405> (дата звернення: 23.12.2023).
7. Постанова Верховного Суду від 04.07.2023 року у справі № 620/4707/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111981841> (дата звернення: 23.12.2023).

Шевченко В.С.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
юридичного факультету
Науковий керівник: Якуба Г.О.,
старший викладач кафедри кримінального права та правосуддя
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року було здійснено повномасштабне вторгнення на Україну з боку російської федерації. Того ж дня з прийняттям Указу Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1] почав діяти правовий режим воєнного стану, що значно вплинуло на усі сфери нашого життя та й на суспільство загалом. Не оминули зміни й інститут адвокатури в Україні. Діяльність адвокатури не може зупинена, адже саме на адвокатуру Конституцією України покладено обов'язок надання професійної правничої допомоги. Тому Рада адвокатів України (далі – РАУ) ухвалила низку рішень, які сприятимуть роботі адвокатури на цей період.

02.03.2022 РАУ прийняла рішення «Про закриття для публічного доступу персональних даних адвокатів у Єдиному реєстрі адвокатів України на період запровадження воєнного стану» № 22, відповідно до якого було закрито для публічного доступу усі персональні дані адвокатів, які розміщуються в Єдиному реєстрі адвокатів України, саме на період дії воєнного стану [2]. Це рішення було прийнято для забезпечення захисту життя адвокатів, а також їх особистих даних.

У день повномасштабного вторгнення до лав Збройних сил України долучилися громадяни різних професій, серед яких і адвокати, наприклад, Сергій Трофімов та Олексій Маловацький [3]. Тому РАУ прийняла рішення «Про особливості проходження адвокатами військової або альтернативної (невійськової) служби у період воєнного стану» від 03.03.2022 № 24, відповідно до якого проходження військової або альтернативної служби адвокатами не є порушенням вимог щодо несумісності [4]. При чому за такої підстави адвоката не можуть притягнути до дисциплінарної відповідальності.

Проте адвокати мають дотримуватися всіх інших вимог, передбачених ст. 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI, а саме несумісними є нотаріальна та судово-експертна діяльність, робота осіб, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [5].

Введення воєнного стану вплинуло на процедуру отримання свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю. Так, особа, яка хоче стати адвокатом, може власноруч подати написані та засвідчені її особистим підписом заяви, які підтверджують відсутність у неї судимості та володіння державною мовою (рішення РАУ «Про особливості допуску до складення кваліфікаційного іспиту в період воєнного часу» від 25.03.2022 № 35) [6].

Такі ж зміни стосуються заяв, які підтверджують відсутність судимості та володіння державною мовою у випадку, коли особа хоче пройти стажування (рішення РАУ «Про деякі питання пов'язані з проходженням стажування у період воєнного часу» від 25.03.2022 № 39) [7]. Після скасування воєнного стану, особа, яка хоче стати адвокатом та пройти стажування, повинна надати довідку про відсутність судимості та копію документу, який підтвердить вивчення такою особою української мови. У випадку надання особою недостовірної інформації, свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та про складання кваліфікаційного іспиту будуть анульовані та відповідно період, коли особа стажувалася, не зарахується.

Військові дії значно вплинули і на порядок отримання ордеру на надання правничої (правової) допомоги. Так, відповідно до рішення РАУ «Про внесення змін до Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги» від 29.04.2022 № 45 п. 10 Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги було змінено та додано новий абзац, а саме «під час дії воєнного стану на території України дозволяється видача адвокатським бюро/адвокатським об'єднанням ордеру без скріплення його печаткою юридичної особи та без підпису керівника адвокатського об'єднання, адвокатського бюро. Правовідносини між адвокатом, який надає правничу (правову) допомогу на підставі цього ордеру та адвокатським об'єднанням, адвокатським бюро врегульовуються внутрішніми документами цих організаційно правових форм здійснення адвокатської діяльності» [8].

Варто додати, що зміни відбулися і в Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України, що затверджено Рішенням РАУ «Про внесення змін до Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України» від 29.04.2022 № 44 [9]. На сьогодні адвокати мають можливість вносити до Єдиного реєстру адвокатів України відомості щодо надання для військовослужбовців послуг Pro Bono (безоплатної правничої допомоги).

Таким чином, повномасштабне вторгнення держави-терориста та введення воєнного стану в Україні суттєво вплинуло на діяльність адвокатури. Українські адвокати змогли пристосуватися до важких умов сьогодення. Радою адвокатів України та Національною асоціацією адвокатів України було вжито заходів, які змогли не тільки запобігти зупиненню, а й покращити діяльність адвокатури у період воєнного стану. Варто звернути увагу, що спрощеною стала процедура підтвердження особою, яка хоче стати адвокатом, відсутності судимості та володіння українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 19.10.2023).
2. Про закриття для публічного доступу персональних даних адвокатів у Єдиному реєстрі адвокатів України на період запровадження воєнного стану: Рішення Ради адвокатів України від 02.03.2022 № 22. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-03-02-r-shennya-rau-22_62443775bdf77.pdf (дата звернення: 19.10.2023).
3. Двічі захисники. Як українські адвокати беруть участь у війні. URL: <https://novynamia.com/2022/05/12/dvichi-zahysnyky/> (дата звернення: 19.10.2023).
4. Про особливості проходження адвокатами військової або альтернативної (невійськової) служби у період воєнного стану: Рішення Ради адвокатів України від

03.03.2022 № 24. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-03-24-r-shennya-rau-24_6244383f5d80a.pdf (дата звернення: 19.10.2023).

5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 19.10.2023).

6. Про особливості допуску до складення кваліфікаційного іспиту в період воєнного часу: Рішення Ради адвокатів України від 25.03.2022 № 35. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-03-25-r-shennya-rau-35_6245bdd262d0d.pdf (дата звернення: 19.10.2023).

7. Про деякі питання пов'язані з проходженням стажування у період воєнного часу: Рішення Ради адвокатів України від 25.03.2022 № 39. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-03-25-r-shennya-rau-39_6245befddf4ab.pdf (дата звернення: 19.10.2023).

8. Про внесення змін до Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги: Рішення Ради адвокатів України від 29.04.2022 № 45. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-04-29-r-shennya-rau-45_627a445521cd1.pdf (дата звернення: 19.10.2023).

9. Про внесення змін до Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України: Рішення Ради адвокатів України від 29.04.2022 № 44. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-04-29-r-shennya-rau-44_627a42765c177.pdf (дата звернення: 19.10.2023).